

Tvůrčí život

ČASOPIS ČESKÝCH UNITÁŘŮ

ročník 13/2024

číslo 3

**Unitáři napříč
světem**

**Duchovní
dějiny Evropy**

**Judaismus
a rané
křesťanství**

**Liturgické
předměty**

Lidoslužba

**Rozhovor
s Karen
Ercolino z POU**

**Nadnárodní
projekty
Unitářské
akademie**

Medvědi

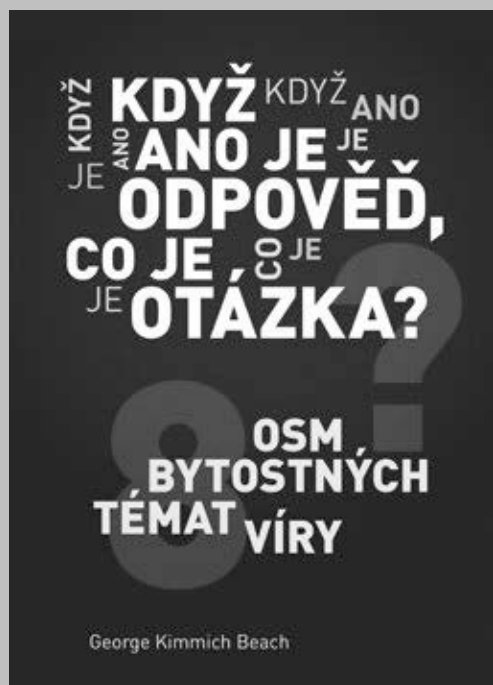

Menší unitářská společenství ve světě

**Země jako společenství
Bohoslužba nebo lidoslužba?**

Nakladatelství Unitaria nabízí:

Když ano je odpověď, co je otázka? Osm bytostných témat víry

George Kimmich Beach

Pokud se začneme zabývat zásadními otázkami lidské existence, nastupujeme osobní hledání víry. Nejsou to otázky, které se ptají na informaci nebo názor, ale ty, které se zblízka dotýkají našeho srdce, směřování našich srdcí, našich myslí a naší vůle. Jak budu nakládat s tím, co mi život nabízí? Jaké mám či máme poslání? Jsou to otázky bytostně náboženské, kdo by ale čekal jakýkoli dogmatismus nebo něco předepsaného, bude překvapený. Jejich zodpovídání čtenáře naopak vede k tomu stát se plně vědomým sebe sama, na základě toho sobě samému porozumět, samostatně se rozhodovat o svých hodnotách a závazcích a jednat s jistotou a odpovědně.

Cena: 279 Kč, pro členy NSČU 200 Kč.

Minimalia Diárium

Pokud vás zajímá propojování spirituality s novými pohledy na lidský vztah k přírodě, tvořivost, vědomé prožívání života, nacházení naděje a radosti z vlastní existence a služby světu, pak je náš nový diář určený právě vám!

Ke každému dni v roce zde najdete kratičké povzbuzení a inspiraci k tomu, jak jím projít vědoměji, zapojit se do intenzivního bytí, které kolem nás proudí. Diář své majitele jemně směřuje spíše k vnímání cykličnosti přírodního času než lineárnosti času historického. Každou stránku pak ještě doprovází jedna ze tří sta šedesáti pěti originálních dětských kresbiček povzbuzujících nejen zapisovat, ale i malovat, vlepovat, vkládat... zkrátka neodolatelně zvou k zaplnění téhle zatím bílé otevřené pokladnice drobných i velkých příběhů, jež nás čekají, sotva ráno otevřeme oči.

Cena: 150 Kč.

Letošní třetí číslo *Tvůrčího života* vychází se zpožděním, ale přece. Vstupujeme do části roku, kdy světla a tepla ubývá, zatímco tmy a zimy přibývá. Možná nám občas může připadat, že i v našich životech a/nebo v celé naší (nejen) lidské společnosti jako by světla naděje a tepla vřelosti ubývalo. Ale jako unitáři se nenecháme tímto podzimním smrákáním – ani vnitřním, ani vnějším – zastrašit. Naše unitářská misie má podobu sdílení naděje. Tedy rozsvěcení světla naděje a tepla vřelosti, lásky, pochopení a soucitu tam, kde snad schází. Někdy je největší tma před soumrakem. Možná to s námi není tak špatné, i když se tak někdy můžeme cítit. A možná to není tak špatné ani se světem kolem nás, i když je někdy tak těžké tomu uvěřit. Některé staré věci, které jsme dobře znali, možná budou muset navždy odejít, ale v jiných ohledech budeme mile překvapeni nečekanými květy jara, které před našima očima vzejdou.

V aktuálním čísle *Tvůrčího života* budeme cestovat po světě. Navštívíme menší unitářská společenství rozesetá na několika kontinentech, včetně Jižní Ameriky, Austrálie a Evropy. V dalším tématu nahlédneme i Zemi jako společenství a ve třetím tematickém bloku se zamyslíme nad vztahem mezi bohoslužbou a „lidoslužbou“. Rubrika Zelená Unitaria nás zavede do hlubokých lesů, které obývají fascinující a často i obávaní tvorové – medvědi. Zejména ve světle zpráv ze sousedního Slovenska, které v letošním roce procházely českými médii, není na škodu se na poněkud demonizované tvory podívat z různých úhlů pohledu – jak spirituálních, tak vědeckých.

Po čtyřech letech svého působení v redakci *Tvůrčího života* bych chtěl poděkovat všem jeho čtenářům. Nevyzpytatelné cesty života mě nyní vedou dále, jinam. Redakční práci na *Tvůrčím životě* teď postupně přebírá moje kolegyně a nástupkyně Kateřina Höferová. Věřím, že v její péči bude časopis dále rozkvétat, přidrží se toho dobrého, co v něm je, vylepší to, co je vylepšit třeba, a najde nové cesty tam, kudy je třeba jít, aby opravdu ztělesňoval ducha „tvůrčího života“ vlastního unitářům.

Matěj Čihák

OBSAH

ŽIVÉ TÉMA: Menší unitářská společenství ve světě

- 3 Unitářství v Austrálii a na Novém Zélandu (Ralph Catts)
- 5 Situace unitářství v Německu (Heidi vom Hagen)
- 8 Unitářství v Brazílii: Úvod do nepravděpodobných iniciativ (Carolina Maciel)
- 12 Unitářství v Portugalsku (Daniel Faria)

IN MEDIAS RES: Země jako společenství

- 14 Spatřit, trápit a milovat (Roman Figura)
- 18 Chvála povrchu (Jakub Lev Houdek)
- 27 Duchovní dějiny Evropy napříč staletími: Rozhovor s Jiřím A. Čepelákem (Rozhovor vedl Roman Figura.)
- 31 Duše a porno (Roman Figura)

DUCHOVNÍ ROZHLÉDNUTÍ: Bohoslužba nebo lidslužba?

- 35 Bohoslužba nebo lidslužba – liturgie v unitářské praxi (Petr Samojský)
- 36 Počátky liturgie judaismu a raného křesťanství (Petr Hofman)
- 42 Liturgie Americké univerzalistické církve (W. Scott Axford)
- 48 Liturgické předměty využívané v českých unitářských obcích: Anketa (Anketu sestavili a doprovodný text napsali Kateřina Höferová a Petr Samojský.)
- 58 Lidslužba? O smyslu unitářského shromáždění (Petr Samojský)

KALEIDOSKOP

- 63 Jsem unitář (Ant Howe)
- 69 Unitářství je pro všechny, zednářství jen pro někoho: Rozhovor s Mirkem Katzlem (Rozhovor vedl Radovan Lovčí.)

Z UNITÁŘSKÉ KNIHOVNY

- 78 Zprávy z unitářské knihovny v Praze: Dvacátý druhý díl (Bohdan Chlíbec)

UNITÁŘSKÉ ROZHOVORY

- 80 Domov je, když jdeš tam, kde tě musí přijmout: Rozhovor s Karen Ercolino, členkou POU (Rozhovor vedla Kristýna Ledererová Kolajová.)

ČESKÉ UNITÁŘSKÉ OBCE A SKUPINY

- 89 Co se za posledních pár měsíců v LOU událo? A co plánujeme? (Jana A. Rašková)
- 90 Zpráva o činnosti IUCP (Sarah Vinz)

Z UNITÁŘSKÉ AKADEMIE

- 92 Nadnárodní projekty Unitářské akademie (Kristýna Ledererová Kolajová)

ZELENÁ UNITARIA

- 98 Medvěd: Symbolika a duchovní podstata (Helena Zvolská)
- 103 Medvěd se většinou pase na trávě nebo borůvkách: Rozhovor s Erikem Balážem (Rozhovor vedl Matěj Čihák.)
- 108 Werner Herzog: Grizzly Man: Filmová recenze (Matěj Čihák)

Unitářství v Austrálii a na Novém Zélandu

Ralph Catts

Dějiny unitářství v Austrálii jsou staré přes sto sedmdesát let. První sbory byly zakládány s podporou britských unitářů v 50. letech 19. století. Šlo o sbory v Adelaide, Brisbane, Melbourne a Sydney. V Adelaide Hills založila navíc skupinka farmářů unitářský spolek, který je nyní spojený s unitáři v Adelaide. Koncem 19. století byl založen jeden unitářský sbor také v Aucklandu na Novém Zélandu. Sbor v Brisbane zanikl, ale zbylé čtyři sbory od té doby bez přerušení fungují. V 19. století přitahovaly mnoho významných občanů, včetně akademiků, politiků, soudců a obchodnictva. Tyto sbory byly zpočátku křesťanskými unitářskými společenstvími a přijímaly progresivní sociální opatření. Dokázaly ke svým pulpitům přivést unitářské duchovní ze Spojeného království, ale měly také vlastní silné vůdčí osobnosti, včetně první ženy, která dosáhla v Austrálii a na Novém Zélandu duchovenského úřadu. Martha Websterová byla uvedena do funkce roku 1873 unitářským sborem v Melbourne.

„Dějiny unitářství v Austrálii jsou staré přes sto sedmdesát let.“

(Foto © pixabay.com.)

Ačkoli zvláště mezi duchovními existovaly často osobní vazby, každý ze čtyř sborů založených v 19. století se až do roku 1974, kdy došlo k založení Unitářské asociace Austrálie a Nového Zélandu (ANZUA), vyvíjel poměrně izolovaně. Každý sbor měl svoje specifické zaměření. Adelaide byla aktivním duchovním společenstvím, zatímco sbor v Melbourne se soustředil na progresivní politické aktivity. Obec v Sydney si ponechala unitářské zaměření a Auckland byl silněji ovlivněn perspektivami univerzalizmu.

Během minulých desetiletí, kdy se zintenzivnil mezinárodní cestovní ruch, se členové, kteří navštívili USA, setkávali s humanistickými unitářskými sbory a perspektivami. Spolu s americkými expaty a dalšími lidmi, kteří se zajímali o postteistický přístup, došlo k založení sborů v Brisbane a Perthu a od sborů v Sydney a Melbourne, kde někteří členové chtěli jinou zkušenost, než jakou jim poskytovaly zavedené unitářské sbory, se oddělily unitářské a univerzalistické spolky.

V mezičase byla také založena unitářská společenství v novozélandském Blenheimu, Wellingtonu a Christchurchi a jedno v australském městě Canberra, ale buď přestala fungovat, nebo jim setrvale klesá členská základna. Pro malé, nově vznikající spolky je hlavní výzvou získat udržitelný počet členů a dostatek lidí schopných udržet vedení v případě, kdy některý ze zakládajících členů zemře nebo odcestuje.

V reakci na to, že se v některých sborech objevují unitářské a univerzalistické přístupy, změnila organizace zastupující unitáře na Novém Zélandu a v Austrálii název na ANZUUA. Viz webovou adresu www.anzua.org.

Je třeba zmínit, že ačkoli ANZUUA přijala jako rámec své mise principy UUA, je nezávislou organizací a nepřipojila se k UUA. Vzhledem k nedávnému rozhodnutí UUA o změně ve svém hodnotovém prohlášení je pravděpodobné, že ANZUUA reviduje své přihlášení se k bývalým sedmi principům amerických unitářů.

Někdejší izolaci unitářských sborů na Novém Zélandu a v Austrálii lze dobře pochopit, pokud si uvědomíme, že let z Melbourne

do Aucklandu trvá skoro čtyři hodiny a z Brisbane do Perthu dokonce šest hodin! Obyvatelstvo Nového Zélandu čítá přes pět milionů lidí. Austrálie má téměř dvacet sedm milionů obyvatel, žijících na téměř stejné rozloze, jakou má kontinentální oblast USA nebo Evropa.

Největší sbor je v Adelaide a má devadesát členů. Věnují se širokému spektru činností včetně programu pro děti a mají jeden objekt ve městě a jeden na venkově. Více si o nich můžete přečíst na adrese www.unitariansa.org.au.

Také sbor v Aucklandu je aktivní a má přes padesát členů. V jejich budově z 19. století jsou slavné varhany. Jejich webové stránky najdete na adrese www.aucklandunitarian.org.nz.

Oba tyto sbory si po mnoho let udržovaly profesionální duchovenské vedení, ale Auckland je po smrti Rev. Claye Nelsona bohužel bez duchovního. Duchovenský post zůstává po mnoho let neobsazený i ve sboru Melbourne Unitarian Peace Memorial Church a v unitářském sboru v Sydney. Ačkoli sbory v Sydney i Melbourne vyvíjejí pravidelnou činnost, nejsou členy ANZUUA.

V Austrálii je několik unitářských duchovních na penzi, ale žádný ze sborů Nového Zélandu a Austrálie nemá v současné době školené duchovní. Jelikož si uvědomujeme, že tato skutečnost brání dlouhodobému životu unitářství v našich zemích, začala ANZUUA s řadou výukových aktivit, jejichž cílem je posílit laické vedení našich sborů. V roce 2023 pořádali na britské škole Unitarian College kurz v oblasti vedení shromáždění. Nejnovějším z těchto programů je kurz unitářské teologie vedený českou Unitářskou akademií. Plánujeme i další možnosti vzdělávání. Navíc probíhají snahy o zajištění možnosti návštěv duchovních z Evropy (včetně Spojeného království) a z Ameriky, aby došlo k obohacení našich sborů.

Rev. dr. Ralph Catts je koordinátorem pro vzdělávání a rozvoj organizace australských a novozélandských unitářů – ANZUUA.

Přeložila Ruth Jochanan Weiniger.

Situace unitářství v Německu

Heidi vom Hagen

Jsme na cestě z Kolína nad Rýnem, kde právě proběhl Unitariertag, náš tradiční unitářský sněm, a my tak strávili tři krásné dny s naším společenstvím. Sněm se koná každé dva roky a je spojen s řadou duchovních shromáždění (Feierstunden), workshopů, s hudbou a tancem. A samozřejmě nesmíme zapomenout na hlavní jednání, k němuž patří diskuse a volby.

Hlavní projev jednoho z našich prezidentů, Karstena Urbana, na Unitariertagu v Köln-Riehlu.
(Obě fotografie pocházejí z archivu autorky.)

Naše společenství s názvem Unitáři – náboženské společenství svobodné víry (Unitarier – Religionsgemeinschaft freien Glaubens K. d. ö. R.) má v Německu zhruba 360 členů, kteří patří do devíti obcí. Jelikož se naše společenství neustále zmenšuje a některé naše obce už nedokážou samostatně fungovat, to znamená pokrýt všechny potřebné administrativní záležitosti a zajišťovat pravidelná setkávání svých členů, přešli jsme ke každoročním setkáním celého společenství: tedy jeden rok míváme takzvaný „malý unitářský

sněm“ a další rok pak „velký“, který bývá volební. Předsednictvu na národní úrovni pomáhá pracovnice zaměstnaná na plný úvazek, která přebírá velkou část organizační práce, jako pozvánky, registraci účastníků, zamluvení prostor podobně. Jako nejvyšší výkonný orgán máme prezidium, v němž jsou momentálně tři lidé. To spolu se dvěma dalšími osobami tvoří předsednictvo (Gremium). Všechno je financováno z členských příspěvků a z darů.

Společenství provozuje také nemovitost, rodinné vzdělávací středisko na pobřeží Balt-

Naši tři prezidenti.

ského moře. Zde se pravidelně konají akce a volnočasové aktivity přístupné pro všechny. Od Letnic roku 2022 máme rozpracovaný Projekt budoucnosti (Zukunftsprojekt), v jehož rámci jsme měli další zaměstnankyni

na plný úvazek. Jejím úkolem bylo pečovat o obce a budovat obec v Berlíně. Toto místo je ovšem momentálně neobsazené.

Běh roku nemáme pevně daný. Obec v Donautalu, jejíž jsem členkou, se snaží

organizovat setkání každé dva měsíce. Ta se zaměřují na roční období a slunovraty, konají se například velikonoční a podzimní setkání. Kromě toho míváme shromáždění a „Brunch & Brain“, to jsou akce, o jejichž tématech a termínech rozhodují takzvaní referenti či referentky.

Klíčové teze našeho společenství jsou formulovány v našich základních myšlenkách (Grundgedanken) a v hlavních zásadách (Leitsätzen) vytvořených grémiem a předložených „duchovní radě“. Jsou pravidelně diskutovány a aktualizovány. Jsme na ně mimořádně hrdí! (<https://www.unitarier.de/wer-wir-sind/grundgedanken>)

Uvádím proto výtah z těchto hlavních zásad, zveřejněných na naší domovské stránce (je na ní i anglický překlad).

Za čím si stojíme:

S vědomím, že etické principy jsou historicky a kulturně relativní a vyžadují individuální výklad, tedy nejde o absolutní pravdy, vyjadřujeme svůj souhlas s těmito zásadami:

- Ctíme měnící se přírodu, v níž je všechno vzájemně závislé a jejíž jsme součástí.

- Svoji náboženskou svěbytnost prožíváme v sounáležitosti.
 - Přijímáme odpovědnost za své konání i nekonání.
 - Máme soucit se všemi živými bytostmi a pomáháme zmírňovat utrpení.
 - Hájíme lidská práva – zejména důstojnost a rovnoprávnost všech lidí.
 - Hájíme právo na rozhodování se podle vlastního svědomí a na náboženské a světonázorové sebeurčení.
 - Hájíme svobodu a toleranci – jež končí tam, kde jsou omezována práva a svobody druhých.
 - Podporujeme demokratické procesy, a to jak ve svém společenství, tak i ve společnosti.
 - Podporujeme ochranu životního prostředí.
- (Tyto zásady byly schváleny na valné hromadě náboženského společenství 21. října 2018 ve Frankfurtu nad Mohanem.)

Náš další Unitariertag se bude konat v Bad Kissingenu od 6. do 9. června 2025 a moc rádi na něm uvítáme návštěvníky z vašich obcí!

Přeložila Ruth Jochanan Weiniger.

Unitářství v Brazílii: Úvod do nepravděpodobných iniciativ

Carolina Maciel

Unitářství působí v Brazílii na první pohled trochu cize. Portugalští kolonialisté byli většinou katolíci a vliv katolicismu nelze podceňovat. Máme tu řadu protestantských denominací, které se během staletí asimilovaly, nemluvě o stejně výrazných náboženských tradicích, jež mají zásadní vliv na podobu naší náboženské krajiny: islám, judaismus, afrobrazilské tradice jako umbanda a candomblé, buddhismus, hinduismus a mnoho dalších.

Brazilští unitáři s návštěvou z Bolívie. (Všechny fotografie z archivu autorky.)

Pokud jde třeba o rozmanitost křesťanských denominací ve státě Rio de Janeiro, lze tu najít společenství identifikující se jako římskokatolická, ruská ortodoxní, syrská ortodoxní, metodistická, baptistická, anglikánská, presbyteriánská, letniční, a dokonce i Norskou námořnickou církev (též Norská církev v zahraničí, norský Sjømannskirken). Této rozmanitosti si všimne každý, kdo se projde po zdejších ulicích. To ovšem nelze říct o fyzických prostorech, v nichž se aktivně scházejí unitáři. V São Paulu lze náboženskou rozmanitost vnímat ještě zřetelněji, ale unitářští univerzalisté tu žádnými stavbami z cihel a malty zastoupení nejsou.

I když v Brazílii nemáme nikterak dlouhou tradici, unitáři se zde v poslední době pustili do různých iniciativ a lidé, kteří se cítí být propojeni s hodnotami unitářství a s unitáři, v nich pokračují. Netýká se to jen toho, co může našim potřebám a zájmům dát naše živá tradice, ale tvoří se tu i nové unitářské prožívání a zkušenosti. Když se na to podíváme v širších souvislostech, pak ten „cizorodý“ aspekt naší živé tradice zůstává relativně na povrchu.

Unitářský historik Earl Morse Wilbur popisuje, jak unitářské iniciativy při svém šíření se Evropou narážely na místní tradice a spojovaly se s nimi a jak prostřednictvím jednotlivců

a skupin překračovaly na své cestě za náboženskou svobodou a porozuměním kulturní hranice.

Když se zároveň podíváme na dějiny Brazílie, vidíme i zde náboženský pluralismus a synkretismus. My, kteří ve své krvi a půdě máme prvky a zkušenosti různých kultur a dědictví rozmanitých etnik a tradic, představujeme nejenom pestrost náboženských projevů, ale neseme si také zranění způsobená kolonialismem a přetrvávajícím náboženským fundamentalismem, který se dnes projevuje zvláště zastoupením fundamentalisticky laděných letničních směrů v politice i v celé společnosti. Unitářství se zdá být možností smysluplného duchovního, kolektivního prožívání založeného na hodnotách a snahách, jejichž sdílené pojetí života, náboženství, institucí a sociální spravedlnosti může zdánlivou cizorodost změnit v cosi důvěrně známého.

Nyní vás ve stručnosti seznámím s příběhy několika lidí, kteří objevili tuto živou tradici, s jejich snahami prožívat ji kolektivně, i s tím, jak ani nepřítomnost formální instituce a stability nedokázala tuto touhu po sdílení unitářských prožitků zastavit.

Za prvního známého unitáře v Brazílii je považován Paulo Isaías Ereno. Počátkem 80. let uprchl do Evropy před politickým pronásledováním ze strany vojenské diktatury. Během tohoto období bylo perzekvováno mnoho svobodných myslitelů, umělců, vzdělavců a osobností aktivních v liberálních náboženských směrech. V Evropě Ereno objevil jazyk esperanto, který si velmi oblíbil, ale vedle tohoto jazykového pokladu objevil též poklad duchovní: unitářství. Jelikož si naši širší tradici velmi zamiloval, cítil potřebu spojení s lidmi, kteří mají vazby na UUA. Tento bezprecedentní objev jej přivedl k tomu, že si začal dopisovat se svými krajany a nakonec vytvořil adresář, jehož pomocí začal budovat společenství na raně podobě internetu.

Později se Ereno setkal s Olgou Flores Bedregal, bolívijskou unitářkou, která se celoživotně věnovala šíření povědomí o unitářství v Latinské Americe. Olga s námi byla v Praze na setkání *Leading Into the Future*, jež se konalo v říjnu 2023. Mluvila zde o vzá-

jemném propojování generací i našich snah. V roce 2001 zorganizovala Olga unitářskou konferenci. Přítomnost unitářského hnutí v Jižní Americe byla velmi posílena účastí Paula Erena z Brazílie a dr. Lilian Burlando, unitářky z Argentiny. Byly na ní také Rev. Greta Browne a její dcera Sofia Hart, jež jsou obě občanky USA i Brazílie, spolu s Rev. Liliou Costa, unitářskou duchovně ve Spojených státech. Krátce poté zorganizovala Greta první místní unitářskou konferenci v Brazílii, ve středozápadním městě Cocalzinho de Goiás. Všichni jmenovaní se podíleli na utváření našeho hnutí.

Uprostřed prvního desetiletí nového milénia, konkrétně v roce 2004, se Greta a Guy Grey vydali z Goiás do Rio Grande do Sul, aby navštívili lidi, kteří se zajímali o unitářství; šlo o jakousi pouť napříč Brazílií. Na Univerzitě São Paulo potkali studenta jménem Bruno Maroneze, který byl v kontaktu přímo s Paulem Erenem. Při rozhovoru s Brunem zjistili, že je schopný vytvářet další propojení v rámci brazilského unitářského hnutí. Guy a Greta nakonec dorazili do Porto Alegre, kde mluvili s Paulem Erenem. Ukázal jim město a několik lidí z Hnutí bezzemků. Vzal je také autobusem do buddhistického společenství, jehož byl členem.

Následující rok byl mimořádně významný: v roce 2005 se v Jižní Americe konalo zasedání Mezinárodní rady pro školení unitářských představitelů. Zúčastnili se ho Bruno, Paulo, Olga, Greta a Carlos Alberto de Paula. Ale uprostřed naděje, kterou nám dávalo učení a příležitost vytvořit nadějně vedení, jsme ztratili hlavní postavu jihoamerického UU. Dne 31. května 2005 zemřel Paulo Ereno. Ještě den předtím si s ním Bruno vyměnil několik e-mailů. Zprávu o jeho smrti dostal 6. června, o necelý týden později, od Eniho, který byl podporovatelem unitářství a členem esperantistického hnutí, jež bylo důležitou součástí Erenových hodnot a jeho cesty ke kolektivní jednotě a inkluzi. Naše individuální i kolektivní snahy pokračovaly, navzdory smutku, který jsme pociťovali nad ztrátou člověka, jenž začal se snahami o rozšíření unitářství v Brazílii.

V listopadu 2005 se konalo setkání ICUU v Monserratu nedaleko španělského města

Barcelona. Bruno se ho zúčastnil a spolu s ostatními uspořádal krátké shromáždění jako vzpomínku na Paula Erena, jehož památku si připomínají jeho krajané i lidé mimo Brazílii.

V listopadu 2015 pořádala v USA setkání Asociace unitářských žen. Jeho cílem bylo podpořit vzájemné vazby a přátelské kontakty. Zúčastnily se ho i Greta a Ana Cartaxo z Brazílie. Setkání hostilo unitářské sdružení z La Paz, vedené Olgou Flores. Jde o tutéž skupinu, která v roce 2001 zorganizovala první setkání jihoamerických unitářů a která se i nadále s velkou oddaností angažuje v unitářských aktivitách.

Na počátku roku 2023 se asi desítka brazilských unitářů sešla v São Paulu k mezinárodní diskusi o budoucnosti našeho společenství a možnostech jeho organizace. Mezi úvahami, které na setkání zazněly, byla otázka, jak utvářet vlastní unitářskou identitu, když je tolik pramenů k unitářství snadno dostupných v anglofonním prostředí, a částečně je identita dokonce zakotvena v tomto jazyce a jeho kulturních normách. O něco později tato skupina hostila čtenářskou skupinu, která se věnovala dílu Ralpha Waldo Emersona. Z různých stran zazněly projevy zvědavého zájmu i uznání.

V utváření a udržování našeho společenství zažíváme, tak jako v rámci širšího UU světa, různé vzlety a pády. Období pandemie na něj mělo zvláštní vedlejší účinek: brazilští unitáři kromě rozprav a strukturovaných osobních setkání systematicky investují do online shromáždění, jejichž prostřednictvím poskytují duchovní vazby.

Rev. Greta během uplynulých tří let pořádala a pomáhala pořádat nejen ta setkání, která jsme zde již zmínili, ale i další. Pro tato shromáždění byly do portugalštiny přeloženy hlavní unitářské hymny jako *Spirit of Life* od Carolyn McDade nebo *Máti světa, Otče*

duchů od N. F. Čapka. Staly se součástí naší duchovní praxe. Patří však do ní i brazilské písně autorů jako Gilberto Gil nebo Tetê Espíndola opěvující krásy přírody. Bývají slaveny také významné dny afrobrazilských tradic či moudrost přírody a stejně si vážíme i tradic jiných náboženských směrů.

Unitáři žijící na různých místech Brazílie i mimo ni se setkávají také online v rámci laické, dobrovolnické skupiny Zoom Sanctuary. Rev. Greta i poté, co na konci roku 2023 odešla do důchodu, poskytuje podporu nejen samotnému unitářskému společenství, ale také všem, kdo mají zájem naučit se dělat promluvy a kdo chtějí experimentovat s různými formáty a styly shromáždění. Díky sdílenému vedení se může každý podílet na přípravách shromáždění v rámci tzv. Worship Associate, a tak naše hudba, reflexe a promluvy mívají často originální podoby.

To, že unitářství nemá v Brazílii žádnou „misi“, může fungovat jako dvojsečný meč. Na jedné straně lze ocenit, že unitáři ze zavedených společenství neuplatňují svoje pohledy a nepouštějí se do snah obracet Brazilce na svou víru. Na druhé straně, když nějaká skupina záměrně staví na svébytných základech, nese to s sebou zároveň určité komplikace v otázce co dělat na institucionální úrovni a v oblasti vzdělávání. Brazilští unitáři mohou být vnímáni jako houževnatí poutníci, kteří při své cestě nashromáždili to nejlepší, co mají. Vzdor nejisté budoucnosti nám dávají příklad toho, jak zůstat konzistentní v trvale nejistých a nestabilních podmínkách. Brazílie se svou přírodní i kulturní krajinou má určitě mnoho dalších lidí, kteří by mohli psát další kapitoly naší živé tradice svobodné, pluralitní víry a sociálního uvědomění. Doufejme, že unitáři dokáží být dostatečně inkluzivní a cenit si svých poutníků, ať už jsou kdekoli.

Přeložila Ruth Jochanan Weiniger.

Brazilští unitáři s transylvánským unitářským biskupem Istvánem Kovácsem (vlevo uprostřed).

Unitářství v Portugalsku

Daniel Faria

V roce 2017 byla vytvořena organizace UU'Portugal (celý anglický název: UU'Portugal – Unitarian-Universalist Faith Communities).¹ Šlo o první UU společenství v Portugalsku. Jde o spirituální, ale nikoli o spiritualistické bratrstvo; jinými slovy, jedná se o centrum sdílení zaměřené na holistické, přírodní a humanistické hledání.

Portugalština je v současnosti pátým nejrozšířenějším světovým jazykem. (Foto © pixabay.com.)

UU'Portugal založil Hélder Inocêncio. Funkovala především v Lisabonu a jeho širším okolí. Kromě vedení Héliera Inocência je třeba zmínit snahy Liliane Mira a Mariany Vital.

V roce 2017 vznikla rovněž organizace Společenství Ducha (Comunidade do Espírito), kterou založil Daniel Faria ve Vila Nova de Falmalco, což je město v severním Portugalsku.

Společenství Ducha se chápalo jako společenství zastávající „makroekumenickou“, inkluzivní a ekologickou spiritualitu.

Obě společenství byla vytvořena nezávisle na sobě a vůbec o sobě vzájemně nevěděla.

Jakmile se o sobě dověděla, navázala komunikační a kooperativní vztah.

Společenství Ducha se začalo považovat za nedílnou část UU'Portugal, s vlastní autonomií a individualitou.

UU'Portugal a Společenství Ducha podporovaly náboženské a vzdělávací činnosti.

Byla organizována náboženská setkání, k nimž patřila praxe jako meditace, modlitby (první Květinová slavnost se konala roku 2018) a vzdělávací setkání, jež účastníkům umožňovala získat znalosti, dovednosti a prožít duchovní reflexi.

1 UU'Portugal – Comunidades de Fé Unitária-Universalista: Inclusiva, humanista e ecologista; na sociální síti Facebook však najdeme příspěvky této organizace už z roku 2016. [Webové stránky momentálně nefungují (pozn. překl.).]

Hnutí UU nebylo během celé své existence imunní vůči různým výzvám. Nejobtížnějším obdobím byla pandemie covidu-19, kdy byl v Portugalsku vyhlášen v letech 2020 a 2021 mimořádný stav, což vedlo k omezování aktivit společenství. V důsledku toho přijalo Společenství Ducha název Společenství Moudrosti, čímž zdůraznilo své zaměření na univerzalistickou spiritualitu.

Hnutí UU v Portugalsku se od svého založení v roce 2017 zaměřilo na utváření bratrských vztahů s dalšími organizacemi UU ve světě, konkrétně s mezinárodní radou UU (ICUU) a Generálním shromážděním unitářských a svobodných křesťanských církví, jež zastupuje britské unitáře.

V kontextu mezinárodních vztahů bylo dalším důležitým cílem portugalského hnutí UU šíření jeho myšlenek v portugalsky mluvících zemích. Tato priorita vznikla ze zjištění, že portugalsky hovořící lidé a komunity po celém světě představují společenství s jedinečnou identitou a posláním. Toto společenství tvoří na 280 milionů mluvčích. Portugalština je v současnosti pátým nejrozšířenějším světovým jazykem, na severní polokouli je třetím nejrozšířenějším a na jižní polokouli je nejběžnějším jazykem vůbec. Je to společenství s posláním tvořit mosty mezi různými národy, kulturami a náboženstvími, přispívat k povznesení lidstva a planetárnímu vědomí jako celku.

V letech 2018–2019 byly v tomto směru navázány v Brazílii kontakty s jednotlivci a skupinami ztotožňujícími se s myšlenkami UU. Pokud jde o hnutí UU, v Portugalsku rozvíjel tyto vztahy především Daniel Faria, zatímco Hélder Inocêncio, Liliane Mira a Mariana Vital se zaměřovali hlavně na unitáře a univerzalisty v Portugalsku. Roku 2019 byly tyto kontakty inspirací k vytvoření aliance UU jako platformy

Znak portugalských unitářů. (Převzato z Facebooku UU'Portugal.)

pro komunikaci a spolupráci mezi portugalsky hovořícími společenstvími, skupinami a jednotlivci ztotožňujícími se s hodnotami UU.

Jedním z plodů této spolupráce byla publikace *Unitářský univerzalizmus – pluralistická a inkluzivní spirituální vize* sepsaná Danielem Fariou.

Dne 29. října 2020 se ICUU jednoznačně dohodla na formálním uznání UU'Portugal a portugalskojazyčné UU aliance za nové členy, čímž uznala jejich poslání šířit zásady UU v rámci Portugalska a portugalsky hovořícího světa.

Tato rezoluce ICUU je nejzásadnějším příspěvkem k uznání portugalštiny jako prostředku spojování a navazování vztahů mezi různými národy a kulturami i k uznání důležitosti šíření hodnot UU a potřeby pěstovat efektivnější duchovní spolupráci portugalsky hovořících zemí inspirovanou ideály UU.

Přeložila Ruth Jochanan Weiniger.

Spatřit, trápit a milovat

Roman Figura

Milovníci divoce žijících živočichů a dalších bytostí bývají od dětských let vábeni touhou. Jsou zamilováni do podob různých volně žijících zvířat, touží po nich a musí jim být na blízku. Pokud se jejich city upínají k vrabcům nebo sýkorkám, je pomoc poměrně snadná. Jejich vášeň ale často plane směrem ke skrytějším, vzdálenějším bytostem. K vzácnému hmyzu, dravým ptákům, nebezpečným šelmám, ke žralokům, velrybám a k mnoha dalším živočichům. Také k různým zvláštním rostlinám, houbám, korálům a dalším tvorům.

Nadšenec se musí setkat s divokými bytostmi, musí je najít v jejich domovech. (Foto © pixabay.com.)

Začínající badatelé či lovci během bezesných nocí kompenzují nepřítomnost žádaných objektů alespoň listováním v odborných knihách a sledováním naučných filmů. Dříve či později se ale musí pokusit o osobní setkání. O blízké obcování, o proniknutí do životů, do „umweltů“ tajemných vzdálených druhů. Ač by se zdálo, že takováto vášeň se týká jen silných biofilů, a tedy malého zlomku lidské populace, není tomu tak. Alespoň občas pocítí nutkavou touhu po spatření neobvyklých bytostí skoro každý z nás. Proto také budujeme obrovská muzea

s expozicemi preparovaných živočichů a platíme za nákladný provoz zoologických zahrad. Většinu návštěvníků občasná návštěva těchto institucí uspokojí a mohou se tak dál věnovat radostem spořádaného života v civilizaci. Nadšence ale zoologická zahrada ještě více rozdráždí. Musí se setkat s divokými bytostmi, musí je najít v jejich domovech.

SETKÁNÍ A TRÁPENÍ

Hledání žádaných živočichů se neobejde bez značného úsilí, a dokonce ani bez násilí.

Je nutno, abychom opustili pohodlí spořádaného života a vydali se za hranice civilizovaného světa. Nebo alespoň za hranice našich představ o lidmi obydleném světě. Ať už míříme třeba na Vysočinu, do Alp nebo až do Tichomoří, musíme obětovat kus našich životů, odložit nebo úplně vynechat mnoho úkolů a radostí, vyvázat se z domova a stát se na čas nomádem. Na našem putování jsme samozřejmě ohrožováni třeba klíšťaty, tajfuny, poruchami útrobní peristaltiky a podobnými dobrodružnými efekty. Záleží jistě na konstelaci našich sil, konkrétní délce plánované poutě, mezilidských vztazích a dalších okolnostech, zda jsou poznávací cesty skutečným nebezpečím, anebo vyžadují spíše časovou investici, ale bez většího rizika. I cesta za krkonošskými mechy a lišejníky ale vyžaduje kus odhodlání, trpělivosti a sociální izolace.

Důležitou charakteristikou takových cest je, že jsou podnikány s nejistým cílem. A pokud se setkání s milovanou bytostí přece jen vydaří, trvá ve srovnání s dobou celého podniku často jenom malou chvíli, pouhý okamžik. Ale i za tento nejistý okamžik štěstí se nadšenému cestovateli, lovcí či sběrateli vyplatí obětovat tolik prostředků a pohodlí.

Pro vědecky naladěného cestovatele setkání typicky nekončíva pouhým spatřením. Badatel se snaží o průnik i do nitra „umweltů“ daných bytostí. Skrze vědecké metody a výklady se jich snaží zmocnit.¹

Vědecké zkoumání se ovšem neobejde bez invazivních postupů. Už samotná pozorování mohou být někdy považována za narušitelské akty. Mnohá plachá stvoření snáší s nelibostí výpravy nenechavých zvědavců, kteří je plaší a vyrušují v jejich životech.

Vědecký výzkum má ale v zásobě arzenál mnohem drsnějších způsobů obcování. Objekty roztoužené vášně je možné lapat, mučit i zabíjet, jak je patrné z následujících příkladů.

Zabíjení cílových druhů za účelem jejich přesné determinace a uložení ve sbírkách je samozřejmou součástí terénní zoologie. S rozvojem dalekohledů se od poloviny 20. století

značně upustilo od střílení ptáků a do jisté míry i savců. Entomologové se ale dodnes bez smrtičky a špendlíku neobejdou, i když i jim skýtá rozvoj fotografické techniky alternativní možnosti bádání. I kvůli fotografiím je ale nutné hmyz chytat a alespoň krátkodobě fixovat, například chlazením v přenosné lednici.

Jak bylo zmíněno, badatelé dnes na ptáky v terénu střílejí jen zřídka, ale zato je často a rádi lapají živé. Nechytají je pochopitelně na vějíčky a ptačí lep, ale pomocí jemných sítí. Chycení jedinci pak obvykle dostávají kovové kroužky na nožky a jsou všelijak měřeni a váženi. Někteří dokonce dostávají malé batůžky vybavené geolokátory, pomocí kterých zjišťujeme přesné informace o migračních trasách. Vadí taková činnost odchyceným ptákům? Pochopitelně z ní nadšení nebývají, ale je možné, že někteří zvědaví jedinci se odchytu příliš nebrání a prožívají jej jako adrenalinový zážitek, jehož přežití mu může zvýšit prestiž v rámci hejna či kolonie.

Milovníci hlodavců je zase chytají do živolovných pastí a místo kovových kroužků aplikují čipy do podkožní tkáně. Samozřejmě následuje opět přesné měření a vážení. Někdy se místo čipů užívá pro identifikaci jedinců usekávání prstů na nožkách. Přes zjevnou drsnost takových odchytů se opět zdá, že někteří jedinci do pastí vbíhají cíleně, hnáni snad vlastní zvědavostí či vůní nastražené potravy.

Ať už je naše vášeň k volně žijícím živočichům spojena s úsilím o vědecké poznání anebo jinou motivací (estetickou, lovecko-sběračskou...), neobejde se naplňování naší touhy bez nějaké formy našeho nepohodlí či dokonce větších obětí a zároveň bez nějaké míry² přivlastňování si objektů zájmu.

LOVCI A ADVOKÁTI

Mohlo by se zdát, že zamilovanost některých lidí do divokých bytostí a touha po setkávání a manipulaci s nimi je pouze zvláštním atavismem z paleolitu. Naši předkové snad tímto

1 Autor tohoto textu má zkušenosti hlavně s cestováním v honbě za vědeckými poznatky, proto lovecko a sběračské kontexty prozatím opomeneme.

2 U některých biofilů vede taková snaha dokonce k chovatelství a vytváření celých kolekcí druhů držných v zajetí a péči člověka.

„I kvůli fotografiím je ale nutné hmyz chytat a alespoň krátkodobě fixovat, například chlazením v přenosné lednici.“
(Foto © pixabay.com.)

způsobem nalézali svá „totemová zvířata“ a obcovali s nimi. Co si ale s takovými pudry počít dnes? Lapání, měření a pitvání divokých živočichů navíc často budí pohoršení, někdy snad i docela oprávněné. Bylo by snadné činnost většiny terénních biofilů odsoudit jako prosté kořistnictví, částečně maskované za vědecký výzkum. Domníváme se ale, že taková úvaha přehlíží jeden důležitý aspekt celého fenoménu.

Lidští nadšenci se sice opravdu zmocňují různých divoce žijících živočichů a provádějí s nimi různé kejkle, které tito nezřídka nepřežijí. Zkrátka je podrobují své touze a moci. Takovéto vztahy ale nejsou vždy jednosměrné. Lovné bytosti jsou totiž také velmi mocné. Skrze svoji podobu se dokáží vlomit do duše člověka. Jsou schopny obrátit svým ctitelům život naruby. Stačí v dětství listovat třeba jen jednou knihou s pěknými obrázky zvířat, stačí vidět jeden vydařený naučný film a srdce mladého biofila vzplane neuhasitelným ohněm. Dříve nebo později se za značných obětí vydá na pouť za vysněnými zvířaty.

Z badatelských (a loveckých) poutí se ale obvykle – přes všechna nebezpečí – vrací zpátky do civilizace. Jeho srdce ovšem stále plane směrem k milovaným a trápeným bytostem. Jsou hluboce vepsány do jeho duše a ovlivňují mnohá rozhodnutí, mnoho životních kroků.

Mnoho takových vnitřních vzplanutí samozřejmě nekončí dobře. Výprava do přírody může vyústit v sebezničení badatele anebo

trápení divokých živých bytostí a zírání na ně, ovšem bez jiskry hlubšího poznání. Obrovské kolekce fotografií, a dokonce loveckých trofejí, které shromažďují někteří cestovatelé, svědčí hlavně o nezvládnutém toužení.

Ovšem v případě šťastné konstelace upřímného zájmu, zápalu a hlubšího poznání může touha po setkávání a obcování s tajemnými bytostmi vést k plodným výsledkům.

Z nadšence, lovce a cestovatele se totiž stává velvyslanec, advokát hájící zájmy různých živočichů v civilizaci. Zasvěcenec zpřístupňující vzdálené skryté světy.³

Opusťme nyní představy o výpravách do dalekých krajů a podívejme se na bližší konkrétní příklady.

Do českých lesů a polí vyrazí za zvěř samozřejmě myslivci. Je obecně známo, že jejich činnost není problémová kvůli nadměrnému lovu oblíbené zvěře, ale kvůli jejímu nadměrnému přikrmování a dusivé péči. Myslivci pochopitelně střílí zvířata a pořádají proslulé hony a hody, ale většínu roku o své srny a zajíce vzorně pečují. A vůbec se neostýchají tak činit na úkor velkých šelem, majitelů pozemků a lesních hospodářů. Lovná zvěř má v myslivcích dokonalé advokáty svého blahobytu. Ve svých publikacích myslivci také zpřístupňují krásu divoké zvěře.

3 Byť je třeba lov volně žijících živočichů dnes spíše odsuzován, stále často právě lovci u zrodu moderní ochrany přírody.

„Ušlechtilé“ druhy ryb mají podobně dokonalou péči, zajišťovanou rybáři. Tito jsou schopni pro dobro milovaných tučných kapříků udržovat v žádaném stavu velké krajinné celky a ve dne v noci pečovat o jejich pohodlí. Pravdou je, že s jejich přikrmováním se to bohužel silně přehání a nechtěným výsledkem bývá smrdutá znečištěná voda rybníků s přebytkem živin.

Ani predátoři ale v našich končinách neprijdou zkrátka. Draví ptáci, sovy i velké šelmy mají mezi lidmi mnoho a mnoho nadšených amatérských zastánců i profesionálních badatelů, kteří neúnavně přesvědčují myslivce, rybáře i veřejnost o ušlechtilosti, kráse a významu velkých predátorů. Celé dny a noci, v létě i v zimě, pročesávají krajinu, kladou fotopasti a odrazují pytláky od lovu vlků, rysů a dalších tvorů. Zajímavostí je, že milovníci predátorů jsou často vegetariány, zatímco myslivci, milovníci herbivorů, bývají přesvědčenými „masojedy“.

Nejrůznější další bytosti mají zastánce ve sběratelích, pozorovatelích i badatelích po celém světě. Tito jich často nespočet udolají, preparují či aspoň pořádně vyplaší, ale zároveň neváhají přinášet osobní oběti za jejich ochranu i záchranu jejich biotopů. Zároveň se o své vydobyté poznání dělí

s ostatními lidmi, pro které by většina divokých bytostí jinak zůstala beznadějně skryta.

STRAVUJÍCÍ A PLODNÁ TOUHA

Cesty lásky jsou nevyzpytatelné. Přesto ale můžeme pozorovat určité opakující se fenomény. Můžeme tak konstatovat, že nejrůznější živočichové dokáží mocně kolonizovat skrze svůj vzhled duše lidí. Takto zasaženým uhnutým jedincům se mění trajektorie životních osudů, velmi silně tíhnou směrem k vytouženému bytostem. Neváhají v touze po setkání s nimi přinášet oběti. S objekty svého zájmu všelijak zacházejí, někdy velmi něžně, jindy velmi tvrdě. Taková setkání končívaly nezřídka tragicky, ale mohou vyústit v překvapivě komplikované a vzájemně prospěšné vztahy.

Zamilovaní lidé i jejich oblíbení živočichové se skrze žár vášně vzájemně konzumují a také si mnoho darují. V přiměřené míře se jedná o fenomén podobný spásání pastviny divokým turem. Ten sice ničí jednotlivá stébla, ale celkově přispívá k zachování biotopu. Podobně badatel či lovec může umožnit některé jedince, ale v ideálním případě také bojuje za ochranu tajemných bytostí i jejich domovů. Dalším lidem také zprostředkovává poznání jejich skryté krásy. Odměnou i břemenem je mu srdce žhnoucí naplněným životem.

Naši předkové
nalézali svá
„totemová zvířata“
a obcovali s nimi.
(Foto © pixabay.com.)

Chvála povrchu

Jakub Lev Houdek

„Cestou zpět říkal jsem si: ‚Mám to vzdát?
Můj průzkum hlubin je jak řešeto!
Tu jsem však porozuměl: právě to
je jádro pudla: pocuchaná příze;
ne text, leč textura; ne bledá vize,
leč shoda v galimatyáši; vždyť
i nonsens lapne smysluplná síť.
Stačí, když v žití chytím za křídlo
ztracený článek, strohé pravidlo,
umnou tkáň, která dotýká se hry;
pak i já najdu všemu navzdory
v ní stejnou radost jak ti, kdo ji hrají.“
(V. V. Nabokov, *Bledý oheň*)

To, co je patrné očím, je zformováno jinak než to, co zůstává skryto. (Foto © pixabay.com.)

PRŮZRAČNÉ BYTOSTI

Píšíci entomolog Vladimír Vladimirovič Nabokov by si snadno mohl přeciť (pokud skutečně nepřeciť!) knihu filozofujícího zoologa Adolfa Portmanna *Nové cesty biologie*. Lze předpo-

kládat, že následující řádky by jej – pokud je nečetl – zaujaly a že jej zaujaly, pokud je ovšem četl:

„U většiny průzračných bytostí – obzvláště jasně u medúz a slimýšů, ale také u červů a ko-

„Pro bdící je svět jeden a společný, ale každý ze spících se obrací k vlastnímu.“ (Foto © pixabay.com.)

rýsů – spatřujeme stavební plán, vyznačující se úplným souladem vnitřního a vnějšího: symetrie průsvitného vnějšku se plně shoduje se symetrií vnitřních orgánů; živočichů přehledně nabízí očím svou tělesnou stavbu... stojí před naším okem v čisté průzračnosti svého zjevu. Co by na tom mělo být zvláštního? To nám objasní teprve srovnání s organizací vyšších forem, žijících přitom v těchže vodách, například ryb, chobotnic nebo delfínů. Tělo těchto bytostí nemůžeme nikdy ‚prohlédnout‘; náš pohled je zadržen neprůhledným povrchem, který ovšem může být dosti zajímavý. Skrývá vnitřek; zoolog musí otevřít tělní dutinu

a například u ryby tam nalezne kompaktní klubko orgánů... Biologové se snaží rozplést tuto masu vnitřností a to je úkol spojený s takovou námahou, že komplikovanost vnitřní stavby zatlačila pozorování vnějšku.“

Portmann si všímá, že průhledná těla jsou vystavena symetricky a asymetrické orgány jsou vtěsnány do neprůhledného klubka a že vyšší organizmy potřebují rozsáhlejší plochu vnitřních povrchů kvůli látkové výměně a jejich asymetrické nitro je zakryto neprůsvitným obalem, na kterém se nicméně často objevuje symetricky uspořádané zabarvení. Hovoří o rozdílné architektuře vnějšího a vnitřního.

Venek ovládá symetrie a struktury vytvářené s ohledem na vnímání, u vnitřních orgánů se naopak se strukturou, působící na smyslové orgány, setkat nelze. Citujme ještě dále:

„Vnějšek velice často realizuje vzhled, který si můžeme vtisknout do paměti jediným pohledem. Tato výraznost ‚dobrých tvarů‘ nitru chybí. Zkoumáme-li játra deseti antilop nebo kachen, a srovnáme-li takovou monotónní řadu s výraznými rozdíly v celkovém vzhledu těchto zvířat, pak vidíme ostrý protiklad vnějšího a vnitřního. Stavba vnějšku se na vyšších vývojových stupních řídí jinými pravidly než stavba nitra... To, co je patrné očím, je zformováno jinak než to, co zůstává skryto. Musíme proto pozměnit svou původní formulaci: cokoli se může jevit nějakému oku, je jinak stavěno než to, co je z takového zjevování vyloučeno.“

A zde se dostáváme k Portmannově definici toho, čemu říká vlastní jevy: „Jedná se o struktury, jež ve svých formálních aspektech vykazují zvláštní vztah k možnostem smyslového vnímání; jejich stavba a účinky mají něco společného se smyslovými schopnostmi nějaké živé bytosti. V tomto výroku spočívá celé tajemství organismů a jejich vztahu k vnějšmu světu.“

Biolog si dále klade otázku po smyslu útvarů, jako je třeba těžké a neohrabané paroží u jelenů, které nejen že nepřináší – funkčně viděno – užitek, ale je svému nositeli dokonce na škodu. Jejich smysl vidí v sociální signalizaci a hovoří o adresném vlastním jevu, takovém, který nalézá v blízkosti svého nositele adresáty. Takové vlastní jevy, které k sociální signalizaci neslouží, ale – jak Portmanna specifikuje Zdeněk Neubauer – „respektují estetické zákony (zákony vnímání) stejně jako jevy adresné a významně se podílejí na specifikaci a individuaci“, zaslouží název neadresné vlastní jevy. Nemají evoluční význam, ale přesto se odvažují být, dělají své nositele tím, čím jsou, patří k jejich – opět portmannovským slovníkem – svébytnosti. Tentýž Zdeněk Neubauer pak tento pojem přebírá a vlastní jevy řadí do „kulturní dimenze života“ a obhájí tezi, že „kulturní projevy organismů, tak jako nás lidí, jsou výsledkem

tvůrčího úsilí živých bytostí o sebevyjádření, jsou výrazem jejich rodové, druhové i individuální svébytnosti“. V této dimenzi života se nejedná o přežití, nýbrž sebevyjádření, „svébytnost, niternost, smysluplnou souvztažnost živé bytosti“.

Kdyby kniha *Nabokov's Butterflies*, obsahující výběr textů Vladimira Vladimiroviče o motýlech, vyšla dříve než roku 2000, mohl by si naopak Adolf Portmann přečíst následující věty, které citujeme podle textu Victorie N. Alexander, jež rovněž rozpoznala důležitost úvodních veršů z *Bledého ohně* v kontextu Nabokovova biologického myšlení:

„Když má motýl vypadat jako list, nejen, že vymodeluje veškeré detaily nádherného listu, ale velkoryse napodobí i díry, vykousané larvami. ‚Přirozený výběr‘ v darwinistickém slova smyslu tuto zázračnou shodu imitativního aspektu a imitativního chování vysvětlit nedokáže, aniž se lze odvolat na teorii ‚boje o přežití‘, když ochranný prvek dosahuje takové úrovně přesnosti nápodoby, bujnosti a přepychu, která násobně přesahuje rozlišovací schopnosti predátora. Objevil jsem v přírodě tutéž neutilitární rozkoš, kterou jsem hledal v umění. Obé je podobou magie, obé je složitou hrou okouzlování a šálení.“

I v roli lepidopterologa nazírá Nabokov nedostatečnost darwinismu a onu kulturní dimenzi života ztotožňuje se hrou. A právě román *Průzračné věci* je mým vrcholem linie, kterou bychom snadno mohli nazvat bioestetickou. Mějme tedy na paměti Portmannova slova o průzračných bytostech, oddávající se úvahám o průzračnosti nabokovské.

TAJEMSTVÍ HLADINY

Pojem průzračnosti vyvolává vesměs pozitivní konotace, například představu čistého vzduchu, umožňujícího daleký výhled na krajinu zalitou sluncem. U lidí se chváří průzračnost jako otevřenost a nezakrytost pravé povahy, po institucích se žádá průzračnost – transparentnost – jejich počinání. Jako by představa, že blízké nemá překážet vzdálenému, patřila k tomu nejsamozřejmějšímu. To, co zaclání, je podřadné, což platí i – pokud ne zejména – v dostředivém

„Sen stínu je člověk.“ (Foto © pixabay.com.)

směru. Důležité je nitro, které nám zakrývá povrch. Jev zakrývá podstatu a podstatou se vlastně rozumí účel, pro který ta či ona bytost nebo věc existuje. A pokud povrchem neproniknou smysly, musíme se vnitřku, tedy podstaty, dobrat rozumem. Obávám se, že tato představa o vrchu podstaty nad jevem, vnitřku nad vnějškem, hloubky nad povrchem ovlivňuje i ty, kteří si ji neuvědomují.

Tlakem na průzračnost se vyznačuje rovněž totalitní myšlení. Myšlení totalizující, které věří, že poznáním každé podrobnosti vnitřku pozná a ovládne celek, i totalita společenská, ať již v podobě sdílených bytů Sovětského svazu, kde každý udával každého, či „záclonprostých“ oken ženevských domácností, jimiž do soukromí obyvatel nahlížela ideopolicie Kalvínovy teokracie. Nejzazším soukromím jsouceny je jejich vnitřek. Otázka pak stojí, poznám-li celek dejme tomu papouška lépe z tvaru jeho těla, barvy opeření a souhrnu chování, či ze záhybů útroby jeho mrtvolky. První varianta láká tou výhodou, že objekt zájmu zkoumání přežije. A jak říká Adolf Portmann, to, čím je organismus uvnitř, se projevuje navenek. Hrdina *Průzračných*

věcí se v jednu chvíli kochá soškou ve výloze obchodu se suvenýry. Co je cennější, vidět zelenou figurku lyžařky a nevědět, že ji „vyřezal a vybarvil v grumbelském vězení homosexuální trestanec, neurvalý Armand Rave, který uškrtl incestní sestru svého milence“, nebo touto znalostí disponovat, ale figurku samotnou nevidět?

Obrana soukromí, a tudíž neprůzračnosti, proti totalitnímu tlaku na průzračnost prostupuje coby jedno z hlavních autorových témat napříč Nabokovovým dílem, zejména pak vyvstává v novele *Pozvání na popravu*, jejíž protagonista Cincinnatus je za neprůzračnost dokonce odsouzen k smrti. Pečlivé popisy vzezření postav nabízejí zajímavý paradox. Cincinnatus je křehký, drobný, „průsvitný“, s hedvábnými světlými vlasy a sotva postřehnutelným chmýřím knířů, ale jeho osoba je koherentní, kompaktní a kontinuální, abychom si pohráli s písmenem „k“. Ostatní postavy oproti tomu bezmála zarážejí až kypivou tělesností, dosvědčovanou do nejzazší podrobnosti posledního zarostlého vousu v jejich trudovitých, jaksi polosyrově, nedopečeně působících těstovitých obličejích, jedná se však o detaily putovní a přenosné, budící iluzi života

u navzájem zastupitelných, ba zaměnitelných jedinců připomínajících nejspíše loutky ze sádry a papírmaše v papundeklových kulisách, simulujících svět. Jde však toliko o zdánlivý paradox, kdy je neprůzračný Cincinnatus zobrazován průzračně a průzrační ostatní zobrazováni neprůzračně. Poučení četbou *Průzračných věcí* víme, že z Cincinnata vnímáme tenkou, takřka průsvitnou vrstvu reality, zatímco z dalších postav kypivou, nereálnou hmotu. Proč nereálnou? Dočteme se, že průzračnými věcmi prosvítá minulost. Minulost již není, je tedy nereálná, a přesto se s věcmi „táhne“, aby je zatěžovala a lákala pozornost pozorovatelů k něčemu, co není, na úkor toho, co je, tedy povrchu. Nabokov nepracuje s klasickým schématem dualismu ducha a hmoty, jeho opozice vnitřku (zaplněného minulostí jako vycpávkou) a vnějšku, tedy povrchu, odpovídá opozici minulosti a – čeho? Myslím, že i svátečnímu čtenáři Vladimíra Vladimiroviče vytane možná odpověď: minulosti a paměti. Málokdo má k představě, že paměť uchovává minulost, dále než on. Paměť se s minulostí vylučuje, rozšiřuje naopak oblast přítomnosti z bodu pouhého „ted“ na celé krajiny obsahů a událostí v ní aktualizovaných, skrze ni zpřítomněných.

Pokud Nabokov hájil v *Pozvání na popravu* soukromí lidí, v *Průzračných věcech* jde dál, bera se za soukromí věcí. Vrcholí zde autorova rehabilitace povrchu, až snad po přijetí výčitky „povrchnosti“, nevnímané arci jako nadávka, ale jako pochvala. „Ulpívat na povrchu“ je pro něj vlastně náročnou disciplínou vyžadující sebekázeň a cvik. Průzračnými věcmi opravdu prosvítá jejich minulost, a kdo se neudrží na povrchu, ten se do této minulosti propadne, jako by se potopil pod hladinu.

„Přirozená i uměle vytvořená hmota je potažena tenkou vrstvou bezprostřední reality, a touží-li někdo setrvat v přítomném okamžiku, s tímto okamžikem a na tomto okamžiku, ať se snaží, prosím, tu napnutou blanku neprotrhnout. Jinak ten nezkušený divotvůrce zjistí, že už nekráčí po vodě, ale klesá vzpřímeně mezi udivené zírajícími rybami.“

Náboženskému člověku může jako metafora řečeného vytanout evangelní obraz Ježíše kráčejiho po vodě:

„K ránu šel k nim, kráčeje po moři. Když ho učedníci uviděli kráčet po moři, vyděsili se, že je to přízrak, a křičeli strachem. Ježíš na ně hned promluvil a řekl jim: ‚Vzchopte se, já jsem to, nebojte se!‘ Petr mu odpověděl: ‚Pane, jsi-li to ty, poruč mi, ať přijdu k tobě po vodách!‘ A on řekl: ‚Pojď!‘ Petr vystoupil z lodi, vkročil na vodu a šel k Ježíšovi. Ale když viděl, jaký je vítr, přepadl ho strach, začal tonout a vykřikl: ‚Pane, zachraň mne!‘ Ježíš hned vztáhl ruku, uchopil ho a řekl mu: ‚Ty malověrný, proč jsi pochyboval?‘“

Nejedná se arci o víru nebo nedověru. Spíše jde o vycvičený vkus, podmíněný, jak naznačeno, sebekázní. Pamětlivi dichotomie minulosti a paměti můžeme říci, že platí i ve vztahu člověka k sobě samotnému: zeslábneli, zakolísali-li paměť, propadneme se do své minulosti a sami sebe, tedy tenkou vrstvu paměti čili reality uvidíme zespondu, deformovaně, z rubu. Stejně jako o paměti věcí, i o poznání z rubu ještě bude řeč.

Citát ostatně obsahuje ještě jednu pozoruhodnou výpověď. Jako by z formulace o potažení hmoty tenkou vrstvou bezprostřední reality vyplývalo, že hmota sama reálná není. A přesto hrozí onou vrstvičkou propadnout a ocitnout se mimo realitu, „upadnout do hmoty“. Zde mnohý, kdo si pomohl citátem evangelia, znovu zbystří. Nereálnost hmoty (byť ne v opozici k realitě ducha, nýbrž k realitě vnímatelného povrchu) a hrozba pádu do ní upomene na staré gnostiky; Cincinnatus byl ostatně odsouzen k smrti za „gnostickou nemravnost“ a téže nemravnosti se rád dopouští i Nabokov sám. Dělá to z něj gnostika? V původním slova smyslu sotva, ale existuje ještě jedno, novodobé vtělení gnóze. Francouzský filozof a matematik Raymond Ruyer nazval ve studii z roku 1974 myšlení mnoha vědců, zejména fyziků spojených působením na Princetonské univerzitě, Princetonskou gnózí. Co tím je míněno, vysvětluje v knize s nabokovským názvem *Tajemství hladiny* biolog Anton Markoš.

GNOSTICKÉ NEMRAVNOSTI

Ruyer liší u každé bytosti rub a líc, přičemž bytosti rub mají, zatímco lícem jsou; líc před-

stavuje niternost, zatímco rub lze pozorovat zvnějšku. Kosmos je tapisérie, kterou věda vnímá z rubu, zatímco duše bytostí lze připodobnit ke kresbě na líci gobelínu. Dualitu hmoty a ducha Ruyer nezná, duch podle něj vyplňuje hmotu, vesmír se podle něj skládá z uvědomělých forem, které si vzájemně vyměňují informace. Pozorovat lze toliko objekty, a proto se vědec k bytostem jako k objektům staví, a to i tam, kde existuje subjektivní vědomí. Vědomí pak pozorovat nelze, ale to neznamená, že se k němu nelze dobrat. Objektivizace věcí vychází z toho, že se naši běžné zkušenosti dávají složeniny, které v celku vědomé nitro, tedy líc nemají. Jenže molekuly – arci podle Ruyera a v jistém slova smyslu – vědomé jsou, a tak není na místě vztahovat vlastnosti řečených agregátů na celý svět. Chováme se zkrátka i k participabilím jako k observabilím. Každá uvědomělá, v čase přetrvávající forma totiž získává informace dvojím způsobem: pozorováním nebo participací. Pozorovat lze objekty v prostoru, participuje se pak na vlastní paměti jedince, genetické paměti, kulturní paměti a potom na nadindividuální a nadruhové paměti (ať je tím již míněno cokoliv).

Participovatelný tezaurus je možné přirovnat k mateřskému jazyku a živým bytostem nelze konat ani vnímat jinak než skrze něj, přičemž činnost jednotlivých mluvčích stav jazyka ovlivňuje. „Právě participabilia, ačkoli sama nečasová nebo (v paměti) zbavená časovosti, činí z času cosi víc než podmínku fungování prostorových struktur. Udělují mu směr.“ Participace je pak, shrnuje Ruyera Markoš, uměním se vžít, zabydlet se a uplatnit zkušenost.

A za dalšího „gnostika“ můžeme směle považovat Zdeňka Neubauera s jeho eidetickou biologií. Jako Ruyer rozlišuje mezi observabilií a participabilií, vede Neubauer dělítko mezi bytím objektivním a bytím intencionálním. První jmenované je předmětem poznání, jak mu rozumí současná věda. Bytí intencionální je oproti tomu předmětem poznání, kdy bytost svou existenci vnitřně prožívá a hledí samu sebe proje-

vit a prosadit, vyhmátává realitou skýtané možnosti na základě druhové i individuální zkušenosti (a tedy vlastně paměti). Helenofil Neubauer razí pojem „eidós“, podoba, vlastně aristotelská tvarová příčina, na které živá bytost participuje právě vyhledáváním nových možností a objevováním nových prostorů, což vede k novému sebepochoopení a k sebetransformaci. Tělesnou expresí podoby je tvar. Realizace podoby – a tudíž seberealizace organismu – „obnáší i interpretaci vlastní minulosti se vším, co k ní patří – s pamětí, zapomínáním, vytěšňováním, pečlivou, a přesto ne dokonalou péčí o genetické texty, ale také s možností návratu, s poznáním nových souvislostí, bezmocí nad zavřenými cestami, vymyšlením nových příběhů, obrazně řečeno neustálým přepisováním evolučního palimpsestu“, jak rozumí kolegovi Anton Markoš. K tvaru lze přistoupit „z rubu“ jako k objektu, descartovské věci prostranné, lze narušit jeho integritu a čerpat poznatky z jeho obnaženého nitra, ale o podobě se takto mnoho nedozvíme, jak vyplývá i z podobenství Portmannova inspirátora Goetheho:

„Chceme životní projevy srovnat s podívanou... Protože nám jde o postoj přírodovědce ke svým objektům, soustředí se náš pohled na možnosti se vypořádat s divadelní hrou. Tím miníme celé představení, veškeré dění na scéně. Hledáme stanovisko. Touha po poznání mne může vést za jeviště, kde mi dá spatřit spoustu zajímavých věcí... Tehdy objevuji, jak se dělá osvětlení, jak se generují zvuky, jak se líčí a maskují herci... Dohodneme se však na tom, že toto zákulisní dění slouží právě představení. To však vyžaduje zcela jiný postoj a jeho stanoviště se nachází právě před scénou – v hledišti, pro něj je představení vůbec uváděno. Odtud vidíme něco zcela jiného než v zákulisí. Prožíváme dramatický kus jako smysluplný děj. A čím méně víme o zákulisní aparatuře, tím více může na nás jako na diváky působit celý průběh hry, v němž tkví vlastní smysl představení. Mohu zde opět prožít děj jako strhnutý účastník, mohu ho však stejně tak dobře zkoumat vědecky, s chladnějším odstupem.“

Budou-li oni mlčet, bude volat kamení. (Foto © pixabay.com.)

Je zjevné, že goethovský přírodník-divák musí být zároveň amatérem v původním slova smyslu, milovníkem toho, co poznává. Hughovou tragédií bylo, že jeho žena Armande „nebyla uzpůsobena k tomu být milována“. Žila rubem, zatímco Hugh miloval líc. Podobně se vedlo i profesoru Pninovi z eponymní Nabokovovy novely: „Ať měla Liza Pninová, nyní Windová, jakékoli oči, zdálo se, že svou podstatu, svůj drahokamový lesk, odhalují teprve v okamžiku, kdy si je člověk vybavil v myšlenkách, a tehdy se prázdná, netečná, navlhlá akvamarínová záře zatetelila a zahleděla, jako by mu pod jeho vlastní víčka vnikla sprška slunce.“ Její krása nejen že portmannovsky „vykazovala zvláštní vztah k možnostem smyslového vnímání“ obecně, ale k možnostem smyslového vnímání Timofeje Pnina zvláště. A zatímco Pnin ustavičně aktualizoval její krásu ve své paměti, ona sama coby psychoanalytička ustavičně zpytovala svou minulost, až se s ní začala ztotožňovat...

SEN STÍNU

Obrana před propadnutím pod hladinu věcí, utonutím v jejich minulosti, spočívá, jak již bylo řečeno, v jisté disciplíně, a hlavně v bdě-

losti. Nabokovská bdělost pak tkví v paměti aktualizované vědomím. Není samo sebou, že Hugh Person trpěl nočními můrami, které ještě zhoršovala hypnotika, užívaná proti nespavosti. Hugh si ale osvojil taktiku, již můry zaháněl. S přesností metronomu si v mysli přehrával tenisovou hru, vymyslel dokonce originální úder. Ten ale jeho žena Armande zkritizovala jako nudný, a možná i to Hughu přimělo této praktiky zanechat. Ohledně opakovaného, bizarně erotického snu svému psychiatrovi „s nejpilnější, nejlítější antifreudovskou silou toužil zdůraznit následující: ty oneirické okamžiky nijak nesouvisely – ani přímo, ani v žádném ‚symbolickém‘ smyslu – s ničím, co zažil ve vědomém životě“. Psychiatr arcí mýnil jinak. „V jiném, neméně zlověstném nočním zážitku se přistihoval, jak se snaží zarazit či odvést pramínek zrní či jemného štětku proudícího z trhliny v tkanivu prostoru a jak mu v tom všemi možnými způsoby brání pavučinovitě, štěpinovitě, vláknité prvky, nejasné kupy a kotliny, křehké trosky, kolabující kolosy. Nakonec ho zastavily záplavy odpadků – a to byla smrt. Méně děsivé, ale pro mozek možná ještě nebezpečnější byly ‚lavinovité‘ noční můry těsně před probuzením, kdy se jejich obrazy proměňovaly v po-

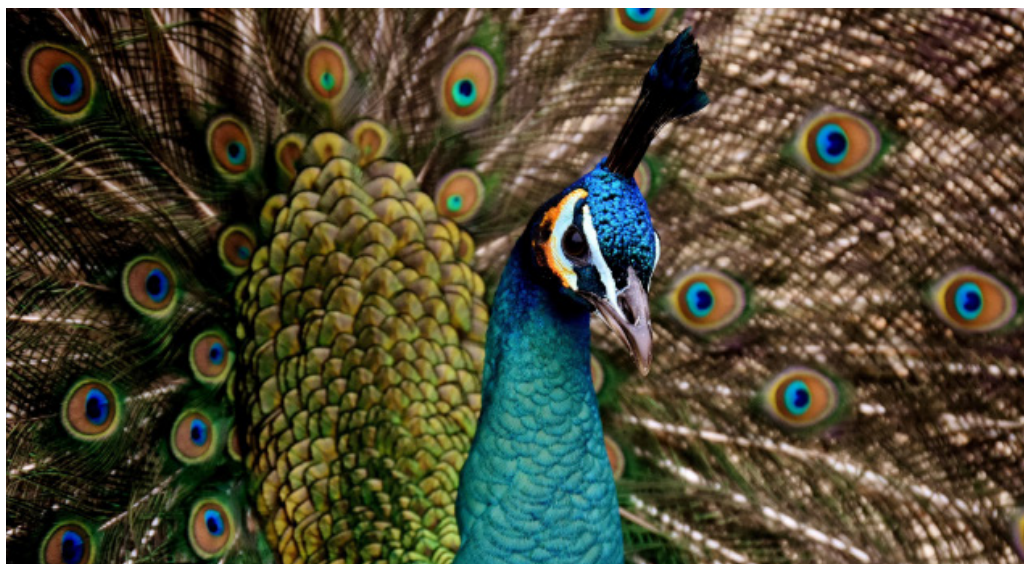
hyb slovní suť v údolích Prevall a Lowattse, jejichž šedé oblé skály, Roches Étonnées, které dostaly jméno podle svého rozpačitého, usmívajícího se vzhledu, poznamenaného tmavými „brýlemi“ (écarquillages). Člověk snů je idiot, který však úplně nepostrádá zvířecí lstivost; osudová chyba v jeho mysli odpovídá brebentění jazykolamů: „střelení lotři se střehnou trestu.“ Psychiatr se obratem pustil do „psychoanalyzování“, dokud jej Hugh nezarazil slovy „budu zvracet, když mne nepřestanete otravovat s těmi nechutnými kecy“. Trhlina v tkanivu prostoru jako by byla trhlinou v „ne textu, leč textuře... umné tkáni, která dotýká se hry“, v níž lze najít „stejnou radost, jak ti, kdo ji hrají“, slovy básníka Shadea z *Bledého ohně*. Všichni tlačí Hughovi do hlavy, že látkou snů je jeho minulost, pak se jí skutečně stane scéna nácvičku útěku před požárem, zorchestrovaná Armande, a vše vyústí v katastrofu.

Spánek se v něčem podobá smrti. Ne nadarmo se ukrajinsky sen řekne *mpia*. A jak učí starý Hérakleitos: „Člověk v noci sahá po světle pro sebe; když umírá, má vyhaslý zrak; živý pak se dotýká mrtvého, když spí, má vyhaslý zrak; bdící dotýká se spícího.“ (zlomek B 26) A ve zlomku B 89: „Pro bdící je svět jeden a společný, ale každý ze spících se obrací k vlastnímu.“ Spící tedy vnímá vlastní svět, vnitřek, omezený rubem povrchu, který se spícímu – ale arci i nedostatečně bdělému bdícímu – stává jakýmsi skleněným stropem, za který možná dohlédne, ale kterým nikdy neprorazí a dopadne jako ptáček brkoslav z *Bledého ohně*, zabítý nárazem do okenního skla, bude z něj, jako z básníka Shadea, „... stín brkoslava, strnulý / v azuru na okenní tabuli“. Ano, spící se propadá do jakési stínové existence, stává se stínem sebe sama a vlastně svým vlastním dvojníkem; ruské klasice vlastní motiv není cizí ani Nabokovovi. Ten si s motivem stínu pohrává velmi jemně. Profesor Pnin líčí svému synovi Viktorovi etymologii řeckého výrazu pro verku, σκίουρος, skíúros, neboli „stín ocásku“. A tento drobný tvor, podle jména sám jsa vlastně stínem, se ukazuje vždy, když má Pnina stihnout nějaké neštěstí, nějaká nesnáze.

A s řečtinou se vetře i řecká poezie, která klade sen do sousedství stínu. Řeč je o páté části Pindarova osmého Pýthijského zpěvu: „Bytosti dne! Vše se v nás se dnem mění... / Jaký je rozdíl mezi někým a nikým? / Sen stínu je člověk. A přece / když na nás dopadne odlesk / božské záře, obklopí muže jasné světlo / a život chutná sladce.“ Překladatelé Sylva Fischerová a Robert Roreitner v předmluvě vykládají, co ona pindarovská efemérita – „bytosti dne“ jsou v originále epámeroi – znamená: poukaz nikoli na krátkost lidského života, ale na fakt, že je člověk dotvářen ustavičně se měnícími okolnostmi, každý den se vlastně stává někým jiným a v tom tkví jeho pomíjivost. O co jiného se jedná než o neubauerovské vyhmatavání možností, které přináší každý den nové a zánikem jedné se rodí druhá. A to už nemá k „odlesku božské záře“ daleko samo o sobě. A kde se ten odlesk bere u Nabokova? Je to paměť, která zachová zvláštní odlesk slunce na listu stromu, která zachová božskou zář z minula, rozpoznává božskou zář v přítomnosti a je připravena na tu, která teprve v budoucnosti zazáří. Paměť, která promlouvá a nedovolí ani Hughu Personovi, ani Cincinnatovi, ani Pninovi spokojit se s životem na ruyerovském rubu neubauerovského „esse obiectivum“.

UČIT VĚCI ŘEČI

Nabokov se rád stylizoval do role pouhého „píšícího entomologa“. Slovo „pouhý“ ale dodali ti, kteří nepochopili, že se tím neumenšuje, neshazuje, nýbrž dává najevo, že píše literaturu o živém, podobně jako o živém dělal takový Portmann vědu. Jen jako literát mohl zajít ještě dále a přisoudit charakteristiky živých bytostí i pouhým věcem, mohl propast mezi „přírodou“ a „kulturou“ užít ještě radikálněji, než mohli vědci Portmann či Neubauer. Portmann pokročil od své bioestetiky k antropologii, jako by zvířata krásou svého neutilitárního vzezření a chování osvobozovala člověka z okovů neúprosné účelnosti. Když učedníci oslavovali Kristův vjezd do Jeruzaléma, říkali někteří farizeové Ježíšovi: „Mistře, napomeň své učedníky!“ Odpověděl: „Pravím vám, budou-li oni mlčet,

Jako by zvířata krásou svého neutilitárního vzezření a chování osvobozovala člověka z okovů neúprosné účelnosti. (Foto © pixabay.com.)

bude volat kamení.“ (Lukáš 19:39–40) U Nabokova (a k Nabokovovi) mluví právě ono kamení. Jestli mne neklame má vlastní paměť, napsal kdesi Rainer Maria Rilke, že věci by uměly mluvit, kdyby je to lidé naučili. Zvou lidi, aby se na ně dívali, aniž do nich pronikali, a aby nenechávali pronikat ani sebe samé, ale zvali k pohledu na to, co chtějí ukázat, protože tím jsou. Cincinnatus, Pnin ani Hugh Person nemohli ve světě, uhranutém rubem, pitvajícím vnitřky, natahujícím přírodu na skřípec a rvoucím, jak napsal Francis Bacon, její tajemství, obstát. Ale každý čtenář, který bude po přečtení *Průzračných věcí* vnímavější k neporužitelnosti okolí, něžnější k zranitelným povrchům a pozornější k tomu, co o viděném vypovídají tvary, učiní reálný svět pro reálné obdoby nabokovských fiktivních postav obyvatelnějším.

POUŽITÁ LITERATURA:

Zdeněk Neubauer, *Biomoc*, Praha: Malvern 2002.
 Anton Markoš, *Tajemství hladiny: Hermeneutika živého*, Praha: Dokořán 2003.
 Karel Kleisner (ed.), *Biologie ve službách zjevu: K teoreticko-biologickým myšlenkám Adolfa Portmanna*, Červený Kostelec: Pavel Mervart 2008.
 Ondřej Dadejík, Filip Jaroš a Martin Kaplický (eds.), *Krása a zvíře: Studie o vztahu estetických a etických hodnot zvířat*, Praha: Dokořán 2014.
 Filip Jaroš, Portmann's View on Anthropological Difference. In: Adolf Portmann, *A Thinker of Self-Expressive Life*, Cham: Springer Nature Switzerland AG 2021.
 Filip Jaroš, *Portmannova filosofická biologie a antropologie*, Praha: Togga 2022.

Duchovní dějiny Evropy napříč staletími

Rozhovor s Jiřím A. Čepelákem

Jiří A. Čepelák (*1983) je historik, latiník a překladatel. Absolvoval magisterské studium historie a latiny na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, nyní je doktorandem na Katolické teologické fakultě téže univerzity. Učí také na Pražském humanitním gymnáziu. Dlouhodobě působil na italské škole latinských studií Accademia Vivarium novum v Římě. Velmi oceňovaný je jeho překlad barokních přírodovědných spisů Bohuslava Balbína, který vydalo nakladatelství Academia. Žije v Praze a v Sembratci na Benešovsku.

Jiří A. Čepelák
v Sembratci.
(Foto archiv
Jiřího A. Čepeláka.)

Kdy ses začal zajímat o duchovní dějiny Evropy? Já třeba v patnácti letech, když jsem si koupil *Tajné dějiny Evropy* od Bohumila Vurma.

Začínal jsem postupně. Nejprve jsem se zajímal o dějiny vesnice Vrbno u Mělníka, kde moje rodina vlastní chalupu. Dodnes mám klíče od tamějšího kostela a pomáhám organizovat komentované prohlídky. Poté jsem svoje zájmy rozšířil o dějiny českých zemí, Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou, studium latiny a řečtiny, antiku a evropské dějiny vůbec.

Proč zrovna o křižovníky?

Právě oni měli kostel ve Vrbně od 13. století ve svém majetku.

Na gymnáziu jsem konzultoval jednu seminární práci s páterem Vladimírem Rudolfem, farářem na Lhotce v Praze. Ten mi zprostředkoval první odbornou literaturu o tomto řádu a také o našem vesnickém kostele. První přednášku o duchovních dějinách naší vsi jsem měl ve třinácti letech.

Zájem o duchovní dějiny je u adolescentů spíše neobvyklý. Pochází z křesťanské rodiny?

Tatínek je ateista a bývalý komunista, ale jeho prastrýček býval katolický katecheta a člen Orla. Maminka byla katolicky pokřtěná v porodnici, ale církevnímu křesťanství se nevěnuje. Rodiče se tedy spíš báli, že se stanu katolíkem.

A proč se báli zrovna tohoto?

Měli obavu, že katolíci „drží celibát“ a to není přirozené.

A čím je tedy Vrbno zajímavé?

Je tam bohatý archeologický materiál. Na zahradě jsme kopávali odpadní jámy a při tom jsme nacházeli zbytky staré keramiky. Ty jsem si schovával a později se podařilo určit, že pocházejí už z pozdní doby kamenné. Přímo pod obecní zástavbou se nachází asi tři tisíce hrobů z raného středověku. Jednalo se zjevně o pohřebiště, které sloužilo širokému okolí. Tehdejší zemědělství bylo ještě kočovné a závislé na vypalování stále nových políček. Ve vrcholném středověku se k vrbenskému kostelu nastěhovali noví stálí osadníci a domy si postavili doslova na starých hrobech. Hřbitov se pak nemohl rozšiřovat do šířky, a tak rostl do výšky, staré hroby byly zavezeny hlínou

Církevní struktury po povolení křesťanství začaly připomínat římskou byrokracii. (Foto © pixabay.com.)

a pohřbívalo se ve vrstvách nad nimi. O kus dál u křižovatky cest vznikl další hřbitov, pro vrahy a umrlce, které přinesla řeka.

Jak myslíš, že probíhalo šíření křesťanství v českých zemích? A jak dlouho to zhruba trvalo? Chodili misionáři dům od domu a rozdávali letáky a příručky?

Příručky určitě nerozdávali, protože by je nikdo neuměl přečíst. Museli by mít komiksy, ale v době před knihtiskem byly takové materiály nesmírně drahou záležitostí. Dům od domu také nechodili. Spíše se nejprve postavily kostely na knížecích hradistiích (Levý Hradec, Pražský hrad, Mikulčice) a tak bylo dáno najevo, že začíná nová epocha. Ale obecně je to těžké popsat. Zřejmě to však neprobíhalo jako na Rusi, kde kníže třeba nechal nahnat hromadně zástupy lidí do řek a pokřtít je tam.

Na naše území dorazili první misionáři možná už v 8. století, ale nemáme o tom písemné doklady. Snad se jednalo o iroskotské misie nebo misie z bavorského Řezna. Nejstarší známý kostel byl postaven v Modré u Velehradu asi ve 30. letech 9. století, ještě před příchodem sv. Cyrila a Metoděje. Ti byli později úspěšní díky odvážné inovaci – používání církevní slovanštiny. Je otázkou, jakým jazykem předtím misionáři mluvili. Liturgickým jazykem byla zřejmě „barbarská“ latina. Misionáři spíše než vysvětlování Písma nabízeli v nových kostelech a jejich okolí obřady, zpěvy, modlitby, poutě apod. A také křížky, posvěcené předměty, amulety a podobné církevní suvenýry.

Jaké novinky křesťanství přinášelo? Čím se lišilo od jiných náboženství?

Osobní vztah k Ježíši jako konkrétnímu bohochlověku. Velkou reklamou jim dělalo i pronásledování v Římské říši. Křesťané byli ochotni trpět za svou víru a to jim dodávalo respekt v očích ostatních. V dobách krizí tvořili křesťané také vzájemně se podporující komunity.

V Římě byly přítomny různé kulty z východu nabízející osobní vztah k bohům už od 1. století před Kristem (Dionýsos, Isis, Mithra). Ale tyto kulty nebyly otevřené úplně každému. Třeba mithraismus byl výlučně pro muže, zejména pro vojáky a obchodníky.

Staré kulty Řecka a Říma tedy byly spíše v úpadku?

Ano, hledala se nová spiritualita. Stará náboženství neuspokojovala zájemce o individuální zbožnost v římském globalizovaném světě. Rostoucí individualismus ukazuje i vývoj divadla, kdy se začaly tematizovat strasti a radosti konkrétních jednotlivců. Stejně tak v umění se naturalisticky zdůrazňují jedinečné osobnostní rysy.

První římský císař Augustus si byl vědom těchto změn a snažil se podporovat staré kulty a tradice. Obnovil spoustu starých památek a postavil i nové chrámy, ale duchovní směřování společnosti nezměnil. Možná trochu zpomalil.

V Římě se už od 1. století po Kristu šířila mezi vzdělanými lidmi pochmurná nálada konce světa, i když tomu z hlediska hospodářství či politiky zatím nic nenásvědčovalo. Možná to bylo dědictví Etrusků, kteří s koncem své civilizace dlouhodobě počítali.

Máme nějaké zprávy o posledních antických pohanech?

Máme, ale nejsou moc důvěryhodné, pochází totiž zejména od církevních otců, tedy od jejich nepřátel. Přesto existují spisy vysoce vzdělaných „posledních pohanů“. Do češtiny byla přeložena třeba kniha *Saturnálie* od filozofa Macrobia.

Pohanské filozofické školy byly definitivně uzavřeny v 6. století na příkaz císaře Justiniana. Ke staré antické učenosti se ovšem periodicky vraceli křesťanští učenci i v pozdějších staletích. Nejvíce doslovně to vzal byzantský učenec Georgios Gemisthos Plethon, který v 15. století sepsal návrh na obnovu kultů starých bohů. Konstantinopolský patriarcha jeho spis dokonce nechal spálit.

Někdy se říká, že křesťanství připomíná kult římského císaře, který se zrodil zhruba ve stejné době jako křesťanství.

Ano, Kristus jako Pantokrator, vševládce. Církevní struktury po povolení křesťanství skutečně začaly připomínat římskou byrokracii. Liturgický jazyk je inspirovaný oficiálním jazykem římských úřadů. Císaři z konce pohanské

doby postupně začali užívat titul „dominus et deus“, tedy „pán a bůh“. Křesťanští císaři se pak chápali jako zástupci Boha na zemi. V Konstantinopoli bylo božství císaře zdůrazňováno i při přivítání cizích posílů. Byli uvedeni do místnosti s mechanickými ptáky a lvy a císař byl před nimi pomocí lan a kladek vyzdvížen až ke stropu.

Mělo české knížectví kontakty se světem islámu?

Mělo, zprostředkovatelé byli většinou židovští kupci, kteří jezdili do Prahy nakupovat otroky, což byli obvykle váleční zajatci z východu. Otroci putovali zejména do muslimské Andalusie, dnešního Španělska. Tam prý dokonce vytvořili nový jazyk, který byl směsicí arabštiny a slovanských jazyků. Slovanských otroků si vážili i v Konstantinopoli.

Zajímavostí je, že největší zájem měli kupci v Praze o mladé chlapce, určené pro harémy bohatých zájemců ve Středomoří. Z mnohých z nich se stávali vlivní eunuchové.

Závěrečná otázka zní: „Co by si středověký člověk pomyslel o dnešní době?“

Záleží na tom, z jakého století a z jaké společenské vrstvy by pocházel. Ovšem změny, kterými naše kultura prošla za posledních sto padesát let, jsou tak dalekosáhlé, že by se asi těžko orientoval. Úplně se proměnila zbožnost a třeba i hospodaření v krajině. Asi by dobře chápal význam dnešních měst, ale jinak by byl stejně ztracen jako my, kdybychom se ocitnuli v minulosti.

Rozhovor vedl Roman Figura.

„Otroci putovali zejména do muslimské Andalusie, dnešního Španělska. Tam prý dokonce vytvořili nový jazyk, který byl směsicí arabštiny a slovanských jazyků.“ (Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

Duše a porno

Roman Figura

Domnívám se, že úkolem literatury nemusí být ani tak odhalovat věci neznámé, jako spíš přinášet do diskuse věci známé, ale opomíjené. Můžeme se tedy snad odvážit zamyslet se nad ošemetným a pikantním pornografickým tématem.

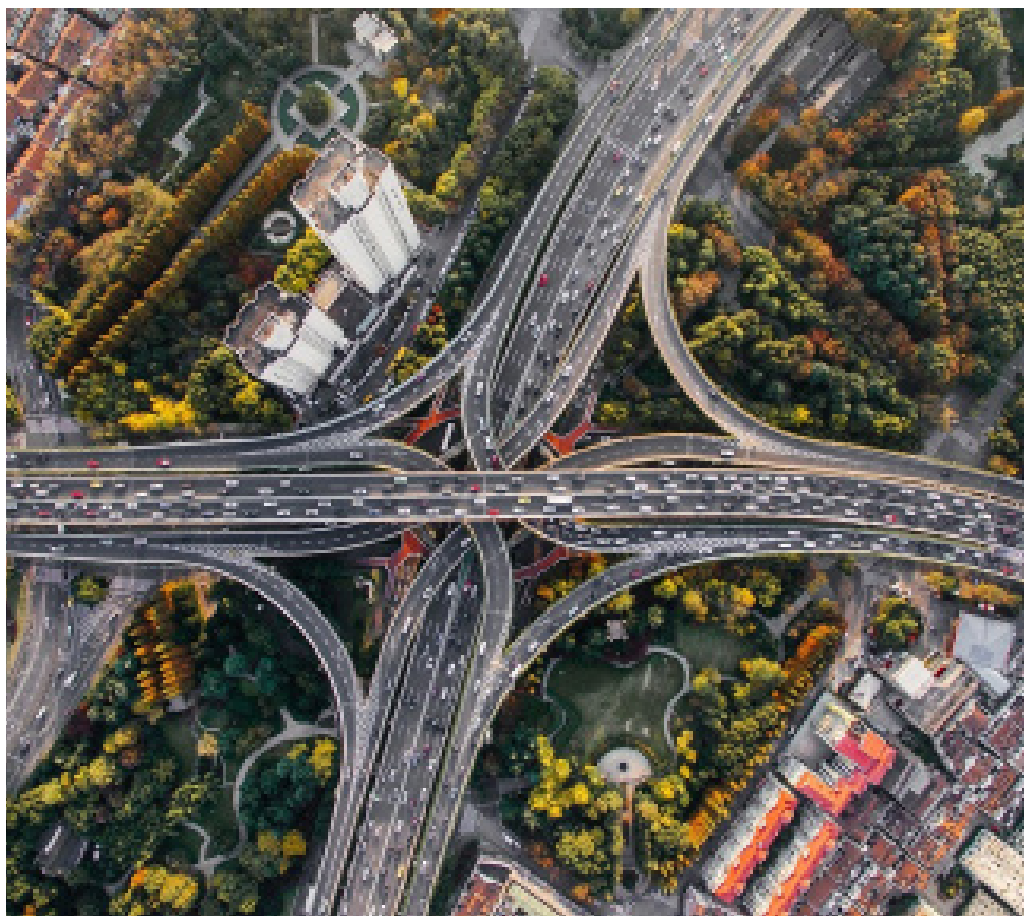
„Před první světovou válkou vrcholila etika mužného militarismu, který prostupoval celou společností.“ (Foto © pixabay.com.)

Řekne-li se spiritualita a pornografie, snadno nás napadne mnoho odsudků. Kdejaký pomyslný duchovní člověk varovně vztyčuje prst a nabádá k opatrnosti, což může ještě dokládat košatými citacemi různých důstojných písem. Na své si přijde i etika, psychologie a adiktologie, případně i antiprokrastinační nauky. Někdo ani propracovanou teorii nepotřebuje a vystačí si s obecnou nechutností (?) fenoménu.

Nicméně přes nesčetné odsudky laiků i autorit sám fenomén zůstává jaksi nápadně neotřesen. Dokonce je i hojně konzumován mnohými ze svých odpůrců. Tímhle postřehem nechci poukazovat na číkoliv pokrytectví, ale

na očividnou robustnost zkoumaného jevu. Připustíme též, že mnohem častěji zaslechneme varování třeba před klíšaty, extrémisty všeho druhu a před dopravními nehodami než před pornoprodukci. Ta je vlastně všudypřítomná, ale přes mravní okřiky veskrze přehlížena.

S malou nadsázkou lze říct, že jde o věc, která mnohé lidi napříč sociálními vrstvami, věkem i kulturním zázemím překvapivě a potají spojuje. Jako věc, která sice není zakázaná, ale není ani dovolená o moc víc než třeba čůrání v parku. Přes deklarovanou racionalitu a liberalnost má tak naše společnost odvrácenou tvář, která nebývá důvodem k chlubení, ale

Zcela ochočená krajina má i tragický rozměr. (Foto © pixabay.com.)

zároveň cosi zajímavého vypovídá o lidské duši. Ale co vlastně? Proč takovýto „mravnostní horor“ poutá víc pozornosti než třeba pořady o vaření i návody na rychlé zbohatnutí? Je to parazitní struktura na lidské pozornosti, anebo věc, která lidské duši překvapivě sytí nedostatkovým obsahem?

STARÉ CTNOSTI A JEJICH ÚSKALÍ

Na začátku 20. století byly nároky na život člověka o dost jiné než dnes. Před první světovou válkou vrcholila etika mužného militarismu, který prostupoval celou společností. Měl i svůj estetický výraz, a sice v naleštěných vysokých botách, nakroucených knírech, parádních uniformách a lesknoucích se zbraních. Oblíbené byly i lovecké trofeje evropských i exotických zvířat. Technický pokrok díky železnici ovládl

celou zeměkouli, komunikaci na dlouhé vzdálenosti zajišťovaly telegrafní a telefonní dráty a evropské státy skrze obchod a kolonie vládly většině planety.

Mladí chlapci a muži snili o statečných cestách, objevech, výbojích. Dívky takové věci mohly jen obdivovat, ale i mezi ženami se našla řada statečných průkopnic a badatelek.

Osobní čest a povinnost dostát závazkům se cenila více než zdraví a život, natož hmotný prospěch či pohodlí. Člověk nežil jen pro sebe, ale cílem života bylo sebepřekonání v náročných disciplínách, ideálně takových, které jsou pochopitelné ostatním a prospěšné celému lidstvu. Medaile a řády úspěšných byly nošeny hrdě na prsou.

Důležitá byla poslušnost a disciplína, ale také jakási osobní vzpurnost a „neušlápnutost“,

bez níž by nové objevy a výkony nebyly možné. O splnění služebních závazků se ovšem ani náznakem nemělo pochybovat.

Tento životní styl podivuhodně sdílela většina společnosti. Dělník doufal ve zlepšování pracovních výkonů a prosazení socialistických ideálů. Umělci usilovali o nové formy a výrazy. Vynálezci se předháněli v závodech inovací. Továrníci rozšiřovali a zvelebovali svá technická království. Nenechme se oklamat předsudky o líných boháčích, kteří tyli z mozoľů dělného lidu. Nemocí tehdejších elit byla třeba hysterická slepota způsobená přepracováním!

Zní to jako idyla svého druhu? Jistě ano, až na tu slepotu. Ovšem kombinace zmíněných ctností s moderními ideologiemi vytvořila hrozivě výbušný koktejl, který během několika válek, včetně dvou světových, vyhladil značnou část lidské populace několika kontinentů. Šťěstím bylo, že ty nejhorší ideologické režimy nevynalezly včas atomovou bombu či jiné superzbraně.

VZESTUP FEMINNÍCH HODNOT

Po hrůzách světových konfliktů a revolucí se lidem začaly staré mužné ctnosti poněkud zajídat. Najednou bylo jasné, že „košile je bližší než kabát“. Ze záplavy hrdinů se stala záplava nebožtíků, o jejichž skutky nikdo nedbal, protože v nekonečných bojích už nebylo možné se pořádně orientovat.

Žádoucí najednou začal být klidný, nedobrodružný, zabezpečený život bez velkých změn a výkyvů. Mnozí si jistě vzpomněli na „mírný pokrok v mezích zákona“, obvyklý i vysmíváný v dobách před první světovou válkou.

Cílem státu už nebyl zisk kolonií, ale sociální péče o populaci. Nastala doba budování nemocnic, klinik, škol všeho druhu, poraden, ozdravoven, muzeí, památkových i přírodních rezervací. Veřejné dopravy, infrastruktury, pojišťoven i dětských hřišť.

Ideálem se stal zdravý, početný, pomalu přibývající lid, stírájící úspory a žijící poklidné životy v nukleárních rodinách, v čistých bytech s ústředním topením.

Rozpory v názorech a ideologické boje se zvolna otupovaly a programy politických stran se v podstatě přestaly lišit. Dokonce

se přestával lišit i životní styl v kapitalistickém a komunistickém bloku. Pohodlí a bezpečí se staly univerzálními hodnotami.

Tento proces zní také docela idylicky, ovšem jak známo, všeho moc škodí, což platí i pro příjemné věci.

DNEŠNÍ SITUACE

Domnívám se, že staré maskulinní ctnosti nebyly zcela vyvráceny hodnotami akcentujícími péči a bezpečí, ale že došlo k podivuhodnému propojení obou směrů. Výsledek takovéto metamorfózy ale bohužel nese skličující plody.

První z těchto plodů můžeme pracovně nazvat „tyraníí bezpečí“. Mám na mysli proces, kdy snaha po maximální ochraně života a dalších cenných fenoménů začíná předměty své péče paradoxně dusit, a dokonce hubit.

Příkladem tohoto vývoje budiž naše krajina. Z mnoha ohledů je její stav pro člověka velmi příznivý. Je zcela bezpečná. Velmi přehledná. Zemědělství produkuje v maximální možné míře dostatek potravin za přijatelné ceny. Kamkoliv se lze dostat po udržované silnici a na mnoho míst také jezdí veřejná doprava. Mobilní signál má skoro 100% pokrytí celé naší země. Řeky jsou regulovány. Na louce vás nenabere na rohy zuřivý býk. Potulné psy, opilce a pobudy ihned pacifikuje městská a obecní policie. Spadlé stromy jsou ihned odklizeny z cest. Skály jsou zajištěny proti padání kamenů. V případě úrazu vás kdykoliv a kdekoliv vyzvedne záchranná služba.

Tato zcela ochočená krajina má ale i tragický rozměr. Vlivem efektivního zemědělství byla zdevastována biologická rozmanitost, dokonce i škůdci jako křeček či syseľ se stali vzácnými. Uklizené vesnice a města také neposkytují útočiště živým tvorům. Naprosto předvídatelné bezpečí vyhubilo romantiku. Také život dětí se dostává pod naprostý dohled dospělých. V době sledovacích náramků je *Knoflíková válka* nepředstavitelnou vyprávěnkou. V takovémto světě se stává závažným problémem ubíjející, jednotvárná a nanicovatá nuda.

„Nenápadné a užitečné seberozvojové rady zbytněly do podoby výcviku pro supermanky.“
(Foto © pixabay.com.)

Druhý problém dneška můžeme nazvat třeba „tyraníí výkonu“. Staré ctnosti zaměřené na dosahování vytyčených cílů totiž po světových válkách nezmizely, jen začaly usilovat o méně riskantní úkoly. Ty se ovšem postupně staly tyranskými.

Zdá se mi, že nevyřčeným životním úkolem dnešního člověka je „něco se sebou udělat“ a „dělat všechno co nejlépe“. Tyto výroky znějí sice jako krásná předsevzetí, ale i ony skrývají pověstné čertovo kopýtko. Domyšleny do detailu dokážou otrávit skoro jakékoliv lidské konání.

Spokojenost se svým pracovním výkonem snadno zakalí porovnání s výkonem kolegů. Návštěvu pivnice pokazí obavy o zdravý životní styl a výčitky z nenaplnění moderních asketických výzev. Projížďka automobilem se stává kvůli mezinárodním ekologickým úmluvám těžkým hříchem. Odpočinek je zahálkou. Nenápadné a užitečné seberozvojové rady zbytněly do podoby výcviku pro supermanky.

A jak si stojí tradiční způsoby čerpání obnovující energie, tedy vztah k přírodě a náboženská společenství? Obávám se, že mizerně. Náboženské společnosti se staly jevišti zuřivých kulturních válek plných nekonečných obviňování a výčitek. Jako křesťan musím bohužel přiznat, že v kostele člověk obvykle nenajde přijetí a chuť do života, ale chladnou

kritiku a ranec nových úkolů a výzev. Laskavá pastorační služba je velmi vzácná.

Přírodu zase vnímáme jako žalující ztrápenou oběť, které bychom se měli omlouvat za každé nadechnutí. A záplava nároků a výčitek se pochopitelně nevyhýbá ani našim domácnostem.

Nuže, kde najde ztrápená lidská duše v nekonečné honbě za novými úkoly nějakou oázu k odpočinku? To samozřejmě záleží na fantazii každého z nás. Ovšem pornografie nabízí něco jako duševní fast food. Nehledě na zdravotní (ne)prospěšnost je všudypřítomná a snadno dostupná. Jsem přesvědčen, že v ní nejde ani tak o realizaci neobvyklých erotických snů, ale o laskavý dojem přijetí kohokoliv bez nároků. Jde vlastně o substituci tradičně pojímané mezilidské lásky bez konkrétních úkolů, bez cílů a bez výčitek. Člověk má najednou virtuálně na dosah, cokoliv si zamane, a kromě počítačových virů je celá záležitost velmi bezpečná.

Domnívám se tedy, že je naléhavou výzvou pro duchovní i přírodovědné a ochránářské komunity, aby se odklonily od tyraníí bezpečí i výkonu a začaly znovu s živými bytostmi zacházet podle jejich přirozeností, které unikají jednotnému racionálnímu popisu. Pak se snad budeme moci cítit na světě a mezi lidmi zase jako ve svém domově.

Bohoslužba nebo lidoslužba – liturgie v unitářské praxi

Petr Samojský

V nedávné době se *Tvůrčí život* věnoval několikrát tématu liturgie, tedy otázkám souvisejícím s podobou, obsahem, smyslem a účelem bohoslužby anebo, jak říkáme, shromáždění. V roce 2023 to bylo první číslo, kde jste našli například anketu o liturgii v současné NSČU, článek o shromážděních v počátcích českého unitářství a pohledy do unitářského shromáždění v USA a Transylvánii. První číslo letošního roku obsahovalo článek *Živá liturgie* popisující široký kontext unitářské tradice, pojednání o práci s prožitkem v rámci společenství a texty o duchovenské službě.

V tomto čísle chceme přidat další podněty; třebaže se česká unitářská tradice věnovala v minulosti otázkám liturgie spíš okrajově, i to je určitý postoj, který má své důvody. Proto je na místě se tomuto tématu věnovat dál! Tentokrát tedy nabídneme pohled do našich obcí – jaké předměty a materiální vybavení jsou tam dnes ke shromáždění využívány – a podíváme se ke kořenům liturgického chápání věcí v raném judaismu, z něhož pak čerpalo nebo se vůči němu vymezovalo křesťanství (a později i my jako unitáři). K našim kořenům patří i tradice anglického a amerického univerzalizmu (organizačním spojením s unitáři), a tak přidáváme i pohled na vývoj liturgie v Univerzalistické církvi Ameriky.

Jak bylo řečeno, dříve jsme se otázkám liturgie nevěnovali mnoho, třebaže u našich zakladatelů se způsobům a možnostem pojetí a vedení shromáždění věnovala velká pozornost. Stojí to za to! Uvažováním o souvislostech toho, co je páteří naší organizace a společenství, vlastně poznáváme nejen své kořeny v minulosti, ale získáváme i podněty pro oživení tradice současné. Dokážeme je v našich obcích využít?

To může být pro nás opravdu cenné – stavět na svobodě, kterou nám naše duchovní tradice dává, experimentovat, zkoušet nové věci, opustit to, co smysl nedává. A pak samozřejmě sdílet své zkušenosti! K tomu snad přispěje i tato další část *Tvůrčího života* věnovaná otázce unitářské liturgie.

Počátky liturgie judaismu a raného křesťanství

Petr Hofman

V souvislosti s tímto tématem se při svých přednáškách vždy opřu o několik zásadních faktů, především o to, jak člověk začal počítat čas. Primárně to byla perioda střídání dne a noci, sekundárně střídání ročních období. V rámci religionistického chápání pak můžeme popsat i rané pokusy vnímání člověka. Tyto první lidské společnosti se snažily vysvětlit časové periody a cykly pomocí primitivních náboženských představ. Dny a noci mohly být spojovány s božstvy světla a tmy, zatímco roční období mohla být interpretována jako boj mezi božstvy, která ovlivňovala počasí a úrodu. Tato náboženská interpretace časových cyklů nejenže poskytovala lidským společnostem rámec pro orientaci v čase, ale také jim dávala pocit kontroly nad přírodními silami a událostmi. Později, díky rozvoji matematiky, byla rozdělována jednotlivá období na měsíce (nejprve podle skutečného Měsíce) a poté diverzifikována. Každý měsíc byl pak zasvěcen některému z božstev. Zajímavá se v tomto směru jevívá tzv. teorie šabatu (šábesu), vzniklého z akkadských slov *sapatt* (úplněk) či *sa-bat* (střed týdne).¹ Do starověkého judaismu tento prvek přešel až po tzv. babylónském zajetí, po roce 537 př. n. l., a později přešel i do výkladů a do normalizovaného textu tóry (prvních pět knih tanachu) – Starého zákona – bible.

Náboženská interpretace časových cyklů nejenže poskytovala lidským společnostem rámec pro orientaci v čase, ale také jim dávala pocit kontroly nad přírodními silami a událostmi.
(Foto © pixabay.com.)

¹ Max Joseph, Sabat. In: Isaac Landman a Simon Cohen (eds.), *The Universal Jewish Encyclopedia: An Authoritative and Popular Presentation of Jews and Judaism Since the Earliest Times*, sv. 9. New York: The Universal Jewish Encyclopedia, Inc. 1943, s. 295.

Náboženská přesvědčení v pravěku se také projevovala prostřednictvím různých symbolů, rituálů a artefaktů. Mezi tyto patřily sochy lvích mužů, figurky Venuše a propracované pohřební rituály, jakými jsou ty ze Sungiru². Tyto prvky odrážely snahu pravěkých společností porozumět nadpřirozeným silám a vyjádřit své náboženské přesvědčení. Lví muž symbolizoval sílu a ochranu, zatímco figurky Venuše mohly představovat plodnost a ochranu rodiny. Propracované pohřební rituály, jako ty ze Sungiru, pak ukazují na víru v posmrtný život a spojení s nadpřirozenými silami v pravěké kultuře. Tento článek neposkytuje dost prostoru pro komplexní pojednání – pro evoluční původ náboženství, vznik a vývoj matriarchátu, egyptské, mayské, čínské náboženské představy apod. Zkusme tedy spíše popsat liturgickou praxi starověkého judaismu, od kterého vede relativně přímá náboženská a kulturní linka do Evropy přes křesťanství. To pak ovlivnilo i pozdější unitarismus.

Pokud budeme předpokládat, že vznikl chrám na hoře Moria v Jeruzalémě cca v roce 561 př. n. l. jako kultické místo středobodu vznikajícího proudu nacionalistického judaismu kněze Ezry¹, který se vyčleňuje z klasického polyteismu na monolatrii³ a monoteismus, pak zde lze hledat i počátek pozdější křesťanské eucharistie. Ve starověkém židovském náboženství hrálo důležitou roli jako součást obřadů ve svatostánku či chrámu dvanáct koláčů chleba. Nazývaly se chleby vystavení³ a byly každý sabat nahrazovány čerstvými. Tento chléb, připravený bez kvasnic, byl symbolicky vystaven před božím obličejem jako oběť. Při přemísťování svatostánku byla péče o tyto chleby povinností určených kmenů. Každý chléb byl vyroben z jemné mouky a umístěn na stůl ve svatostánku. Když byly o sabatu staré chleby nahrazeny čerstvými, kadidlo, pravděpodobně umístěné ve zlatých miskách, bylo položeno na stůl. Když byl pak chléb odstraněn, používalo se kadidlo samotné na oltáři.

Odchod z Egypta – exodus – je mýtus,⁴ který byl zformován zřejmě až po babylónském zajetí, kdy si malá skupina Izraelitů naroubovala na jednotlivé, dříve zemědělské svátky příběhy o vzniku světa ve spojení se sedmidenním babylónským týdnem a svátkem Pesachu. Chleby vystavení byly považovány za zvláště posvátné, protože byly celý týden vystaveny před bohem a měli je jíst pouze áronští kněží na svatém místě, pravděpodobně v prostorách svatyně. Existuje pouze jeden záznam v bibli, kdy neáronovský Izraelita jedl tyto chleby. Když David žádal chléb od velekněze Achimeleka pro sebe a své muže, velekněz mu dal chleby vystavení, které byly nahrazeny. Ale udělal tak až poté, co se ujistil, že David a jeho muži jsou obřadně čisti.⁵

Ještě před stavbou chrámu v Jeruzalémě se objevují důležitá náboženská místa setkávání v regionálním měřítku, představující předchůdce synagog. Tyto starověké domy sloužily jako místa kultu pro obyvatele dané oblasti, kde byli uctíváni Jahve a El, bohové židovského monoteismu. Tato místní setkávání hrála klíčovou roli v udržování náboženské identity a sloužila jako protipól chrámu. Tento rozdíl nakonec vedl k rozdělení dvou velkých náboženských (a politických) skupin. Ti, kdo ovládali chrám, se mnohem později nazývali saduceové. Ti, kteří se stavěli vůči chrámu do opozice, byli farizeové. Rozdílné interpretace judaismu, závislé na příslušnosti k chrámu a existenci mimo něj, nakonec vedly k občanským nepokojům, válkám a rozdělení teologie. Saduceové se drželi přesného výkladu hebrejského textu, zatímco farizeové nejenom formulují písemnou tóru, ale také ústní tradici. Toto rozdělení v interpretaci náboženských textů a tradic vedlo k hlubokým společenským a náboženským rozporům, které se často projevovaly v pohledu na autoritu a význam jednotlivých učení. Farizejská teologie se odlišuje svým přístupem k náboženským textům. Zatímco

2 N. O. Bader a Y. A. Lavrushin (eds.), *Upper Palaeolithic Site Sungir: Graves and Environment*. Moscow: Scientific World 1998.

3 Neh 10:34.

4 John Joseph Collins, *The Bible After Babel: Historical Criticism in a Postmodern Age*. Michigan: Eerdmans Publishing 2005.

5 Lv 24:9.

Chrám na hoře Moria v Jeruzalémě vznikl cca v roce 561 př. n. l. jako kultické místo středobodu vznikajícího proudu nacionalistického judaismu. (Fotografie převzata z commons.wikimedia.org.)

saduceové přisuzovali autoritu pouze písemnému textu tóry (pět knih Mojžíšových), farizeové rozšířili svůj zájem i na ústní tradici, nazývanou také ústní tóraⁱⁱⁱ. Tato ústní tradice, která se přenášela z generace na generaci, obsahovala různé náboženské představy včetně těch přejatých z jiných kultur, jako je zoroastrismus z Persie. Farizeové přijímali koncepty, jako je teologie posmrtného života, nauka o vzkříšení a další. Tím se farizeové od saduceů a formulovali komplexnější a flexibilnější náboženskou doktrínu, která reflektovala širší spektrum náboženských přesvědčení a kulturních vlivů. Tato teologická různorodost a otevřenost umožnila farizeům lépe reagovat na nové výzvy a otázky v náboženském životě židovského lidu a posílila jejich vliv v judaismu té doby.

Největší zvrat v judaismu nastává v období zboření jeruzalémského chrámu v roce 70 n. l. S pádem chrámu (cca 100 let po makabejském povstání) ztrácí kněžská vrstva repre-

zentovaná saducei svou hlavní oporu. Bez fyzického chrámu a spojeného rituálního systému se saducejská teologie ocitá v krizi. Jejich víra byla pevně spjata s obřady a oběťmi provedenými v chrámu, a tak s jeho zánikem dochází k postupné erozi jejich teologických přesvědčení. Ztrátou moci a autority dochází k oslabení vlivu saduceů a jejich teologické pozice se postupně dostávají v rámci judaismu do pozadí. Tím se otevírá prostor pro jiné teologické proudy a jejich flexibilnější a komplexnější přístup k náboženství, který se stává v judaismu po zániku chrámu dominantním. Na ústní tóru nenavazuje pouze vznikající rabínský judaismus formovaný farizejskou teologií. Také různá mesiášská hnutí vycházejí z těchto tradic. Tato hnutí, později známá jako křesťanská, přijímají některé koncepty a interpretace z ústní tóry a dalších náboženských prvků, které formovaly tehdejší židovské myšlení a víru.

Liturgie původně spojená s chrámem začíná pronikat do dvou dalších prostředí: synagogy a domácností. Synagogy, jako náhrada

Figurky Venuše mohly představovat plodnost a ochranu rodiny.

(Fotografie převzata z commons.wikimedia.org.)

za chrám v době jeho zániku, slouží jako místo modliteb, učení a společenství. Zároveň se náboženské praktiky a rituály přenášejí do domácností, což je obzvláště významné v diaspoře, kde židovské komunity často žijí mimo svou původní zemi. Tím se liturgické a náboženské prvky stávají součástí každodenního života v diaspoře, posilují identitu židovského národa a udržují spojení s tradičními náboženskými praktikami a hodnotami. Přesun liturgie chleba z chrámu, kde ji vykonávali vyvolení kněží, k prostému lidu, má kořeny v teologii všeobecného kněžství. Tento koncept, který zdůrazňuje, že každý věřící má přímý vztah s bohem a může sloužit jako kněz, je zmíněn jak v rabínské literatuře, tak v křesťanství. V rámci křesťanství je to patrné především ve večeři Páně, kde každý věřící přijímá chléb a víno, symboly Kristova těla a krve. Tento akt zdůrazňuje všeobecné kněžství věřících a jejich schopnost přímého spojení s Bohem bez potřeby prostředníků, jako byli kněží v chrámu. I rabínský judaismus

praktikuje podobnou praxi lámání chleba a pití vína, například při sabatu. Tyto rituály zdůrazňují souvislost s tradicemi a symbolikou spojenou s potravou, která hraje důležitou roli v židovském náboženském životě. Je patrné, že tato tradice má společné, hluboké kořeny. Primární jsou v babylónském sedmidenním kalendáři, sekundární v chrámovém rituálu oběti chleba a terciární v přenosu rituálu mezi všeobecný lid.

V prvním a druhém století našeho letopočtu byla rituální večeře společným prvkem jak židovského, tak raného křesťanského náboženství. Tato praxe reflektovala sdílené duchovní tradice a společné kořeny u obou náboženských komunit. Postupem času však začalo křesťanství, zvláště ve svých pokročilejších formách, přisuzovat rituální večeři zvláštní sakralitu a elitnost. Tento vývoj byl částečně důsledkem křesťanského teologického pojetí eucharistie jako zásadního sakramentu spojeného s Kristovým obětováním. S postu-

**Každý věřící má
přímý vztah s bohem
a může sloužit jako
kněz.**

(Fotografie převzata
z commons.
wikimedia.org.)

pem času a spojením křesťanství s římskou politikou docházelo k postupnému vytlačování rituálního chleba z prostředí běžných věřících a jeho omezení na kněžskou vrstvu. Tento trend vedl k zvýšení symbolického a rituálního významu eucharistie a posílení autority a mocenského postavení církevních elit. Tím došlo k postupnému vyčlenění rituálního chleba z běžné praxe věřících a jeho převedení do sféry sakrálního a privilegovaného kultu. Snaha o návrat k původnímu způsobu praxe rituálního jídla se objevuje nejprve prostřednictvím různých raných tzv. kacířských hnutí a později během reformace. Tito reformátoři se snažili obnovit praxi „přijímání podobojí“ jakožto součást společného jídla pro všechny věřící. Tento boj o návrat k původnímu způsobu přijímání symbolizuje snahu o obnovení duchovního a společenského propojení v rámci náboženského společenství. Nicméně ani reformace nedokázala plně navázat na praxi agapé^{iv}, společné večeře, která byla součástí rituálů ve spojitosti se sabatem. Tento vývoj odráží složitou dynamiku mezi náboženskými tradicemi a reformami, které se snaží přizpůsobit náboženské praktiky a rituály aktuálním potřebám a interpretacím víry. Reformace vychází ještě z jednoho specifika společného judaismu a ranému křesťanství, které je popsáno například v Di-

daché – tedy ve starověkém křesťanském spisu obsahujícím instrukce pro život církve.⁶ Tímto specifikem je důraz na společné učení a vzdělávání se v textu svatých spisů. Reformace zdůrazňovala potřebu přímého přístupu ke svatému písmu a vzdělávání v náboženských otázkách pro všechny věřící, nikoli pouze pro kněžskou vrstvu.

Na rozdíl od tradiční židovské výuky, která se často odehrávala v domácnostech a šulách (synagogách), měla výuka v prostředí reformace zcela nový charakter. Reformní výuka se více podobala tehdy novému způsobu vzdělávání, jenž se prosazoval na středověkých univerzitách. Reformní učitelé, kteří se stali duchovními vůdci reformace, podobně jako profesori na univerzitě přednášeli a vysvětlovali biblické texty a teologické principy. Díky starověké židovské teologii Filona Alexandrijského a jeho konceptu logos^v se středověcí reformátoři snažili prosadit slovo do hlavní části liturgie. Koncept logos⁷, který se později promítl v johanitských komunitách kolem evangelia svatého Jana, zdůrazňoval důležitost slova jakožto zásad-

⁶ Didaché – Učení Pána hlásané národům dvanácti apoštolů (přeložil P. Hofman v r. 2020).

⁷ J 1:1–3, „Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh. To bylo na počátku u Boha. Všechno povstalo skrze něj...“

„Synagogy, jako náhrada za chrám v době jeho zániku, slouží jako místo modliteb, učení a společenství.“

(Foto © pixabay.com.)

ního nástroje pro porozumění Bohu a jeho vůli. Reformátoři začali uctívat Slovo, což se projevilo zejména v důrazu na přednášky,

které v našem prostředí známe pod striktním termínem kázání, a ty se staly hlavním prvkem liturgie.

i Ezra – עזרא – Ezdráš – kněz a písař, možný autor prvních částí textu tóry.

ii Monolatrie – náboženské přesvědčení, že existuje více božstev, ale jen jedno je v určité skupině uctíváno – typické pro staré království Izraele (bůh El vedle bohů Jahva, Ašery, Baala apod.).

iii Ústní Tóra – Abraham Cohen, *Talmud (pro každého)*:

Historie, struktura a hlavní témata Talmudu. Praha: Sefer ve spolupráci s European Jewish Publication Society 2006.

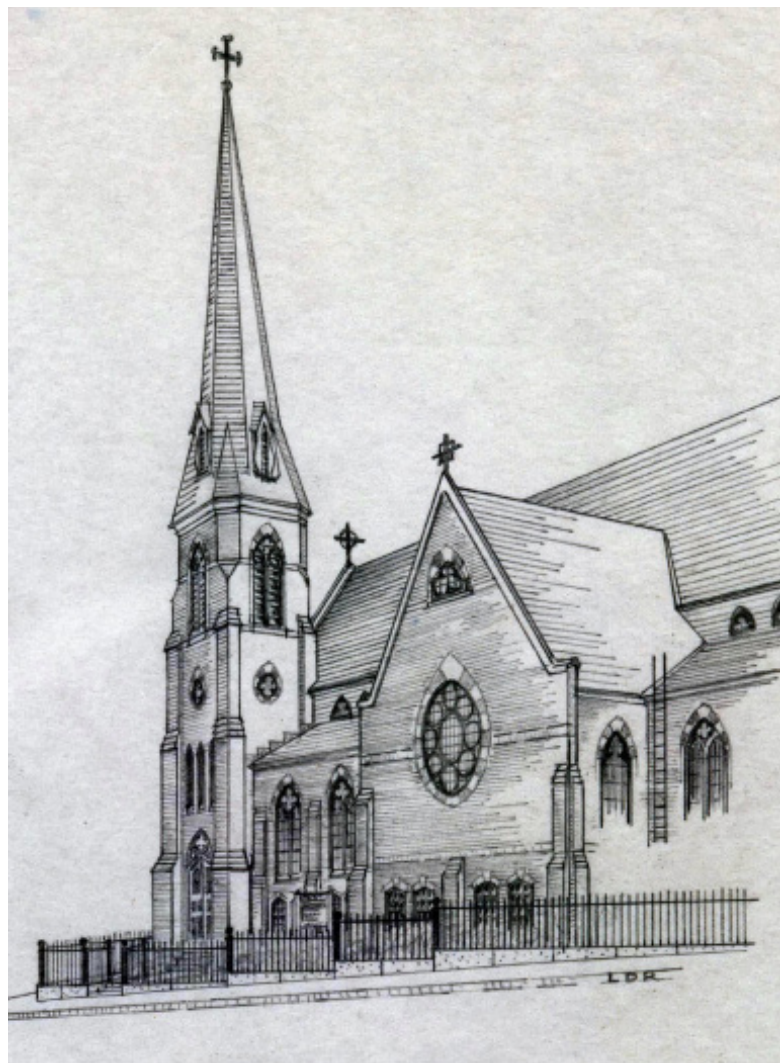
iv Agapé – 1 K 13:1 – večere lásky, rituální praxe na základě šabatové večere a evangelijního příběhu.

v Václav Ježek, *Filón Alexandrijský: Jeho teologie, exegeze a vliv na pozdější autory*. Prešov: Prešovská univerzita, Pravoslávna bohoslovecká fakulta 2004.

Liturgie Americké univerzalistické církve

W. Scott Axford

Několikasetleté dějiny liturgie a modlitebních knih Americké univerzalistické církve (The Universalist Church of America) můžeme vnímat jako cosi, co se zrodilo z krize středního věku. Začaly v polovině 19. století, po prvních desetiletích církve, které se vyznačovaly vzbouřenectvím, neusazeností a určitým tuláctvím. Samotná církev byla založena anglickým metodistou Rev. Johnem Murrayem v newjerseyském Goodluck Pointu roku 1770 (data se liší, ale v mém sboru zde v Providence kázal v prosinci 1772).

Samotná církev byla založena anglickým metodistou Rev. Johnem Murrayem v newjerseyském Goodluck Pointu roku 1770. (Všechny fotografie z archivu autora.)

Podle toho, co uvádějí texty Ann Lee Bresslerové, Russela E. Millera a dalších, spočívalo poselství univerzalistů zpočátku v hlásání zmrtvýchvstání a nanebevstoupení Krista a spásy veškerého lidstva z nekonečného pekla – toto poselství vzniklo v kontextu puritánského kalvinismu a často je šířili kazatelé-samouci pocházející z různých denominací, kteří putovali krajem na koních. Univerzalistická církev, která byla zpočátku „outsiderkou“, se postupně stala šestou největší církví USA (na jejím znaku byly kříž a bible pod nápisem „Kristus je přemůže“, jako parafráze Zj 17:14).²

Přibližně v polovině 19. století se univerzalisté pod vlivem okolní kultury, podobně jako ostatní denominace, přestali tolik zabývat otázkou věčného ztracení a začali se zaměřovat spíše na otázky „svobodné lidské vůle a vývoje morálního charakteru“³. Zkrátka a dobře, univerzalisté začali být usedlejší, více odpovídat střední třídě a zároveň si vydobyli větší uznání. (O několik desetiletí později to znamenalo, že mohli dokonce diskutovat s unitáři proslulým Harvardem o tom, zda je Ježíš spasitelem.)

Roku 1865 vydalo nově zaměřené vedení Univerzalistické církve kapesní *Modlitební knihu pro kostel i domov s výběrem z žalmů* (A Book of Prayer for the Church and the Home with Selections from the Psalms); působila mainstreamově a jejích 220 stránek bylo uvedeno obecně pojatým křížem. Vyšla v době, kdy se občanská válka (1861–1865) chýlila ke konci, jedenáct let před stým výročím založení USA. Před vstupem do druhého století své existence se církev snažila získat postavení národ-

ní církve USA – státu, který se zaměřoval na denominace mnohem víc než před devadesáti lety.

Předchůdci univerzalistů původně nepocházeli z jednoho místa či jednotného církevního prostředí, na rozdíl od kongregacionalistů (puritánských „Poutníků“ z Nové Anglie), metodistů (anglikánská církev), presbyteriánů (ze Skotska) a luteránů (z Německa a ze Skandinávie). Jejich modelem byly modlitební knihy klasického alžbětinského formátu, které se hodily k jejich vydáním Shakespeara a *Bible krále Jakuba* (anglikánská Book of Common Prayer protestantské Episkopální církve v USA – americká verze z r. 1842, revize podoby z r. 1789). (Dnešní návštěvníci našeho kostela pak pochopitelně myslí, že se tu setkají s verzemi „1928“ nebo „Rit I“ – na rozdíl od moderní verze z r. 1977! – žádná z těchto podob v roce 1865 samozřejmě neexistovala!)

Ve vydání z roku 1865 byla bohoslužebná liturgie a související texty, plus texty k soukromým modlitbám (odtud zmínka o modlitbách pro „domov“). Takže: máme tu ranní a večerní modlitbu, nešpory, svaté přijímání, týdenní modlitby liturgického roku, modlitby k obětování (offertoriu) a litanie, Boží zákon (Desatero a tzv. největší přikázání), Kázání na hoře, křest (mladých a dospělých), katechismus, konfirmaci (stvrzení příslušnosti k církvi), uzavření sňatku, návštěvu nemocných, pohřeb (včetně pohřbu do moře), žalmy, texty pro doma. Tím měla modlitební kniha blízko k episkopální knize *Book of Common Prayer* z roku 1842, v níž došlo ke zjednodušení složitých alžbětinských vět a která výběrem citací z Písma působila radostnějším, méně kajícím dojmem, byla na svou dobu pozoruhodně ekumenická (neobsahovala sektářské zmínky o „univerzalizmu“, a to ani při obřadu přijímání nových členů) a předběhla svou dobu i tím, že stavěla Nanebevstoupení Páně vedle Vánoc, Velikonoc a Letnic, což většina protestantů udělala až ve 20. století.

Nešlo o otrockou nápodobu. Měla podtitulky. Například zde byly dodatky (v tomto textu uvádím kurzivou) k anglikánské kolek-

1 „Ti budou bojovat s Beránkem, ale Beránek je přemůže, protože je Pán pánů a Král králů; ti, kdo jsou s ním, jsou povolání a vyvolení a věrní.“

2 Modlitební knihy, Boston: The Universalist Publishing House 1865, 1894, 1917, 1941, 1943, 1957; a 1872, 1894, 1913; Ann Lee Bressler, *The Universalist Movement in America, 1770–1880*. Oxford: Oxford University Press 2001; Russel Elliot Miller, *The Larger Hope*. Boston: UUA, 2 sv., 1979, 1985.

3 Ann Lee Bressler, *The Universalist Movement in America, 1770–1880*. Oxford: Oxford University Press 2001, s. 137.

tě⁴ k Nanebevstoupení (Velikonoce VII): „sešli nám k útěše svatého Ducha a povznes nás na místo, z něhož přišel, až ke své požehnané a slavné přítomnosti, abychom tam přebývali na věky věků. Amen.“ – Chápete? Půjďme tam všichni! Ikonografie, která se často objevuje v univerzalistických svatyních, znázorňuje vedle Krista jako Dobrého pastýře také Kristovo nanebevstoupení (jako je tomu na hlavním oltáři v našem kostele v Providence), díky němuž bude celé lidstvo přivedeno po pravici Otce. Tato volba ikonografie není náhodná.

Dva z pastorů, kteří působili u nás v Providence, patřili do tříčlenného celostátního výboru, jenž tvořil tyto modlitební knihy, používané po celém kontinentu, spolu s Rev. dr. Charlesem Hallem Leonardem (někdejší děkan fakulty Tufts College Divinity School, který zavedl „Dětské neděle“⁵). Byli to: náš sedmý pastor, Rev. dr. Elmer Hewitt Capen (jenž předsedal naší svatyni Third Sanctuary, registrované roku 1872, a pak se stal třetím předsedou Tufts Divinity College, založené univerzalisty) a náš osmý pastor, Rev. dr. Henry Irving Cushman (jehož článek *Katolický univerzalizmus*, který vyšel roku 1888 v časopisu *Universalist Quarterly*, ukazoval ekumenické postoje, k nimž dospěl během čtyřiceti let duchovenské služby).

Tato původní modlitební kniha *Book of Prayer* (jež zůstala během sta let téměř beze změn) vyšla celkem šestkrát, až do decentralizované konsolidace s unitářskou organizací roku 1961 (kterou unitáři nazvali fúze). K tomuto půltuctu vydání můžeme připočítat tři vydání modlitebních knih *The Gloria Patri*. Když dnešní, většinou postkřesťanští kolegové slyší o těchto modlitebních

knihách (o nichž se téměř nemluví, a pokud vůbec, pak jen v těch nejstandardnějších historických knihách, které samozřejmě píše převládající většina!), reagují tak, že odmítají, že by tyto knihy byly v amerických univerzalistických kongregacích běžně používány. Naše odpověď zní: „Když je nikdo nepoužíval, proč je potom univerzalistické nakladatelství, jež na tom nebylo nikdy finančně dobře, vytisklo celkem devětkrát?“

Mám k tomu pěkné anekdoty. Jeden kolega z Nové Anglie, který pochází ze staré univerzalistické rodiny a zažil bohoslužby s *Book of Prayer*, řekl, že když sloužil ve sboru First Church v minnesotské Minneapolis (což byla po desetiletí přední bašta humanismu), našel k svému údivu v nějaké zadní skříni několik stovek těchto knih. (Byly zapomenuté, ale vydržely!) Další kolega z tradiční univerzalistické rodiny našel zase několik výtisků knihy *The Gloria Patri* v První farnosti v massachusettském Maldenu – vrátil je do lavic a začal je používat. Tu první neděli za ním přišlo několik starších členů se slzami v očích. Totéž se stalo po určitém mezidobí v Providence, s vděčnými slovy: „Když děláte svaté přijímání [s nepostradatelnou modlitební knihou], tak nevypadáte, jako byste se nejraději někam ztratil!“

Obsah těchto modlitebních knih zůstal po celá ta léta beze změn. Nevyskytuje se zde to, čemu specialisté na liturgiku říkají „liturgická neposednost“. Když skupina UU Christian Fellowship použila při své eucharistii během oslav dvou set let univerzalizmu konaných v rámci sněmu UUA v severokarolinském Charlotte text „Večeře Páně neboli Svaté přijímání“ (The Lord's Supper, or Holy Communion), šlo o text z vydání knihy *Book of Prayer* z roku 1941, tedy o rituál, který se od roku 1865 vůbec nezměnil.

Všechny následující změny se týkaly drobných dodatečných změn a určitého zjednodušení textu. První nové vydání z roku 1894 vypustilo například modlitby církevního roku a některé texty pro domácí modlitbu a přidalo kalendářní pomůcky k postním dnům a apoštolské vyznání víry (jež je součástí tří článků winchester-

4 Kolekta je modlitba před čtením epištoly (tedy některého z listů apoštolů).

5 „Dětská neděle“ (Children's Sunday) byla předchůdcem Mezinárodního dne dětí. Charles H. Leonard ji původně, v roce 1857, stanovil na druhou červnovou neděli, říkalo se jí také „Růžová neděle“ (Rose Sunday) nebo „Květinová neděle“ (Flower Sunday) a byla spojena se zvláštní dětskou bohoslužbou (moc zmrzliny a soutěží o lízátka při ní asi nebylo...). Dnes se MDD ve většině světa slaví 20. listopadu. V ČR, podobně jako v dalších zemích bývalého východního bloku, se slaví 1. června.

„Kristus je
přemůže.“

ského [newhampshirského] vyznání víry z roku 1803). V nepodepsaném úvodu stojí: „V původním vydání bylo mnoho instrukcí a modliteb, které jsou nyní vypuštěny; účelem tohoto revidovaného vydání je poskytnout těm, kdo po nich touží, prostou bohoslužbu... po knize bylo naléhavě voláno...“

Šedesátistránkové „černé knížečky“ z let 1941, 1943 a 1957 byly vždy „zkrácená vydání“, z nichž byly vynechány žalmy (šlo o dobu, kdy bible bývaly v kostelních lavicích) a to, co se netýkalo každotýdenních bohoslužeb – uzavření sňatku, pohřeb, návštěva nemocných, výroky k obětování, blahoslavení a zbytek domácích modliteb. Vynechán byl rovněž psaný text eucharistické modlitby (epiclesis) v liturgii svatého přijímání, protože měl být tvořen podle inspirace pastora. A naopak byl přidán tradiční zpěv *Te Deum laudamus*, který spolu se zachováním takových liturgických prvků, jako jsou nešpory a litanie, naznačuje, že byl i nadále používán v kongregacích. Bylo to v době druhé světové války a je třeba brát v potaz dostupnost papíru i celkové náklady.

Poslední stránka těchto zkrácených vydání odkazuje k winchesterskému vyznání víry⁶ jako „podmínce členství“ a připomíná nám, že tolik zneužívaná „klauzule o svobodě“ (sic) schválená Generálním shromážděním (nařizující, že žádná konkrétní slova nesmí být používána jako zkouška víry) je součástí málokdy zmiňovaného „zbytku téže věty“ končící slovy „za předpokladu, že je vyznávána víra, k níž se tímto poukazuje“. Může někdo vážně trvat na tom, že odstranění slov „Ježíš Kristus, spasitel všech“ se sku-

6 Winchester Profession – univerzalistické věroučné prohlášení, přijaté r. 1803 Generálním shromážděním univerzalistů ve státech Nové Anglie v newhampshirském Winchesteru. V zásadě šlo o specifikaci univerzalistických postojů k Boží přirozenosti, vztahu Boha k lidstvu, univerzální spáse všech (řešení sporu, zda bude duše po smrti nějak trestána za hříchy, nebo bezprostředně smířena s Bohem), o otázku autority Písma a christologie. Skutečnost, že winchesterské vyznání na jedné straně deklarovalo jednotu Boží (což byl krok směrem k unitářské teologii) a zároveň nezavrhl trojiční učení (aby vyhovělo trinitářským univerzalistům), se stalo předmětem sporů, které by mohly zaujmout čestné místo ve sbírkách logických paradoxů R. Smullyana. Lze to však brát i jako kóan a podnět k meditaci...

W. Scott Axford.

tečně týká téže víry? Určitě ne, aspoň pokud znáte Aristotelovu logiku. Na zbytku stránky je uvedeno washingtonské vyznání svazku společenství z r. 1935 (Washington 1935 Bond of Fellowship)⁷ a vyznání schválené Generálním shromážděním v Chicagu roku 1897 (jež bylo předzvěstí pěti principů z Bostonu⁸ roku 1899). Všechna tato vydání

7 Též Washington Declaration – dodnes platné vyznání víry, resp. stanovení toho, v co by mělo věřit členstvo univerzalistické církve. Trojiční učení je v něm pojednáno způsobem, vycházejícím z winchesterského vyznání: „Článek II. – Věříme, že je jeden Bůh, jehož přirozeností jest láska, zjevený v jednom Pánu Ježíši Kristu jedním Svatým duchem milosti, který nakonec obnoví celou rodinu lidstva ke svatosti a štěstí.“

8 Též Boston Declaration, vytvořená jako dodatek k winchesterské deklaraci.

byla založena na winchesterském vyznání, které bylo chápáno jako jejich obsah; toto vyznání nebylo nikdy zbaveno platnosti. Někteří se o to pokusili: prvotní hlasování o nahrazení všech předchozích vyznání roku 1935 nedokázalo uspět, dokud tato předchozí vyznání (1803, 1899) nebyla opatřena dodatky a opětovně potvrzena. A tak bylo vyznání z roku 1935 chápáno prostě jako aktualizované, modernější vyjádření téže přetrvávající víry. A jsme zase u Aristotela.

Série modlitebních knih *The Gloria Patri* (1872, 1894 a 1913 „revidované vydání“), jež tvoří paralelu ke knize *Book of Prayer* a která byla vytvořena tou samou pracovní skupinou, nabízela tři vylepšení. Prvním byly sezónní variace na ranní modlitbu dané měsícem nebo

příležitostí, jako je Den díkůvzdání, Dětská neděle či bohoslužebná liturgie pro svátek Všech svatých 2. listopadu (to je velmi univerzalistické; žádná jiná denominace nemá liturgii na tento den, o němž univerzalisté prohlašují, že všechny duše budou nakonec svatými Boha v nebi). Je tu i bohoslužba k ordinování duchovních, jejíž ústřední modlitba je založena na liturgii ke dni nanebevstoupení. Nic z toho nemá odkazy na odpadlé univerzalistické směry.

Druhým vylepšením bylo zařazení hudebních částí liturgie zpívaných společně celou kongregací do bohoslužebné liturgie; to znamená zpěvy jako *Venite* (žalmy 95 a 96), zpěv *Gloria in Excelsis* a zpívané response na *Desatero*: neškolení účastníci bohoslužby je zpívají společně, místo aby nechávali školené členy sboru hledat noty na konci zpěvníku. Po celá léta se tradují příběhy, jak si venkovské kongregace, které se občas pokoušely zajistit pravidelné duchovní nebo získat zastupující kazatele, dokázaly udržet svoji víru a vést bohoslužby pomocí čtení, jež vedli laičtí předčitatelé z těchto modlitebních knih, kde byly přehledně rozepsané liturgie.

Na třetí výhodu se snadno zapomíná: na samotný název knihy – *The Gloria Patri* –, jak jej známe z formulace „Sláva Otci, i Synu, i Duchu svatému...“. Během uplynulého století byli univerzalisté (kteří se před dvěma staletími osamostatnili jako denominace) vždy citliví na to, aby nebyli dáváni do jednoho pytle s unitáři (kteří se pro ně nakonec stali partnerem, jež rozhoduje), jako by mezi nimi nikdy nebyly skutečné rozdíly (až na PCHE, tituly z Harvardu a Chicago Divinity School). Tím, že zdůraznili vyznání Trojice a soustředili

se na ně (což najdete v celé liturgii), a tím, že je dali přímo do názvu knihy, vyslala univerzalistická liturgie jasný a záměrný signál.

Během náročných časů občanské války a měnící se společnosti je člověk vděčný za duchovní společenství, která si navzdory obvyklým tlakům uchovala evangelijní bohoslužbu coby Tělo Kristovo – jako tomu bylo z Boží milosti od roku 1821 v Providence na Rhode Islandu. Každou neděli zde univerzalistická liturgie ukazuje kontinuitu s pradávnou křesťanskou tradicí a udržuje tak po staletí příslušnost k tomu, co sv. Juda nazval „vírou, jež byla kdysi dána svatým“⁹.

Není to tak, že bychom si udrželi modlitební knihu, ať už uspořádáním, netečností, nebo ze zvyku. Ne, je to naopak: modlitební kniha ve skutečnosti udržela nás. Bohu díky!

Reverend Master Warren Scott Axford je od roku 1992 pastorem [trinitářského] sboru First Universalist Church v Providence a prezidentem Univerzalistické církve Rhode Islandu. Vystudoval školy Dartmouth College (1978) a Harvard Divinity School (1988); byl ordinován duchovním ve svém sboru First Church (o Letnicích 1988). Od roku 2005 slouží v Národní radě církví v komisi pro víru a řád a je členem společenství duchovních v rámci UUA, Křesťanské univerzalistické asociace a Národní asociace kongregacionalistických křesťanských církví.

Přeložila Ruth Jochanan Weiniger.

9 Ju 1:3 – „Milovaní, velmi jsem si přál psát vám o našem společném spasení, ale teď pokládám za nutné napomenout vás, abyste zápasili o víru, jednou provždy odevzdanou Božímu lidu.“

Liturgické předměty využívané v českých unitářských obcích

Anketa

Liturgické předměty mají hluboký význam v řadě náboženských tradic. Jsou nositeli symboliky a rituálů, mají být schopné přinést věřícímu hlubší spirituální prožitek. A nejen to. Každý rituál spojený s konkrétním předmětem může vědomě i podvědomě upevňovat víru, inspirovat a snad i přinášet jakýsi pocit svátosti. V náboženstvích, ve kterých je na jejich užívání kladen důraz, jsou neodmyslitelnou součástí náboženské praxe a slouží jako most mezi hmotným a duchovním světem.

Kalich v Obci unitářů v Brně. (Foto Jarmila Plotěná.)

Tibetská místa v OUB. (Foto Jarmila Plotěná.)

Modlitba v judaismu se neobejde bez talitu a modlitebních řemínků, a samozřejmě bez svitku Tóry, ze kterého je na bohoslužbách předčítáno, a to jen za pomoci speciálního ukazovátka. Kříž v křesťanství symbolizuje oběť Ježíše i jeho vzkříšení, kalich a patena jsou symbolem Ježíšova těla a krve a kadidlo má pomoci přenést modlitby blíže k Bohu. Modlitba v islámu je zase neodmyslitelně spjata s modlitebním koberečkem, který určuje směr modlitby k Mekce. Buddhisté mají barevné mandaly a náhrdelníky mála. Hinduisté potom dokonce celý set modlitebních pomůcek potřebných k púdže, tedy náboženskému rituálu vykonávanému několikrát za den. A tak bychom mohli pokračovat dále. V nábožen-

stvích známějších i zcela neznámých se pravděpodobně vždy vyskytne nějaký liturgický předmět, bez kterého by bohoslužba nebyla kompletní.

V čem je liturgie v unitářství specifická? Unitářská náboženská tradice klade důraz na sílu lidské moudrosti, svobodu a toleranci. Může spojovat různorodé náboženské tradice a přijímat řadu různých věroučných principů. Ovšem na konkrétní liturgické předměty není kladen až takový důraz jako v jiných náboženských tradicích. Každé jednotlivé společenství může mít odlišné praktiky a s nimi i prvky, které k nim používají. Ať už je to pult, za kterým stojí duchovní, nejrůznější svíčky a lampičky, modlitební knihy či zpěvníky, anebo květi-

„Na meditačních setkáních zapalujeme svíce, vonné tyčinky nebo oleje.“ (Foto Jarmila Plotěná.)

ny, kameny a jiné přírodniny coby symboly spirituality a jednoty s přírodou a světem kolem nás.

Oslovili jsme duchovní obcí s několika otázkami, které ilustrují jejich pojetí práce s liturgickými předměty:

Jaké liturgické předměty užíváte ve vaší obci? A proč právě tyto?

Jaký pro vás mají význam ve vztahu k duchovnu a spiritualitě?

JARMILA PLOTĚNÁ – OBEC UNITÁŘŮ V BRNĚ

V naší obci je hned od vchodu nápadný planoucí kalich, který zapalujeme a zhasínáme na každém našem shromáždění. V dobách, kdy obce ještě tento kovový svícen neměly, bývala na čestném místě velká svíce.

Kalich vždy na jeho místě ponecháváme. Připomíná, že tu jde při veškeré neokázalosti

o posvátný prostor umožňující se zastavit, prožít sílu společenství a třeba i zатуšit něco z neviditelného a nezobrazitelného.

Plamen je pro nás nejvýznamnějším symbolem. Silou a proměnami svého světla se nachází na pomezí konkrétního liturgického předmětu. Spolu s hmotou svícnu či svíce a neuchopitelnou spirituální skutečností podávanou našim smyslům v symbolu příznivého světla a hoření.

Návštěvník si povšimne také velkého obrazu slunečnic a znaku NSČU. Slunečnice nejen poukazují na tradici českého unitářství, ale svou bohatou symbolikou nám připomínají naše ideály.

Významným liturgickým předmětem je modrý zpěvník *Cestou světla*.

Právě objevná mnohoznačnost symbolu, blízká našemu společenství, ponechává světlo a slunečnice jako trvalejší. Jiné liturgické předměty kolem nich se mění podle tématu

promluvy, příběhů našich členů a různosti duchovních cest. Jsou to květiny, kamínky, tibetské mísy a jiné předměty z cest, knihy, výtvarné práce, ale též drobné posvátné symboly tradičních náboženství.

Na meditačních setkáních zapalujeme svíce, vonné tyčinky nebo oleje.

Vzhledem k tomu, že naše prostory nejsou velké, vyžaduje to od nás jistou disciplínu a cit pro to, aby nepůsobily jako prázdné nebo přeplněné. Bereme to tak, že i toto je součástí naší duchovní cesty.

VLASTIMIL KREJČÍ – OBEC UNITÁŘŮ TEPLICE

Počítá se i pizza? Upřímně, nic extravagantního při našich duchovních setkáních nepoužíváme.

Svíčky, kalich, zhášedlo, toť vše. U nás nikdo nezpívá, takže zpěvník nepoužíváme, a reproduktor, ten bych nepočítal. My nějak na ty předměty asi nejsme. Nebo spíš možná je to tím, že já nemám ke hmotě nějak vřelý vztah – a s tím se to „veze“.

Kalich používáme ten kovový, co jsme jako obec dostali kdysi darem od NSČU. Svíčky používáme čajovky a zhášedlo je kovové, takové běžné, nic extra ozdobného, z drahého kovu či tak něco. Ty svíčky myslím používáme trochu jinak než v jiných obcích. Na začátku setkání máme sdílení, každý může předstoupit a říct něco, co s námi chce sdílet, a přitom zapálí čajovou svíčku. Tak proběhne kolečko nás, co jsme se sešli, účastníky to stmelí a zároveň se tak víc zpřítomníme, že jsme tam, a spolu.

Na konci máme rituál, kdy každý, kdo na začátku svíčku při sdílení zapálil, ji naopak zhasne a u toho opět sdílí, ale tentokrát jen jedno slovo. Vznikne tak taková mozaika slov, která může přítomné inspirovat, utěšit, povzbudit, cokoli.

JANA A. RAŠKOVÁ – LIBERECKÁ OBEC UNITÁŘŮ

V Liberecké obci unitářů používáme tyto liturgické pomůcky, které mají pro nás hluboký a nenahraditelný spirituální význam:

Kalich Liberecké obce unitářů. (Foto PS.)

Kalich – překrásná majestátnost tradičního a snad nejtypičtějšího symbolu unitářství a univerzalizmu v našich zemích. Dva spojené kruhy, jejichž symbolika se mnohdy promítá do témat duchovních shromáždění. Na první pohled evokuje dualitu v jednotě. Například: jin a jang, vědomí a podvědomí, dobro a zlo atp.

Řečnický pultík – místo, odkud hovoří duchovní, ale i zástupci laického vedení obce. Vlastní příklad. Já osobně jsem s ním na počátku své duchovenské praxe trochu bojovala. Zdálo se mi, že mě od celého společenství nepříjemně odděluje. Postupem času jsem ho ale vzala na milost a nyní jsme již docela kamarádi. Prakticky vzato slouží jako místo, kde lze položit knihu či čtený text, přeneseně je ovšem něco jako „posvátné místo“ a pomyslný střed v uspořádání nábytku a vybavení v celé místnosti. Včetně toho, kdo za ním právě hovoří; ten se tak (díky němu) stává středem zájmu posluchačů.

Zpěvník – unitářský modrý zpěvník, nedílná součást a snad (kromě zápalek) jediná „pracovní pomůcka“ duchovního. Čerpáme z něj velmi, a to jak pro každotýdenní shromáždění, tak i pro jiné slavnostní příležitosti, svatby atd. Nalezneme v něm písně, texty všeho druhu

od autorů z řad unitářů i všech ostatních. Má srozumitelné řazení podle klíčových slov. S ním spolupracovat, to je radost!

Zhášedlo – neobvyklý kovový zvonek s držadlem, který necinká, jen obřadně zaklopí plamen, a po tom co se oddálí, vypustí ze svého středu nahromaděný dým. Okamžik a zážitek, jež si žádný člen nenechá ujít. Kéž bychom mohli zhášet stále a všichni.

Čajové svíčky – jsou u nás v obci symbolem každého člena, jenž se v danou chvíli zúčastnil společného setkání. Tento si od kalicha zapálí svou svíci, aby během shromáždění v čase k tomu určeném sdílel své myšlenky. Rovněž ale slouží jako vzpomínka na kamaráda, člena rodiny, který potřebuje podporu či útěchu.

Svíce – používáme na doplňkových programech, kde z jakéhokoliv důvodu nelze použít kalich. Má prakticky stejný význam, zvnitřnění a ukotvení v přítomném okamžiku, jenom je praktičtější na transport během společných setkání mimo obec.

Symbody – dominantou, jež visí na zdi za osobou, která mluví, tudíž ve směru, kam se publikum dívá, je obraz se symbolem slunečnice. Jinde na stěně je zase umístěn symbol kotvy, jako bezpečný unitářský Přístav – pod-

Na této fotografii můžete vidět scénu, která vytváří prostor Středníku. (Foto PS.)

„Pro ilustraci tu představujeme i fotografii s technickým vybavením pro vysílání.“ (Foto PS.)

název naší obce a zároveň symbol našeho společenství. A také hrnky s unitářským znakem!

LIBOR MIKŠ – OBEC UNITÁŘŮ V OSTRAVĚ

V ostravské obci lze za liturgický předmět v tradičním smyslu tohoto slova provázející naše shromáždění vnímat zejména kalich. Ten se zpravidla zapaluje v úvodu shromáždění a jeho plamen nás provází jako symbol čistoty, dobré vůle, otevřenosti a podpory ze strany bytostí vyšších světů. Za pasivně užívané liturgické předměty snad ještě lze jmenovat unitářský znak a mandalu, jež vznikla ke 100. výročí unitářství. Během shromáždění se na ně přímo neodkazujeme, ale prostředí dotváří.

Dalším předmětem, který se pravidelně účastní našich shromáždění, jsou housle br. Grossmanna, na něž při shromáždění hraje. Většinou se jedná o duchovní skladby Bílého bratrstva, které účastníky pozitivně naladí na další program. Asi je přehnané označit housle za liturgický předmět, ale je fakt, že jsou na ně naši členové již zvyklí a jejich občasnou absenci nesou těžce.

Obdobně se stal pravidelnou součástí našich shromáždění i náš specifický rituál „tažení čísel“ a naši členové se na něj vždy těší. Z tohoto pohledu bychom tedy i krabičku s pěti sty malými kartičkami, na nichž jsou čísla od 1 do 500, a brožurku *Svatá slova učitele* mohli považovat za naše liturgické předměty. Pod každým číslem se skrývá určité ponaučení. A nezdá se stává, že se účastníkovi dostane odpovědi na otázku, kterou si položil již dříve a na kterou sám uspokojivou odpověď nenašel.

PETR SAMOJSKÝ – OBEC ŠIRŠÍHO SPOLEČENSTVÍ ČESKÝCH UNITÁŘŮ

Charakteristikou naší obce je poskytovat zázemí společenství lidem, kteří se z jakýchkoliv důvodů nemohou účastnit shromáždění fyzicky existující obce. Proto jsou naše programy vcelku velmi specifické, orientované díky internetu na spojení na dálku. Těžiště naší činnosti je shromáždění zvané Středník – název je odvozený od interpunkčního znaménka označujícího významové přerušení věty. Středník pro nás vyjadřuje také pomyslný střed našich životů (v usebrání do „ted“), ale i střed týdne a dne, kdy

Liturgický nábytek Pražské obce unitářů. (Foto PS.)

se koná, tj. ve středu v poledne. Shromáždění probíhá v tomto čase každý týden v živém přenosu na našem YouTube kanálu, pak je k dispozici veřejně dostupný tři týdny na webu OŠS.

Na jedné z fotografií můžete vidět scénu, která vytváří prostor Středníku. Jednoduché kovové konstrukce stolků, jeden se symbolem středníku v kombinaci s plamenem kalichu a tibetskou mísou, která ve shromáždění zastupuje hudební předěly. Na dalším stolků je svíce vzájemného propojení, kterou zapalujeme jako symbol toho, že ač jsme od sebe fyzicky vzdáleni, přece jsme spolu duchovně (u té se mění barva podle ladění k tématu). Pultík má jasně žlutou barvu, svítivou, na znamení radosti a naděje. Stolek před pultíkem při každém shromáždění nese předmět vztahující se k tématu shromáždění. A poslední stolek vpravo je pro kalich.

Pro ilustraci tu představujeme i fotografii s technickým vybavením pro vysílání.

MARK SHIELDS – INTERNATIONAL UNITARIAN CHURCH OF PRAGUE

Kalich je v naší obci nejvýznamnějším liturgickým předmětem, který takřkajíc rámuje naše shromáždění. Je také univerzálním symbolem naší unitářské víry i pro nás konkrétně, představuje božské světlo a moudrost, které přebývají i v každém z nás navzdory našim různým teologickým perspektivám nebo osobním zkušenostem. Při zhasnutí kalicha na konci shromáždění jsme touto silou pozhnání, abychom po vlastních osobitých cestách dále byli inspirováni v následujících dnech, než se znovu setkáme.

Dalšími liturgickými předměty, které používáme, jsou svíčky radosti a starostí. Ty symbolizují naše osobní i společné usebrání. Sdílíme tak radosti, které jsme zažili, a starosti, které máme o naše přátele a rodinné příslušníky, o členy našeho společenství i o lidi na celém světě. Při zapalování svíček zpíváme píseň „Všechny naše radosti, všechny naše bolesti, to

je život, to je život“. Obřad se svíčkami nám připomíná, že naše životy jsou plné potenciálního štěstí a radosti, ale také plné výzev a utrpení. Jako duchovní společenství se cítíme silnější, když sdílíme své radosti i bolesti navzájem. Svíčky pak jasně září po zbytek obřadu jako ilustrace našeho společného sdílení.

LUDEK PIVOŇKA – OBEC UNITÁŘŮ V PLZNI

V centru duchovního shromáždění by měla být možnost naladit přítomné posluchače na kontakt s vyšší realitou. Děje se to však individuálně, neboť každý unitář může božskou realitu vnímat trochu jinak. Proto má duchovní shromáždění v plzeňské Unitarii spíše jednodušší charakter, aby si všichni přítomní mohli najít svůj oblíbený způsob, jak se božské realitě co nejlépe přiblížit.

Mezi důležité liturgické předměty v plzeňské Unitarii patří unitářský prapor s unitářským znakem, řečnický pult, váza se slunečnicemi, gong s paličkou, velká svíce, malé svíčky, unitářský zpěvník a klávesy pro hudební doprovod nebo přístroj pro reprodukování hudby.

Duchovní shromáždění se v plzeňské Unitarii odehrává ve velkém přednáškovém sále asi pro třicet posluchačů. Na čelní stěně visí unitářský prapor s unitářským znakem. K promluvám duchovního používáme řečnický pultík. Součástí duchovního shromáždění je také stůl, na němž je umístěna váza s umělými slunečnicemi, které jsou důležitým symbolem českého unitářství. Na něm stojí také velká svíce, která symbolizuje Boží světlo, a okolo ní jsou rozmístěny malé svíčky symbolizující menší lidská světla. Při zapalování malých svíček si připomínáme rozmanitá životní výročí, která jsou pro nás v ten den důležitá. Gong zahajuje a ukončuje tiché rozjímání, během něhož se snažíme skrze modlitbu nebo meditaci naladit na skutečnost, která nás přesahuje. Dalším liturgickým předmětem je unitářský zpěvník, jehož písně povzbuzují k dobré náladě a k optimistickému pohledu na život.

PETR SAMOJSKÝ – PRAŽSKÁ OBEC UNITÁŘŮ

V současnosti je to pro nás téma velmi živé. Nechali jsme si k tomu účelu vyrobit liturgický nábytek (jak je vidět na fotografii), jehož každý

Vizitkovník v POU. (Foto PS.)

Vozík na zpěvníky v POU. (Foto PS.)

kus má kromě účelu i svůj hlubší význam. Na první pohled může překvapit převládající trojúhelníkový tvar, což pro unitáře může být více či méně provokující (historický spor o boží trojici, respektive jednotu Boha). V našem případě je ale ideovým základem minimální počet (tedy trojice) pevných bodů značící pevnost a stabilitu společenství. V podrobném popisu vyjdu z náhledů architekta Miroslava Cikána, se kterým jsme na vybavení sálu spolupracovali:

„Materiálem je javorové dřevo namořené speciální kombinací oleje s bílou emulzí. Nosné plochy jsou vyrobené a vyskládané z malých trojbokých hranolů, „anorganických krystalů“, které jsou nařezané z organického

kmene javoru, znovu zušlechtěných do geometrického tvaru – symbol řádu. Jsou složené do třídičné sítě nové stability celku, která se nikdy na lehkých nožkách nezakývá. V prostoru Čapkova sálu, kde shromáždění probíhají, je každý kus liturgického nábytku takřkajíc jako jedna bytost: je sama sebou, hledá svůj prostor a rozptyluje se, ale taky nalézá jednu druhou v rozpuku nadšení pro ideál. Jen pultík se symbolickou knihou navrchu stojí vznešeně stranou. Všechny kusy nábytku ale mají tvarovou afinitu, takže při přiblížení opět splynou v dalším, novém a o řád vyšším tvaru.“

Stolek má originálně otočný (či „výtočný“) šuplík jakoby na tajemství a hračky ke společným hrám. Pak máme stůl ve tvaru kruhu,

což je další základní tvar, který je využíván k zapalování svíček radostí, starostí a nadějí – velmi podstatná část našeho shromáždění. Následuje stolek ve tvaru hvězdy, která je tvarově variabilní – když se tři úrovně desky rozloží, je to pak jako květ, ve kterém každý list skrývá šuplíček dalších tajemství. Tento stolek užíváme pro symbol tří unitářských kamínků a zároveň pro sdílení dobrých přání. Řečnický pultík s již zmíněnou vrchní deskou coby knihou má v dolní části (cituji architekta) „váleček ustrnulý ve vlastním pádu, ale přesto padaje, zachycuje moudrou knihu nebo zpěvník“; je tvořen trojnožkou ve tvaru uzlu, který je předmětem rozvázání – nalezení hledaného.

Mezi další liturgické komponenty patří kalich, miska na sirky kovaná z černého železa, zhášedlo s perletí, vozík na zpěvníky v podobě klavírní klaviatury, magnetická stěna na čísla písní, vizitkovník, kruh na svíčky, Crookesův mlýnek a knihovna se symbolickými předměty a knihami. Každý z těchto komponentů má takříkajíc svůj příběh, původ i důvod, proč jej při shromážděních užíváme, ale o tom si nechte vyprávět od našich členů někdy po shromáždění, když posedíme, jak říkáme tradičně, při kávě, čaji a unitářských sušenkách. Nakonec i tohle rčení je svým způsobem součástí naší liturgie.

Většina reformovaných církví je k liturgii a liturgickým předmětům všeobecně poně-

kud skeptická. Ne však zcela. Liturgie v náboženstvích totiž nemá jen „vyplňovat prázdnotu“, ale má podstatný vliv na přenášení celé náboženské tradice a v neposlední řadě na upevnění vzájemného pouta dané komunity. Unitářské obce nejen v České republice, ale i na jiných místech světa nemají stejnou podobu, stejné tradice a ani stejně nepožívají svoje shromáždění. Vždy se najdou větší či menší rozdíly. České unitářské obce si jsou sice v některých výše zmíněných bodech poměrně podobné, vždy je ale možnost najít zde něco nového, neotřelého a možná i inspirativního.

Zároveň je také možné realizovat usnesení letošního sněmu NSČU, který se shodl na obhacení svého liturgického roku o nový typ společné slavnosti, nazvaný Unitářské dny pohostinnosti a naslouchání druhým. Každá obec nebo skupina členů NSČU má možnost zapojit se a otevřít dveře svého společenství sousedům i náhodným kolemjdoucím, pozvat je jako hosty, připravit pro ně občerstvení a věnovat jim čas a příležitost k setkání.

Navštívit někdy i jinou obec než tu, které jsme členy, proto může být obohacujícím zážitkem, který nám přinese něco nového, ale může i pomoci posílit vztahy mezi členy obcí unitářů v tuzemsku.

*Anketu sestavili a doprovodný text napsali
Kateřina Höferová a Petr Samojšský.*

Lidoslužba?

O smyslu unitářského shromáždění

Petr Samojský

Slovo lidslužba nepatří k běžným slovům českého jazyka. Oproti slovu bohoslužba, které k běžným slovům patří, však, jak je zřejmé, obsahuje osten – popichuje k hlubšímu zamyšlení. Jako čeští unitáři se pojmu bohoslužba obvykle vyhýbáme, na druhé straně máme jako páteř naší činnosti shromáždění, a to je vlastně právě to, čemu se bohoslužba tradičně říká. Slovo bohoslužba je staletími užívání nabobtnalé a rozkošatělé různými významy, jsou s ním spojené různé předsudky a názorová klišé. Nakonec už jen to, co slovo vyjadřuje – sloužit Bohu –, je v kontextu unitářské teologie problém: potřebuje Bůh, aby mu člověk sloužil? Potřebuje člověk sloužit Bohu?¹

„Jsem člověk, kdo je víc?“ (1947)
(Fotografie z archivu NSČU.)

Slovo lidslužba nemá nic nahradit, slouží jen k „vykontrastování“ tématu. V počátcích českého unitářství najdeme velmi silné vymezování se vůči křesťanství, včetně různých tradičních pojmů, které používá. Unitářství „nepřevzalo žádných obřadů od žádné církve, ale vytváří si podle potřeby živé symboly, které by vyjadřovaly náboženský cit přítomných účastníků.“² Tradiční křesťanské pojmosloví bylo využíváno pro ilustraci toho, co unitářství být nemá, a jak jiné na-

opak být má. Společné setkání s duchovním přesahem, ať už se mu říká bohoslužba nebo jinak, je však základem náboženské organizace. A protože bylo třeba takovému setkání nějak říkat, ustálilo se nazývat ho shromážděním, které nakonec pojmenovává právě to, o co jde.

V unitářském shromáždění jsou ovšem skutečně charakteristické rysy odlišné od tradičního pojetí bohoslužeb. Mohli bychom říct, že jestliže protestantské proudy

¹ Akademický slovník současné češtiny definuje pojem bohoslužba jako „náboženský obřad k oslavě a uctívání Boha, bohů“ (<https://slovníkcestiny.cz/heslo/bohoslužba/0/2872>).

² Norbert Fabian Čapek, *Nová brázda*, Praha: Unitaria 1925, s. 35.

Protestantské proudy v době reformace posunuly křesťanské pojetí liturgické formy bohoslužby vymezením se vůči katolictví. (Fotografie převzata z commons.wikimedia.org.)

v době reformace posunuly křesťanské pojetí liturgické formy bohoslužby vymezením se vůči katolictví, unitářství šlo z té pozice ještě dál, svým způsobem až k důslednému konci.³ Co je pro nás bohoslužbou? Unitářská obec, aby mohla být po formální stránce obcí organizačně rozlišenou Náboženskou společností českých unitářů se všemi právními důsledky, musí mít shromáždění nejméně jedenkrát týdně. Kromě toho na ni prakticky žádné specifické požadavky nejsou.⁴ Pro veřejnost neznalou unitářství je tento důsledně otevřený způsob shromáždění s absencí formy a daných liturgických prvků nesrozumitelný. Je to ale věc etosu, který je předmětem vnitřního porozumění.

Mnoho unitářů by nejspíš hluboce souznělo s Chalílem Džibránem, který říká: „A ten, pro koho bohoslužba je oknem, aby je ne-

jen otevíral, ale i zavíral, nevstoupil dosud do přibytku své duše, jehož okna jsou dokořán od úsvitu do úsvitu.“ [...] „A chcete-li poznat Boha, nestávejte se pro to luštiteli hádanek.

Raději se rozhlédněte kolem a spatříte ho, jak si hraje s vašimi dětmi.

A pohlédněte do prostoru: uvidíte ho kráčet v oblacích, rozpínat paže v blescích a sestupovat v dešti.

Uvidíte ho usmívat se v květech a pak se vznést a mávat rukama ve stromech.“⁵

V tomto duchu jakýkoliv okamžik lidského života může být bohoslužbou, pokud jej tak člověk prožívá; k tomu není potřeba kostel, kněz, svaté písmo ani druzí lidé. To je však jen samotný základ, připomínající, že ve své spiritualitě nejsme odkázáni na nic a na nikoho; je to náš vnitřní proces vnímání světa, postoj k životu. Na druhé straně takhle podobně v extrému bychom mohli vyložit například vzdělání: stačí jen dívat se kolem s očima otevřenýma, že? Leč nikdo soudný by jistě nepochyboval o významu a smyslu pedagogiky.

A přesně v tom smyslu pak můžeme přejít od džibránovské niterně osobní spirituality

3 O tom svědčí běžná praxe v NSČU (přibližně od období po 2. světové válce až do konce tisíciletí), kdy byla shromáždění nazývána přednáškami. Na druhé straně, byť se nejednalo o přednášky v obvyklém slova smyslu (tj. přednášky odborné), obsahovala shromáždění minimum liturgických prvků.

4 Tento požadavek je oficiálně zakotven pouze v interním dokumentu Koncepce rozvoje NSČU. Jinak je to bráno zvykově, protože se předpokládá, že v zájmu členů obce samozřejmě je mít pravidelné konání shromáždění zajištěno.

5 Chalíl Džibrán, *Prorok*, Praha: Vyšehrad 1990, s. 66–67.

k spiritualitě sdílené, to znamená prožívané s druhými lidmi, a tu už jsme u otázky, jak je možné, potřebné a žádoucí se organizovat a jakou podobu může a má mít to, co je pak těžištěm a centrem dění – a to je tedy všechno to, co spadá do oblasti bohoslužebné, tudíž liturgické. I zde se můžeme odkázat na naše historické kořeny: „Náboženství nebud' nám nedělním přívěskem, nejméně už brzdou svobodného bádání, ale budiž posvěcením všeho, co člověk podniká; dávejž smysl a směr všem jeho obrodným snahám; budiž novým životem pod zorným úhlem věčnosti; uvádějž v soulad veškeru kulturní činnost s uvědoměným vývojem k vyššímu lidství.“⁶

Protože unitářství dbá na samostatnost ve všech úrovních (jedinec, místní společenství, národní organizace, mezinárodní organizace), ponechává na obcích kompetenci v rozhodování o formě a podobě bohoslužby – aby bylo možné vyjít do co největší míry ze spirituality a duchovních potřeb jednotlivých členů. Když k tomu přičteme i skutečnost, že v českém unitářství dbáme na ideový pluralismus, takže víra v Boha, bohy, bohyně, demiurgy, bohočlověky a podobně je pro člověka možná, nikoliv daná, pak jsou rozpaky ohledně pojmu bohoslužba pochopitelné: vždyť jakému bohu bychom vlastně měli sloužit?

Ovšem zase na druhé straně se jako unitáři běžně shodujeme v tom, že jedna z věcí, které nás pevně a zřetelně spojují, je život žitý pod zorným úhlem věčnosti – kdy věčnost symbolizuje „to, co nás přesahuje“; to ovšem můžeme nazývat různými jmény. A pokud se tedy shodneme na tom, že nás spojuje „to, co nás přesahuje“, pak právě to je základem našich bohoslužeb, přičemž část pojmu „boho“ představuje právě to zmíněné „to, co nás spojuje“. Nesloužíme ovšem „tomu“, ale vytváříme prostor „kolem toho“ či „s tím vprostřed nás“. Forma shromáždění uzpůsobená potřebám členů pak má za úkol mít právě takový obsah, který přítomným umožní si „to“ připomenout a prožít ve společenství.

Prakticky by tedy pojem lidoslužba v kontextu unitářství byl výstižnější, protože vyjadřuje to, o co jde: službu člověku, člověkem konanou. Bůh (pokud opustíme jeho tradiční dualistické pojetí) nepotřebuje, aby mu člověk sloužil, respektive tak to chápe unitářství (ve kterém je dualistické pojetí pouze jedním z možných pojetí). To člověk sám sobě má vytvořit prostor (sloužit sobě navzájem), kde Boha může sobě připomenout, a to prostřednictvím sdílení radostí, starostí a nadějí, životních poznatků a zkušeností, duchovních prožitků, názorů a myšlenek, ale také aktivním podílením se na pomoci světu, tj. pomoci druhým.

Pokud bychom si ale dovolili výstřelek ve výkladu pojmu bohoslužba a vyložili je jako službu Boha (bohů) člověku, pak by to ovšem mohlo být přijatelné a výstižné. To proto, že člověk svým společenstvím vytvoří prostor, kde Bohu umožňuje, aby byl vnímán, a tím tak člověku sloužil. Tak ten pojem ovšem asi nikdo nechápe, zůstaňme tedy u předchozího rozlišení.

Bohoslužba, mohli bychom říct, je založena autoritou lidskou, která z popudu údajné autority božské vytvořila formu, kterou lidé svou účastí mají udržovat živou. Formu bohoslužby může měnit autorita, která je k tomu určená. Oproti tomu lidoslužba je vytvářena pouze ze zájmu lidí za účelem vytvoření prostoru pro sdílení, inspiraci a vnímání toho, co nás přesahuje. Formu si určují lidé sami podle svých potřeb.

V archivu NSČU mne zaujala fotografie ze vzpomínkového večera k 5. výročí úmrtí N. F. Čapka v roce 1947, konkrétně nápis „Jsem člověk, kdo je víc“.⁷ Podrobnosti ohledně obsahu programu nejsou dochovány, takže ani nevíme nic o tom, proč bylo zrovna takto formulované téma zvoleno a jak bylo míněno. Z historického ideového vývoje našeho unitářského společenství však můžeme usuzovat, že jistě nebylo míněno jako podpora egocentrického vyvyšování se člověka nad všechno jiné tvorstvo.

To heslo připomíná, že každý je v první řadě člověk. I tak důležitý a ctěný člověk, jako byl

6 Norbert Fabian Čapek, *Cestou k obrodě*, Praha: nákladem vlastním 1921, s. 59.

7 Archiv NSČU, fotografie NSCU-A-37-104.

N. F. Čapek, byl v první řadě a především člověk. Každý z nás, každý z lidí je v první řadě člověk. I ten nejdůležitější a nedokonalější, i ten nejbezvýznamnější a nejhorší, i já i ty, jsme v první řadě jen lidé. A kdo je víc, když všichni jsme lidé...? Člověčenství je charakteristika důležitější než všechny tituly, oslovení, funkce a zásluhy.

To heslo je tedy heslem pokory a skromnosti, připomínkou toho, že člověk je tvor ve vývoji, s mnoha nedostatky a nedokonalostmi. Samozřejmě na druhé straně také s mnoha jedinečnými schopnostmi, o tom není pochyb! Je tvorem originálním, který v porovnání s ostatními tvory na Zemi dosáhl mnoha výjimečných věcí: rozvinutá civilizace, pochopení nejrůznějších tajemství života, v přeneseném smyslu zmapování mikro i makrokosmu, kapacita v pár vteřinách zničit sebe i vše živé (a vůle neudělat to). Leč ta nejcennější vlastnost, kterou by člověk měl rozvíjet navenek i sám v sobě jako jedinec, je pokora. Takže jeho heslo by také mohlo znít: „Jsem člověk, kdo je mň?“

V tradičních náboženských organizacích, kde je liturgická podoba bohoslužby dána a s drobnými variacemi se stále opakuje, se na bohoslužbách schází ti, kteří jsou s ní v souladu; je to dáno, tak ber nebo neber. V unitářských společenstvích má na liturgickou podobu každý přímý nebo nepřímý vliv; na jedné straně to může prospět, protože to vychází vstříc individuálním potřebám, na druhé straně tam chybí ta danost a osobitá forma, kterou ta či ona obec užívá, a právě to třeba některému jedinci nemusí vyhovovat. Podíváme-li se na styl shromáždění našich obcí, je zjevné, jak přirozeným vývojem došly k různým podobám jeho pojetí.

To už se ale opět týká unitářského étosu – a ten by měl být všude stejný. Ať už přicházíme do kterékoliv z našich unitářských obcí, můžeme se podívat rozdílností v liturgii, ale měli bychom být potěšeni stejným základem étosu.

Vrátíme-li se ještě k rozlišení bohoslužby a lidslužby, nacházíme tu i různé další rozdílnosti. Zatímco bohoslužba je soustředěná na snahu vnímat záměr Boha, lidslužba

sleduje pouze zájem člověka. Z toho pak samozřejmě plynou i další souvislosti, protože v unitářské spiritualitě, kde dáno je pouze samo bytí a vše ostatní je předmětem interpretace a utváření relativních hodnot a přístupů, se pak společenství unitářské obce musí ptát:

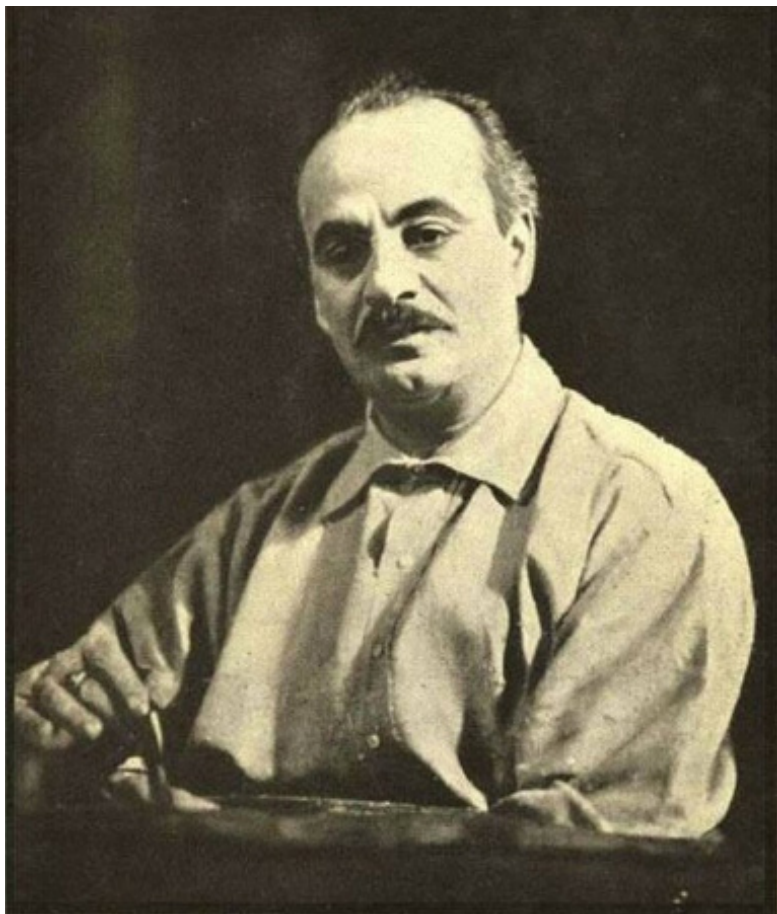
- Jak ve shromáždění pojímat zpřítomnění toho, co nás přesahuje?
- Jaké jsou cíle, ke kterým chceme svou liturgickou praxí směřovat?
- Jaké cesty k těmto cílům chceme volit?
- Co by ve shromáždění mělo být dlouhodobé nebo trvalé?
- Co by ve shromáždění mělo být proměnné?

Samostatnou kapitolou v našem uvažování o kontextu duchovního shromáždění je role duchovního. Zatímco v tradičně bohoslužebném smyslu je doslovně nebo symbolicky prostředníkem mezi Bohem a člověkem, zástupcem autority náboženské organizace, interpretem svatého písma a podobně, v prostředí svobodomyšlné unitářské spirituality je prakticky pouze pověřeným členem, který prošel odbornou přípravou na výkon své funkce. Tím není řečeno, že by ve své roli čelil nižším nárokům; v jistém smyslu naopak se musí vyrovnat s výzvou, aby přirozeným způsobem vytvářel autoritu svého postavení a dával tak obci, ve které je zvolen k službě, dynamiku vedení a zpětné vazby k jejímu sebevedení.

Zbývá pak se ještě nad otázkou lidslužby zamyslet ze zcela osobní perspektivy. To znamená například tázat se sebe sama, kde je těžiště mé spirituality, kde a jak ve svém životě nacházím zdroj posvátna. A když jdu na shromáždění ve své obci, co jsou vlastně mé důvody tam jít.

Přicházím na shromáždění kvůli prožitku? Jsou mi blízké pojmy jako prožitek, extáze, pocit přesahu, euforie, katarze, oprostění, osvobození, duchovní očista, vnitřní mír?

Anebo přicházím na shromáždění kvůli sociálnímu kontaktu? Jsou mi blízké pojmy jako sdílení, sounáležitost, bratrství, společenství, sociální spravedlnost, kolegialita, přátelství?

„A ten, pro koho bohoslužba je oknem, aby je nejen otevíral, ale i zavíral, nevstoupil dosud do příbytku své duše, jehož okna jsou dokořán od úsvitu do úsvitu. [...] A chcete-li poznat Boha, nestávejte se pro to luštiteli hádanek.“ (Chalíl Džibrán) (Fotografie převzata z commons.wikimedia.org.)

Někdy nemusí být snadné si tyhle věci uvědomovat, prostě jdeme na shromáždění do svého „duchovního domova“ a přemýšlet o osobních důvodech se může zdát stejně podivné jako ptát se, proč máme rádi mrkvo-vou šťávu. Na druhé straně takové zamyšlení může prospět jak člověku samotnému,⁸ tak

i společenství, které v našem případě může s formátem i obsahem shromáždění prakticky volně pracovat.

K „vykontrastování“ podstaty unitářského shromáždění jsme si pohrávali s pojmem lidslužba. Ano, je to slovo neobvyklé a určitě není adeptem na běžné používání. Ovšem až budeme soukromě nebo spolu s druhými ve své obci uvažovat o shromáždění, kterého se tam účastníme, třeba nám to dá inspiraci. A připomene nám to, o co ve shromáždění vždycky především jde – aby bylo autenticky prožívaným středobodem společenství.

⁸ S použitím naší terminologie bychom se mohli tázat: touží tvoje duše po bohoslužbě nebo lidslužbě? Nemíjí se tvé potřeby s tím, co tvé společenství nabízí? A také: můžeme nabídnout duchovní domov těm, kdo třeba ze zvyku „bohoslužbují“, byť jejich duše touží po lidslužbě?

Jsem unitář¹

Ant Howe

Stůj při této víře. Pracuj pro ni a oběťuj se pro ni. Nic na světě není tak důležité jako být loajální této víře, která před nás staví ty nejvznešenější ideály, jež nás těší v zármutku, dávají nám sílu k plnění ušlechtilých povinností a dělají svět krásný... napsala roku 1920 univerzalistická duchovní Olympia Brownová.

„Její duch se do ní navrátil.“ (Foto © pixabay.com.)

Vzpomínáte si na ten okamžik, kdy jste si dokázali říci „jsem unitář/unitářka“ a kdy jste se své víře nějakým způsobem oddali? Já ano...

Unitářství jsem se oddal přibližně v té době, kdy se objevil film *Moulin Rouge*, v roce 2001. Tehdy už jsme spolu, unitářství a já, nějakou dobu randili a flirtovali, ale pak přišel okamžik, kdy jsme navázali oddaný vztah. Nějak jsem tehdy věděl,

že vstupuji do celoživotního svazku – a samozřejmě, že v něm byly nějaké výšiny a pády (tak jako v každém vztahu). S unitářstvím se pořád velmi milujeme, i po všech těch letech. A když říkám „unitářství“, myslím tím naši víru, naše obce, naše lidi. Miluji nás, „v dobrém i zlém, v lásce a úctě, v nemoci i ve zdraví“. (Bylo a je mnohem víc dobrého než špatného!)

¹ Promluva na výročním sněmovním shromáždění britských unitářů, 4. dubna 2024.

Také mladý idealistický spisovatel ve filmu *Moulin Rouge* hledá opravdovou lásku. O nic menšího než o pravou lásku mu vlastně ani nejde. Setká se s performerkou Satine a okamžitě se do ní zamiluje. Ale Satine, ač vypadá plná života, už vlastně umírá.

Když jsem se připojil k unitářství, připadalo mi jako úžasná, podporující a proměňující víra. Měl jsem nějaké rány z předchozích náboženských zkušeností, a přece jsem pořád toužil po místě, kde bych se mohl potýkat s velkými životními otázkami a kde bych se mohl spojit se svou spiritualitou, po společenství, kde by něco takového bylo možné. V rámci naší unitářské víry jsem našel způsob náboženského života a společenství, s nímž mohu tuto cestu sdílet. Bylo to něco, co hledala moje duše a co mě ve velmi konkrétním smyslu spasilo. Možná se to stalo i vám.

Na prvním svém unitářském sněmu jsem byl ohromený tím, jak to tam žije: kolik je tam zastoupeno sborů, společností, panelů a komisí (jež jsme tehdy měli). Pripadalo mi to skvělé. Inspirovalo mě to. Získal jsem vizi a byl šťastný, že se můžu oddat naší víře.

Ale tak jako Christian ve filmu *Moulin Rouge*, který najde opravdovou lásku, jsem byl potom zaskočený... Začal jsem slyšet šepot: „Odumírá to... vymíráme...“ A ten šepot nemizel. Začal jsem to popírat, jako většina lidí, když slyší špatné zprávy. Jak by mohlo vymírat něco, co vypadá tak živě? Vždyť nabízíme přesně to, po čem celý svět volá. Pripadalo mi to kruté: zrovna, když jsem našel to, co jsem hledal, dovidám se, že je to ve smrtelném úpadku. A tak jsem tomu prostě nevěřil.

Ale počty členů klesaly dál a ani já jsem už nemohl ignorovat skutečnost, že spousta sborů končí. Že by to byla pravda? Že bych našel duchovní lásku svého života jen proto, abych viděl, jak pomalu a v bolestech umírá?

Christian a Satine spolu tráví většinu času a uvědomují si, že se budou milovat, „ať přijde cokoli“. Unitářským duchovním jsem se stal částečně proto, že jsem chtěl být součástí tohoto „čehokoli, co přijde“, a protože jsem věřil, že vymření není nevyhnutelné.

Aby bylo jasno, nemyslím, že bychom měli existovat jen kvůli svým dějinám (i když jsou důležité), nebo dokonce proto, že my unitářství

„Nepoddávej se té dobré noci lehce. Zuřivě, zuřivě bojuj proti umírání světla.“ (Foto © pixabay.com.)

milujeme (i když je to pravda). Důvodem, proč chci, abychom existovali dál, a proč se snažím, aby to tak bylo, jsou ti, kdo se unitáři teprve mohou stát: lidé, kteří nás potřebují, kteří potřebují naši víru, naši jedinečnou formu spirituality – ti, jimž unitářství může proměnit, nebo dokonce zachránit život.

Dlužíme jim to – těm, kdo teprve hledají liberální náboženské společenství, i těm, kteří ani neví, jak moc by jim jeho nalezení mohlo změnit život.

To pro ně bychom měli zajistit dobře vedené sbory a společenství, která je budou schopna přijmout.

Jedním z důvodů, proč jsem začal pracovat pro Unitarian College, je přesvědčení, že musíme mít unitářské duchovní a potřebujeme náležitě vzdělat laické vedení. Při několika příležitostech jsem slyšel řeči jako: „To nevíme, proč školiš tyhle duchovní. Vždyť je nikdo nebude potřebovat!“ Nesouhlasím! Unitářské duchovní a laické vedení potřebujeme víc než kdy dřív! Nejen proto, aby naše společenství rostla, ale také k zakládání nových. A rovněž pro duchovní vedení tohoto potlučeného a zraňujícího světa. Díky Bohu za nové duchovní z posledních let, za ty, kdo se právě připravují, i za laiky, kteří se účastní našich vzdělávacích kurzů. A díky vám, ve sborech a obcích, kteří je v tom podporujete. Ukazujete tím, že věříte, že naše víra má budoucnost.

A právě proto dělám to, co dělám, protože věřím, že pro nás budoucnost existuje. Jsem si jistý, že vy také věříte, že naše víra má budoucnost, i když se možná tak úplně neshodujete v tom, jak tu budoucnost nejlépe vytvořit.

Jedno jsem se paradoxně naučil hned na začátku: unitáři umí dělat dobré pohřby! A neříkám to jen tak. Jsme proslavení tím, jak děláme přechodové rituály. Velká část mého vlastního duchovenského působení spočívala v péči o truchlící a v provádění pohřbů. V tom jsme výborní! Víme, jak lidem pomáhat při loučení.

Také jsem si všiml, že občas dovedeme dělat pěkně své vlastní pohřby. Když uzavíráme sbory a další skupiny, jsme na to připraveni: v zakládajících listinách máme připravené

články o tom, jak rozdělit majetek – a tak by to mělo být, to je dobrý způsob vedení. A když došlo na věc samotnou, kolikrát jsem už slyšel: „Na shromáždění k ukončení činnosti bylo plno.“ Rozloučili jsme se dobře. I to je důležité. Pokud něco skutečně zemře, je užitečné a uzdravující uspořádat pohřeb.

Ale... opatrně a s láskou říkám, že si nemůžu pomoci a někdy mi připadá, že jsme ten pohřeb udělali trochu předčasně. Měli jsme za to, že už se nedá nic dělat a že smrt je nevyhnutelná, a ona možná ještě byla šance. My jsme se ale pustili do organizování pohřbu, protože pochopitelně když před sebou máme něco tak bolestného, míváme tendenci se něčím zaměstnat. Ale ani pak se nedokážu spokojit s tím, že náš zánik je něco jistého.

Občas jsem frustrován tím, že se chováme, jako bychom už byli mrtví, a přitom máme pořád tolik co dát. Viděl jsem, jak se některé obce změnily právě ve chvíli, kdy už byly těsně před uzavřením. Viděl jsem unitářské skupiny, které se pustily do odvážného kroku jmenování duchovních a vedení nebo které měly studujícího kandidáta na takovou pozici. A viděl jsem skupiny, které se chopily šance, jež všechno změnila. Proč bychom měli pozvolna vymizet?

Jak zní slavné verše Dylana Thomase: „Nepoddávej se té dobré noci lehce. Zuřivě, zuřivě bojuj proti umírání světla.“ Světlo našeho kalicha může být sem tam mdlé a skomírající – ale to neznamená jistou smrt, je to jen znamením, že potřebujeme změnu.

Jistě jste již někdy slyšeli onen příběh, jak Ježíš Nazaretský vstoupil do domu, kde už probíhal pohřeb (Mk 5:21–43). Text vlastně naznačuje, že tam byli lidé, kteří se prováděním pohřbů živili. Věděli, jak udělat pěknou show. Jak ale spěchali, nevšimli si zásadní podrobnosti, které si všiml Ježíš: „Nezemřela, jenom spí.“

Ano, rozumím tomu, že jsme unavení. Připadá nám, že jsme vyzkoušeli už všechno, a mockrát. Je nás na to méně a ta práce samotná může být vyčerpávající. Usnout nám může připadat lákavé. Ale pořád ještě nejsme mrtví! Ježíš té mladé ženě říká:

Unitářství jsem se oddal přibližně v té době, kdy se objevil film *Moulin Rouge*.
(Fotografie převzata z commons.wikimedia.org.)

„Vstaň... probud' se..." A lidem okolo radí, aby jí dali něco k jídlu.

Tam, kde je život: žijte ho! Investujte do něj... nacházejte energii... vášeň... riskujte. Zuřivě, zuřivě bojujte proti umírání světa.

Minulá neděle byla neděle velikonoční. Roky jsem míval o tomto svátku kázání a jako mnoho unitářů jsem přitom různě obcházel téma zmrtvýchvstání. Slychal jsem, že unitáři na zmrtvýchvstání nevěří, a pokud ano, pak v duchovním či přeneseném smyslu. A tak mi připadá, že když nemáme jistotu kolem zmrtvýchvstání, pak je nejlepší neumírat...

A tak nás, moje milované unitářské společenství, moc prosím: Probudme se... Probudme se... a podpořme ty, kdo mají energii a nápady. Probudme se... a všude tam, kde to jen jde, investujme do vedení našich obcí a do duchovenské služby světu. Probudme se... a překonejme hašteření, mocenské hry a vnitřní politikaření, které může naše obce tak snadno zadusit. Probudme se... a mějme odvahu dovolit našim obcím růst. Možná to nebude to unitářství, které jsme tak milovali a pěstovali, ale bylo by sobecké říci, že se obce nemají měnit jen proto, že se nám ta změna ne-

Unitáři umí dělat dobré pohřby! (Foto © pixabay.com.)

líbí. Probudme se..., i kdyby to mělo dokonce znamenat, že budeme stát stranou, abychom nechali dovnitř proudit nové myšlenky.

Lidé naši víru potřebují: tuto liberální, inkluzivní víru, která proměňuje život. Do určité míry se mi podařilo dokázat na vlastní duchovenské službě – tak, jako spouště dalších duchovních –, že unitáři mohou růst, i když je to dřina. A nedávno jsme viděli důkazy toho, že naše obce mají obecně větší sklon růst, když je v nich školený unitářský duchovní nebo alespoň školený laik.

„Ale Ante, my bychom moc rádi, jenomže jsme to už zkusili... a nefungovalo to.“ Na to není snadná odpověď, zvláště když přitom jde o závazek takové duchovní nebo laicky platit... Jistě je, že když umřeme, už nic takového neuděláme. Jak říká staré přísloví: rubáše nemají kapsy.

„Nepoddávej se té dobré noci lehce. Zuřivě, zuřivě bojuj proti umírání světla.“

I biblická kniha Zjevení, o níž se má za to, že mluví o konci světa, navrhuje: Probud se a posilni to, co ještě zůstává... (Zj 3:2).

Probud se... posilni, co zůstává, a posuň se kupředu. Nekonejme předčasné pohřby – alespoň ne, když je ještě hmatatelný puls. Namísto toho musíme nacházet nové způsoby, jak být unitáři a sdílet své poselství. Více než kdy dříve musíme nacházet způsoby, jak mohou naše obce a širší hnutí spolupracovat a společně si zajišťovat zdroje.

V tom biblickém příběhu, v němž se mladá žena probudila a dostala něco k jídlu, se praví „její duch se do ní navrátil“. A já se modlím, aby se totéž stalo nám: ať se náš duch vrátí. Ať najdeme vášeň, odvalu a energii, které tolik patřily k naší víře, ducha, který inspiroval naše předchůdce a bez něhož by nám unitářství nikdo nepředal.

Probudme se... a nechme ducha, ať se vrátí. Ať už věří v Boha nebo ne, mnozí z nás s ob-

libou zpívají: „Duchu živý, jen přijd' ty k nám...“ A za to bychom se měli určitě modlit. Za to, aby nás Duch života, jehož v našich obcích potřebujeme víc než kdy předtím, probudil, aby nám dodal energii.

Unitáři sice umí dělat dobré pohřby – ale dobře umíme i jiné věci. Ať se může říkat, že jsme dobří i v životě... a že dokážeme dobře sdílet své poselství, a dokonce růst.

Často s hrdostí říkáme „unitáři nikoho neobracejí na svou víru“, ale pokud vám něco připadá tak skvělé, nemáte pak povinnost sdílet takové požehnání s druhými? „A můžeš říct každému, že toto je naše píseň.“² Nejenže to můžeš každému říct, my to lidem říkat musíme, protože naši píseň stojí za to zpívat a sdílet.

Je to píseň víry. Píseň svobody. A naše

různé názory tvoří krásné harmonie, které nikde jinde nenajdeme.

Dovolte mi ještě jednou říci, jen pro případ, že jsem to v této promluvě neřekl dost důrazně: miluji NÁS. Miluji vás, moje unitářské společenství. S láskou jsem s vámi sdílel svoji cestu a mohu upřímně říci: „Život je skvělý, protože patříte do mého světa.“

Ale milujme i ty unitáře, kteří teprve přijdou, a dělejme všechno pro to, aby jim naše víra byla co možná přístupná. Je to naše povinnost vůči nim. Probudme se, život nás volá. Nejde o nás, jde o ty, kdo teprve přijdou, o další prorocké hlasy, o budoucnost našeho hnutí.

Přeložila Ruth Jochanan Weiniger.

² Shromáždění mimo jiné doprovázela píseň This Is My Song (Finlandia) od Jeana Sibelia z roku 1889, oblíbená unitáři napříč světem [pozn. překl.].

Unitářství je pro všechny, zednářství jen pro někoho

Rozhovor s Mirkem Katzlem

Mirka Katzla znají čeští unitáři především jako dlouholetého člena NSČU a současně Pražské obce unitářů. V letech 2008–2010 zastával dokonce funkci vedoucího tajemníka české Unitarie a mezi roky 2009–2011 byl členem ediční rady NSČU, která pomohla obnovit činnost již řadu let nefungujícího nakladatelství Unitaria. Mirek je v unitářské komunitě znám i jako překladatel a publicista, jenž svými články příležitostně přispěl do časopisů *Unitářské listy* a *Svobodná cesta*. V posledních letech žije a působí v USA. Více informací o jeho zajímavých životních osudech i vztahu k unitářství přináší následující rozhovor.

Mirek Katzl
v americké armádě,
rok 1988.
(Všechny
fotografie z archivu
Mirka Katzla.)

Kniha Mirka Katzla
*Jak se (ne)stát
 Američanem.*

Mirku, mohl byste čtenářům na úvod prozradit, kdy a v jaké rodině jste se narodil a kde jste vyrůstal?

Otec působil v tehdejší Československé televizi jako pracovník výzkumu a matka jako dětská sestra. Oba rodiče zůstali nejen u stejného povolání, ale dokonce u téhož zaměstnavatele po celý život. To se dnes jen tak nevidí. Já jsem se narodil 22. září 1961 a vyrůstal jsem v pražském Karlíně a pak v Zahradním Městě v Praze 10. Často jsem pobýval také u babičky v Litoměřicích. Litoměřice mám dodnes rád. Je to moc zajímavé město,

jehož střed navrhl český architekt italského původu Octavio Broggio v 18. století. Už jen výhled z hradeb Litoměřic na České středohoří je zážitek, na který člověk nezapomene. Pro mě ale bylo nejúžasnější zkušeností, když jsem se jako dítě naučil číst a objevil psaný svět.

Patříte mezi Čechy, kteří za totality opustili svoji vlast a zkusili štěstí ve svobodném zahraničí. Kdy jste se pro tento krok rozhodl a jak jste řešil odloučení od své rodiny? Který stát

se stal prvním cílem vašeho pobytu na Západě?

Odešel jsem v srpnu roku 1984 asi po dvouletém rozhodování, a to přes tehdejší Jugoslávii do Rakouska. Stalo se tak během mé dovolené. Bylo mi něco přes dvacet let a trpěl jsem touhou po dobrodružství. Odloučení od rodiny bylo to nejtěžší. Dnes bych už něco takového zcela jistě neudělal.

Jak přesně probíhal váš odchod přes Jugoslávii do Rakouska? Prošel jste hranici legálně?

Ano, prošel, či spíše projel vlakem. V Bělehradě jsem si nechal do pasu dát rakouské vízum a pak jsem do Rakouska přicestoval zcela legálně.

Kdybyste měl charakterizovat pobyt v azylovém středisku po vašem odchodu do emigrace, které dojmy a zkušenosti vám z něj utkvěly nejvíce v paměti?

Přes rok jsem pobyl v (ne)slavném lágru Traiskirchen asi 20 km od Vídně. Lágr je u nás známý třeba z televizního seriálu *Konec velkých prázdnin*. Mně se ale v Traiskirchenu kupodivu moc líbilo, a navíc jsem se tam leccos naučil o lidské povaze. Přivydělával jsem si různými pracemi. Člověk si jednoduše ráno stoupl před lágr a již přijížděli Rakušané, kteří potřebovali pracovníka na den, dva a někdy i déle. Mou nejlepší zkušeností byla práce pro místní vinaře a sedláky, a tou nejhorší práce pro někoho z Vídně. Když jsem viděl vídeňskou značku auta, tak jsem hned mávl rukou a opáčil: „Ne, děkuji.“ Nejvíce se mi líbilo pracovat na vinicích. To jsem si připadal svobodný a šťastný a mí dočasní zaměstnavatelé byli skvělí.

O dojmech z „lágru“ by se dala napsat celá kniha. Na tzv. izolaci, kde byl žadatel o azyl držen několik dní, se jednoho rána ocitli tři muži z jižních Čech. Vůbec nechápali, kde jsou. Pak jim došlo, co se stalo. V noci se někde pořádně „zhuťákali“ v hospodě a vsadili se, že se podhrabou hraničními dráty. Sázku vyhráli... Jindy nás probudila střelba. Venku na nádvoří za popelníci klečelo několik rakouských četníků a vyměňovalo si palbu s Albánci za jinými popelníci. Někdy v táboře docházelo také

k bojům mezi různými národnostmi, ale šlo většinou o peníze z prodeje alkoholu a porna. Oblíbenou zbraní pro boj zblízka byla železná tyč z erárních postelí, které se říkalo „albánka“. Já jsem však vycházel i s Albánci dobře. Jindy se do lágru dostavilo několik československých pohraničníků v uniformách. Kluci „vzali roha“ z hranic a přijeli do Vídně v plné polní. Českoslovenští pohraničníci se samopaly tehdy v centru Vídně způsobili malou senzaci.

Nakonec jste trvale zakotvil ve Spojených státech. Co vás vedlo k rozhodnutí zkusit štěstí zrovna v této zemi a co vám činilo největší potíže při aklimatizaci?

Rakousko je malá zemička a hlavním problémem bylo získat trvalé zaměstnání. Já jsem navíc tehdy neměl žádnou profesní kvalifikaci. V 80. letech minulého století již navíc nebylo mnoho možností, kam emigrovat. Nakonec mi zbyla Amerika, kam jsem se dostal v dubnu roku 1985. Největším problémem nebyl ani jazyk, ale zcela jiná kultura a jiný způsob myšlení, než na jaký byl člověk zvyklý ze střední Evropy. Rakousko a i tehdejší západní Německo mně osobně tehdy připadaly jako takové svobodnější a uklizenější Československo. Mentalita Rakušanů a Němců byla téměř stejná jako ta naše – v tom dobrém, ale i v tom méně dobrém. Amerika, to bylo, jako kdyby člověk přilétl na Mars. Ani ne horší či lepší místo než střední Evropa, prostě úplně jiné.

Snad jeden příklad za všechny. Když v Rakousku člověk někam přišel žádat o práci, rovnou vám řekli, že nic nemají, nebo se zeptali, zda můžete nastoupit v pondělí. V USA člověk musel vyplnit půl metru formulářů a životopisů, a pokud vůbec došlo k nějakému pracovnímu pohovoru, pak vám řekli, že se ozvou. Což se většinou nestalo. Jednu dobu jsem tak měl z Američanů dojem naprosté povrchnosti až falešnosti, ale byl to jen jejich opatrný způsob komunikace, který byl – také u přijímání nových zaměstnanců – diktován obavou z případných soudních žalob, například za diskriminaci. Jazyk byl samozřejmě problém rovněž, alespoň prvních několik let.

Jak se k vám chovali ostatní uprchlíci z Čech, ať již v azylovém středisku, či v běžném životě? Lze mluvit o svornosti mezi příslušníky Čechů a Slováků, nebo jste měli také obavy, že někdo může být agentem komunistického Československa?

Ostatní uprchlíci od nás se k nám chovali dobře. Rakouské úřady přidělovaly žadatele o azyl do pokojů podle národnosti, což bylo asi moudré. Mezi Čechy a Slováky jsme rozdíl nedělali. Určitá svornost tam byla. Nakonec jsme byli všichni „na jedné lodi“, ale člověk si musel stejně dávat na lidi

pozor a kamarády si vybírat. Jako ostatně všude. Agentů StB jsme se neobávali, spíše jsme o tom žertovali. Já jsem si vysloužil přezdívku Poručík.

Angažoval jste se nějak v rámci krajských a exulantských aktivit?

Příliš ne. Ono jich tak mnoho nebylo a já jsem měl i tak dost starostí, jak se postarat sám o sebe. Někdy jsem nevěděl, jestli budu mít další týden vůbec co jíst a kde bydlet, a tak literární tvořivost musela stranou. Jen tu a tam jsem něco napsal do exulantských publikací, například do tehdejšího časopisu *Západ*.

Honduras u guatemalských hranic, Mirek Katzl se ženou.

V 90. letech minulého století jste se na nějakou dobu vrátil do Česka. Čím jste se tehdy doma zabýval?

V Praze jsem v roce 1990 půl roku učil angličtinu v Thomayerově nemocnici. Předtím jsem v letech 1986–1990 sloužil jako voják z povolání v Armádě Spojených států. Do Prahy jsem se pak na dlouho vrátil až v květnu 1993 a v letech 1996–1999 jsem působil jako asistent předsedy senátu Petra Pitharta, a to hlavně v oblasti spojené s plánovaným členstvím České republiky v NATO a s přípravou zákona o svobodném přístupu k informacím.

Lehce odbočím do minulosti. Výcvik v Armádě USA je jistě velmi náročný. Jak na něj vzpomínáte? Co zhruba obnášel a ve kterých ozbrojených složkách jste působil?

Pro mě základní výcvik náročný byl – asi jako pro každého bývalého civila. Několikrát jsem myslel, že „bude po mně“. Třeba jsem při dlouhém pochodu v tropickém horku a v plné polní „odpadl“ a seržant mě stavěl na nohy chrstnutím studené vody do obličeje. Každý den přinášel nová utrpení, po tvářích mně tekly proudy slz z fyzické bolesti. Nebyl jsem ovšem sám, tím procházeli všichni noví vojáci. Po ukončení výcviku jsem ale byl v takové tělesné kondici jako nikdy předtím.

Výcvik jsem prodělal ve Fort Jackson ve státu Jižní Karolína v části základny zvané Tank Hill (Tankový kopec). Vedle nás cvičila ženská jednotka a mě tehdy překvapilo, že jejich výcvik byl úplně stejně tvrdý jako ten náš. Později jsem slyšel, že právě na tomto místě měl základní výcvik patřit k jedněm z nejobtížnějších v Armádě Spojených států. Jestli to byla pravda, nevím.

Jako voják jsem pak sloužil ve vojenské polní nemocnici. Služba v armádě byla alespoň pro mě velmi užitečná – jen tak jsem pochopil, jaký to byl luxus být civilistou. Na druhé straně američtí vojáci měli výhody, o kterých se americkým civilistům mohlo jen zdát, jako například bezplatnou zdravotní péči, třicet dní placené dovolené ročně, bydlení zdarma nebo s dotacemi, bezplatná právní pomoc i další výhody. Vojenské základny jsou vlastně malá města s veškerým vybavením, jako například

s vlastními školami, nemocnicemi, knihovnami, obchody, sportovními zařízeními, restauracemi, bary, kiny... Třeba právě knihovny na základnách měly často mnohem lepší výběr knih než mnohé velké knihovny civilní. A také pro představu: ceny věcí v obchodech byly tak poloviční než u civilů, a základny bývaly navíc bezpečnými místy k životu i pro děti vojáků. Byla to taková Utopie v zeleném. Zadarmo to ale nebylo, každý voják mohl být kdykoliv vyslán do bojové akce. V roce 1988 jsem sloužil na základně Fort Lewis ve státě Washington a od našeho vyslání do Panamy, kde v tom roce probíhala americká vojenská intervence, nás dělily doslova minuty. V Panamě bychom nejspíš sbírali mrtvé a ošetřovali raněné. Nakonec zásah skončil rychleji, než vláda USA počítala, a nás již naštěstí nebylo zapotřebí.

V květnu 1990 jsem opustil aktivní službu a pár měsíců poté šla naše jednotka na Střední východ. Někteří vojáci se odtamtud už nevrátili, jiní se vrátili jako mrzáci a další s podivným typem leukemie, o čemž se tehdy mezi vojáky šušovalo jako o důsledku používání střel s upraveným uranem (střely tak měly mít vyšší průraznost). Tohle by asi vydalo na delší vyprávění.

Petr Pithart je pozoruhodnou osobností české politiky. Původně byl reformním komunistou, posléze odpůrcem režimu, na jehož pádu se později podílel. V letech 1990–1992 zastával roli premiéra České republiky, mezi roky 1996–1998 a 2000–2004 předsedal Senátu PČR. Je univerzitním pedagogem a také autorem zajímavých úvah o českých dějinách, budících i kontroverze. Osobně mě velice mrzí, že roku 2003 neuspěl v prezidentské volbě. Jak na spolupráci s ním vzpomínáte?

Na práci u Petra Pitharta vzpomínám rád. Někteří lidé ho neměli v lásce, ale já o něm nemohu říct jediné špatné slovo. Což bych, pravda, neřekl, i kdybych k tomu měl důvod. Ale ten opravdu nemám. Jako šéf byl schopen své asistenty vždy vyslechnout a o tom, co říkáme, skutečně uvažoval. Někdy na nás ale nedal. Jednou jsme ho prosili, aby nepodpořil lidoveckou novelizaci trestního zákona: „Jestli

S generálem Šedivým, rok 1998.

tento návrh bude schválen, pak tohle povede hlavně k buzeraci středoškoláků policajty, kteří si jen budou dělat čárky, když chytí nějakého pubertáka s jointem (cigareta marihuany), místo toho, aby šli po skutečných drogových zločincích." Na to nám Petr Pithart řekl: „Chlapci, máte pravdu – a já to vím. Ale chápejte, že lidovcům tohle politicky dlužím.“ Jindy jsme na něj zase tlačili, aby nebyl tolik viděn na různých fórech česko-německého smíření, protože by tím v té době nejspíše zbytečně dráždil hodně českých voličů. Tomu šéf vzdoroval do té doby, než ho díky jeho zájmu o česko-německé smíření na nějakém volebním shromáždění jistá dáma málem propíchla deštníkem. To, že se Petr Pithart nestal prezidentem, mě tehdy rovněž mrzelo. Nejen jako Mirka Katzla (i když to také), ale i coby občana České republiky.

Kdy jste se osobně začal zajímat o duchovní otázky a kdy jste přišel poprvé mezi unitáře?

Duchovní otázky mě zajímaly, co mně paměť slouží. Dokonce jsem ve svých osmnácti letech

zvažoval, zda se nedat na dráhu duchovního. Zajímal jsem se o studium na Husitské teologické fakultě, ale nakonec jsem zvolil jinou cestu. (Mirek má právní vzdělání, poznámka tazatele). Unitáře jsem znal již několik let před vstupem do NSČU; tam jsem vstoupil v roce 2008.

Kdybyste měl specifikovat konkrétní unitáře, již vás po duchovní stránce nejvíce zaujali, kteří by to byli, ať už domácí, anebo zahraniční?

Zaujalo mě mnoho unitářů, jak doma, tak v zahraničí. Není zde prostor je všechny vyjmenovávat, tak uvedu jeden příklad za všechny: Joseph Ben-David (narozený jako Josef Polák). Tak pohnutý osud měl snad málokdo a přes všechny trable pan Josef zářil duchovním životem i v devadesáti letech. Jeho víra v lidství byla protijedem na cynismus.

Pokud byste kriticky zhodnotil české unitáře, v jejichž řadách jste také po několik let působil, co byste vyzdvihl jako jejich pozitivum, a co vám zde

naopak chybělo a stálo by za zlepšení, ať již v oblasti organizační nebo duchovní náplně?

České unitářství má sice co nabídnout, ale trpí nezájmem veřejnosti. To je ovšem zřejmě problém všech náboženských společností a církví, a to jak v České republice, tak i v jiných zemích. Dokonce i ve Spojených státech, kde zájem o duchovní otázky rychle upadá, kostely se dnes zavírají a mnoho duchovních přichází o práci. Toto je však asi otázka hlavně pro unitářské duchovní. Vůbec jim nezávidím.

Pokusil byste se podobně popsat americké unitářství, s jeho výraznými plusy i případnými minusy? Domníváte se, že má spíše rostoucí, upadající nebo stagnační podobu? Kde leží podle vás příčiny aktuálního stavu?

Spíše než americké unitářství bych řekl unitářství v USA. Proč? Protože zde v unitářství existují velké rozdíly, například ve státech Nové Anglie mají někteří unitáři blízko k tradičním křesťanským církvím, zatímco v jiných státech převažuje unitářský univerzalizmus. Někdy dochází k extrémům – vyskytly se případy, kdy se některé unitářské kongregace zaměřovaly výhradně na wiccanismus či pohanské praktiky – a to mnohé zájemce o unitářství odradilo. Zcela jistě však i zde unitářství upadá. Myslím, že důvodem je (opět) nezájem veřejnosti. Ještě před dvaceti lety byly Spojené státy zemí s vysokou návštěvností náboženských obcí. Dnes to už neplatí. Domnívám se však, že současný život je mnohem složitější. Lidé pociťují větší tlak na přežití, mnozí pracují do úmoru na vícero úvazků a často tak nenajdou energii a motivaci se zabývat duchovními otázkami. Společnost se navíc i zde stává stále více konzumní a duchovno je odsouváno někam na okraj. Není to dobrá situace.

Češi mají již po dekádách odmítavý vztah ke kolektivním organizacím, což se projevuje například nezvykle nízkými počty členů politických stran, ale i nově vznikajících církví či náboženských asociací. Je to problém

také v Unitarii. Řadě Čechů by byl svobodomyšlný přístup unitářů blízký, ale raději se drží mimo jakékoli pevné struktury. Kde vnímáte příčiny tohoto stavu a jaké srovnání nabízí americké prostředí, i v církevní oblasti?

Asi se opakuji, ale obávám se, že tuto českou situaci v současnosti následuje i unitářství ve Spojených státech a obdobný stav panuje také ve zdejších církvích. Zajímavá je otázka členství v politických stranách. I zde má o aktivní politiku zájem jen opravdu málokdo. Ve Spojených státech se však členem politické strany stáváte tím, že ji volíte, a jste jako takový registrován.

Kromě členství v Unitarii se angažujete i mezi zednáři, což ale není v historii amerického unitářského náboženství výjimečný stav a členové zednářského hnutí se občas vyskytovali též v řadách české Unitarie, byť sám vím jen o několika málo případech těch, kdo to buď veřejně, či alespoň nejbližším přátelům otevřeně přiznali. Čím je pro vás zednářství nejvíce inspirativní a co vás vedlo ke vstupu do jeho řad?

Máte pravdu, unitářství a zednářství se nevyklučuje. V naší lóži je několik velmi aktivních unitářů. Pro mě se unitářství a zednářství doplňují. Zednářství ovšem nemá být ani církví, ani náboženskou společností, spíše jakýmsi klubem či bratrstvem. Zatímco církev usilují o co nejvíce „oveček“, zednářské lóže si velmi vybírají, koho do svých řad přijmou, a zájemce si nemálo prověřují. V lóži se ani o náboženství nesmí mluvit, protože to by nás mohlo rozdělovat. Když mi na počátku bylo sděleno, že jako zednáři nemáme hovořit o náboženství, politice a sexu, vyhrkl jsem: „A o čem se pak máme tedy vůbec bavit?“ Naštěstí ale není humor zdejších zednářům cizí... Zednářství mě inspiruje – žádá po mně, abych se stal lepším mužem a neustále na sobě pracoval. Říkám mužem, protože zdejší lóže přijímají pouze mužské členy. V lóži jsem chtěl najít nové kamarády, kteří by byli duchovně založení, vzdělaní a světa znalí muži nejrůznějších povolání. To se mi podařilo.

Mirek Katzl dnes.

Otázka na tělo: Co z vašeho pohledu nabízí zednářství duchovně založeným jedincům oproti unitářství? Co unitářství postrádá? A mohl byste naopak najít na unitářství něco unikátního, co by vám chybělo v zednářské lóži? Nebo jinak řečeno, v čem se tyto dvě hnutí ve vašem životě doplňují?

Nevím, zda se unitářství a zednářství dají vlastně srovnávat, ale pokusím se o to. Unitářství nabízí člověku duchovní program, který je svobodný a umožňuje člověku vlastní duchovní cestu. To ale může být pro někoho i nevýhoda – někomu se často může zdát, že unitářství nenabízí dostatečné duchovní vedení. Najít si

cestu k unitářství a unitářem zůstat podle mě vyžaduje nemálo duchovní disciplíny a intelektu. Unitářství je ale i tak pro všechny, zatímco zednářství je jen pro někoho. V naší lóži jsou většinou muži středního věku a člen musí ctít přísná pravidla a obřady. Což je zcela v pořádku, ale někdy si potřebuji odpočinout a být mezi duchovně založenými lidmi, muži a ženami různého věku, a bez větších ceremonií. A to zase nacházím u unitářů.

Jste úspěšným autorem či překladatelem několika publikací. Jednu z nich jste napsal spolu s dalším českým unitářem, Ing. Zdeňkem Fúrou. Můžete alespoň

některé z nich čtenářům stručně představit a uvést, kde si je případně mohou zakoupit?

Zmíněná kniha o českých a moravských bunkrech v angličtině (*The 40 Most Interesting Czech WW II Bunkers*), již jsem vytvořil se Zdeňkem, byla stručným obrazovým průvodcem po čtyřiceti těchto stavbách tvořících součást prvorepublikového opevnění v československém pohraničí. Žel už v prodeji není, protože mnohé informace v knize zastaraly. Na Amazonu jsem rovněž publikoval několik volných adaptací a překladů z češtiny do angličtiny, a to například dílo Josefa Svátka *Paměti kata Mydláře* (*The Memoirs of a Prague Executioner*) či knihu V. V. Tomka *Pražské židovské legendy* (*Jewish Stories of Prague*). Během svého působení v NSČU jsem také přeložil vaši publikaci o M. Servetovi pod anglickým titulem *Michael Servetus. Heretic or Saint*. Nabízeli jsme ji pár let na Amazonu a na serveru Lulu. Před lety jsem vedl internetové knihkupectví Rychlé knihy, kde si čtenář mohl stáhnout mnohé e-knihy zdarma. Rychlé knihy už ale neprovozují. V roce 2022 jsem pak v nakladatelství CPress vydal autobiografickou knihu *Jak se (ne)stát Američanem*. Její podtitul zní: *Pravdivý příběh českého emigranta v době studené války*.

Vaši autobiografickou knihu jsem četl a mohu ji každému doporučit. I jako nápaditý dárek pod vánoční stromeček. Jenom mě mrzí, že nezkoušíte psát také fikci, protože váš osobitý český humor a čtivý styl psaní by si své čtenáře brzy našel. A možná více u nás než v USA, protože Čecha, který má nade vším svůj specifický nadhled, v sobě rozhodně

nezapřete. A je to znát též z našeho rozhovoru... Mimochodem – žijete se svou ženou Valli, která působila jeden čas i jako univerzitní lektorka češtiny v Praze, trvale v americkém státě Florida. Čím se nyní oba profesně zabýváte?

Žena Valli učí anglistiku na škole St. Petersburg College a já dělám překlady z angličtiny a do angličtiny (což mě nebaví, ale zase to tu a tam vydělává).

Jste znám rovněž jako cestovatel. S chotí jste po určitý čas působili například v Hondurasu. Chystáte se na podobnou výpravu znovu? A jaké máte další plány do budoucna?

V Hondurasu, v městečku Gracias, jsme jako dobrovolníci učili místní děti angličtinu. Problémem Hondurasu bylo, že se z něho stala velmi nebezpečná země. Druhé největší město země, San Pedro Sula, je známo jako hlavní město vražd. Střelby a únosy se tam dějí každý den. Bohatší lidé mají domy obehnané pětimetrovými zdmi, na jejich vrcholu jsou žiletkové ostnaté dráty a nad nimi dráty s elektrickým napětím. Někdy mají dokonce i kulometná hnízda. Je samozřejmostí, že tito lidé zaměstnávají až několik desítek strážců ozbrojených samopaly a kulovnicemi. Zkuste se podívat na seriál *Narcos*. I to je dnešní Honduras. Já ovšem zkouším ženu přemluvit k návratu do Prahy. Právě Praha mi připadá snad jako to nejzajímavější místo ze všech, které jsme kdy navštívili.

Přeji vám, Mirku, ať se vám tento sen zdárně naplní a děkuji za milé povídání.

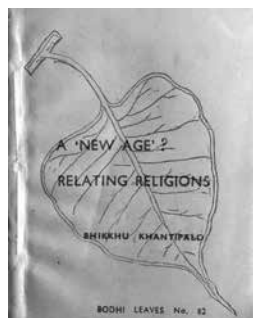
Rozhovor vedl Radovan Lovčič.

Zprávy z unitářské knihovny v Praze

Dvacátý druhý díl

Bohdan Chlíbaec

New Age, nová náboženská hnutí, alternativní religiozita, kultury a sekty:

Bhikkhu Khantipalo,
*A New Age?
A Buddhist View;
Relating Religions.*
Sri Lanka: Buddhist
Publication Society
Kandy, 1979. 27 s.

Geisler, Gert [ed.],
*New Age – Zeugnisse
der Zeitenwende:
Anthologie der
wichtigsten
Beiträge aus fünf
Jahren aktueller
Berichterstattung
der Zeitschrift
Esotera... Freiburg
im Breisgau: Bauer,*
1984. 206 s.

Groothuis,
Douglas R., *Tváří
v tvář New Age.*
Překl. A. Koželuhová.
Praha: Návrat domů,
[1995]. 182 s.

**Haack, Friedrich-
-Wilhelm,** *Europas
neue Religion:
Sekten – Gurus –
Satanskult.* Freiburg
im Breisgau: Herder,
1993. 208 s.

Hemminger, Hansjörg (ed.),
Die Rückkehr der Zauberer: New Age – Eine Kritik.
Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1987. 270 s.

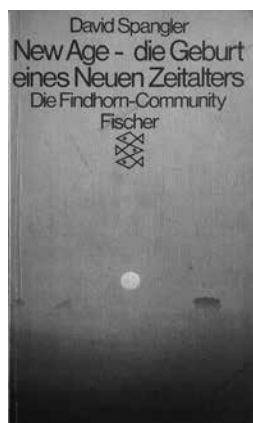
Lacroix, Michel et al.,
Co hlásá New Age.
Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. 109 s.

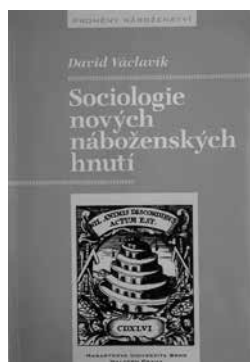
Ledergerber Karl et al.,
Was geht New Age die Christen an?: Brücken zum gegenseitigen Verständnis.
Freiburg: Herder Taschenbuch Verlag, 1988. 142 s.

Moravčíková, Michaela (ed.),
New Age.
Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2005. 686 s.

Spangler, David,
New Age: die Geburt eines Neuen Zeitalters. Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 1978. 235 s.

Václavík, David,
Sociologie nových náboženských hnutí.
Brno: Masarykova univerzita a Praha: Malvern, 2007. 150 s.

Domov je, když jdeš tam, kde tě musí přijmout

Rozhovor s Karen Ercolino, členkou POU

Karen Ercolino (druhá zleva) s přáteli. (Fotografie z archivu Karen Ercolino.)

Karen, jak moc ti v životě byla a je oporou rodina? Jak se to liší, když jsi byla dítě, a když jsi rodič?

Jedním z hrdinů mého života byla maminka. Kvůli tomu, jak byla rozhodnutá, že pro nás se sestrou bude dobrá máma. A navíc na to byla sama. Její dětství nebylo v mnoha ohledech nic moc a ona se nás rozhodla vychovávat jinak, než to dělali její rodiče. Myslím, že k tomu je zapotřebí hodně reflexe a není to úplně běžné. Mnohem obvyklejší je, že opakujeme způsoby, jak jsme byli vychováni sami, a často se stává, že ti, kdo byli vychováni špatně, tu špatnou výchovu opakují. Ale ona ne. Za to jsem jí moc vděčná.

Samozřejmě že jsem si to uvědomila až později, pochopila jsem to, až když jsem už sama byla dospělá. Při zpětném pohledu mi také dochází, jak to v jejím podání navenek vypadalo snadné, a přitom to určitě nebylo nijak jednoduché. Jako dítě jsem si ale vůbec neuvědomovala, že s něčím bojuje. Když si vzpomenu, jak jsem to měla já jako rodič, tak vím, jak to bylo občas těžké, i když jsme na to byli dva a navíc nám s dětmi ještě pomáhala babička.

Takže maminka pro mě byla rozhodně velkou podporou, ani nemůžu vypovědět v čem všem.

Mezinárodní škola v Praze v Nebušicích, kde Karen učí. (Foto Karen Ercolino.)

Vystudovala jsi pedagogiku: co tě motivovalo stát se učitelkou?

Nebyl to můj první obor. Bakaláře mám z botaniky a chemie. Potom jsem se rozhodla, že budu učit, chodila jsem do kurzu pedagogiky a dostala certifikát. A až pak jsem si udělala magistra v oboru Educational Leadership.

Řekla jsem si, že bude fajn učit, než dokončím školu, chtěla jsem pokračovat v botanice. Ale zalíbilo se mi to natolik, že jsem se rozhodla ve školství zůstat. Učila jsem přírodovědné předměty, které mě zajímají, takže mě to vždycky bavilo. Ale největší uspokojení mi přináší vztah se studenty. Uvědomila jsem si, že v tom, co dětem předávám, nejsou ani tak důležité vědomosti, spíš spousta úplně jiných věcí. Pomáháme jim poznávat samy sebe, uvědomit si svoje silné stránky i to, v čem můžou růst. Třeba jak být dobrým člověkem a udržet si vlastní integritu v těžkých obdobích. Jsem přesvědčená, že když dokážeme pomoci mladým lidem se pochopit a přijmout, kdo

jsou, můžeme je pak poslat do světa s tím, že se budou cítit celiství a budou schopní ten svět zlepšovat. Vždyť ze všech stran pořád slyší, jací by měli být. Od rodiny a rodičů, od vrstevníků, ze sociálních sítí, od společnosti... A většina takových sdělení nectí, že jsme celistvé lidské bytosti. Až příliš často se dozvídáme, že jsme nedostateční, že toho neděláme dost. Většina médií vidí naši hodnotu bohužel jenom v tom, jak konzumujeme a zvyšujeme HDP. Často se pak v tomto úhlu pohledu může člověku zdát, že to, kým je a po čem touží, prostě nestačí. Takže podle mě mladým lidem pomůže, když skutečně pochopí, že jejich hodnota jako lidských bytostí spočívá v tom, kým opravdu jsou, že stačí, když jsou sami sebou. A to mě motivovalo, abych v té profesi vydržela tolik let.

Dnes působíš na mezinárodní škole, ale ne jako vyučující, spíše jako studijní poradce: můžeš prosím popsat, co obnáší tvá práce?

Protože jsme většinou cizinci, přinášíme do školy rozdílné kultury a životní zkušenosti.
(Foto Karen Ercolino.)

To se těžko popisuje. Na naší škole máme program mezinárodní maturity (International Baccalaureate Diploma Programme – IB) a já jsem přes dvacet let koordinátorkou tohoto programu. To znamená, že jsem kontaktní osobou mezi školou a organizací IB a mám na starost jejich vzájemnou komunikaci. K tomu patří zajistit, aby učitelé měli přístup ke zdrojům kurikula, to jsou pro ně osnovy předmětů, a aby věděli o všech změnách. Pak musím zajistit, aby všichni učitelé a administrátoři ve škole věděli o všem, co IB nabízí, aby to dokázali vysvětlit studentům a rodičům a ti si pak mohli dobře vybírat předměty a studentům pomáhat při plnění všech stránek programu. Pak musím žáky

registrovat na správné zkoušky, zajistit administrativní stránku zkoušek, zajistit, aby škola plnila standardy a praxi dané IB. K tomu patří i strategie a vedení školy, pedagogika, způsob vyhodnocování. U nás ve škole to děláme formou poradenství a vedení studentů a někdy i učitelů! Nejradši pracuji přímo se studenty. Program má šest předmětů a k tomu musí splnit další požadavky. Jedním je provést nezávislý výzkum, jehož výstupem je akademický esej o délce čtyři tisíce slov, pak je tu program tvůrčí práce, aktivit a služby společnosti.

Tyto dva prvky studentům hodně pomáhají, aby poznali sami sebe a okolní svět, a mě baví, když jim v tom můžu radit a vést je. Teď

třeba dělám supervizi třem studentům, kteří píší eseje, zkoumají strašně zajímavá témata. Jedna dívka se zabývá tím, jak firma Coca-Cola používá greenwashing, aby vypadala, že se chová k životnímu prostředí odpovědněji, než tomu doopravdy je. Druhý se zabývá nezaměstnaností ve španělském zemědělství a třetí zkoumá důvody, proč se tak liší způsoby a míra, jak jednotlivé evropské země podporují Ukrajinu během války. Pomáhám jim, aby kriticky přemýšleli, zorganizovali si výzkum, ověřovali si zdroje a nakonec sepsali esej. Je to pro mě nesmírně obohacující.

Pomáhám jim také s dalšími povinnými aktivitami, které podporují jejich kreativitu, fyzické zdraví a při nichž se zabývají službou společnosti. Když jsem před dvaceti lety začala, nebylo jednoduché nacházet organizace, kde by se studenti mohli do takových aktivit zapojit. Firmy ani neziskový sektor takové příležitosti běžně neposkytovaly, a protože někteří z našich studentů nemluví česky, byla tu i jazyková bariéra. Dneska je to něco úplně jiného, studenti se můžou zapojit do spousty občanských sdružení a nevládních organizací. To je taky krásná práce, protože každý student si může vybrat, jaké oblasti se bude věnovat. Takže jim mimo jiné pomáhám přijít na to, co by si chtěli vyzkoušet, a najít, kde by to bylo možné. Jak se nám program rozrostl, je do něj zapojeno víc učitelů, a tak pomáhám i učitelům s poradenstvím a supervizi studentů.

K mojí roli patří i řešení různých problémů a konfliktů, od akademické nepoctivosti po stížnosti rodičů a studentů. To je na téhle práci někdy dost frustrující, ale stojí to za to. Když se studenti dopustí nějaké chyby, třeba plagiátorství, mají příležitost se z ní poučit. Může to být bolestné. Přiznávám, že emoční stránka této role je pro mě vyčerpávající. Ale stalo se mi, že studenti po létech přišli a poděkovali mi za to, jak jsem v té situaci jednala. Ne že bychom to vždycky zvládli udělat správně, ale když se to podaří, tak na té zkušenosti studenti vyrostou. Když se do takového konfliktu zapojí rodiče, stává se to už méně. Bohužel se ne vždycky shodneme, i když se jim snažím připomínat, že všichni chceme pro dítě to nejlepší. Prostě někdy

se nedohodneme na tom, co to je. Máme rodiny z více než šedesáti zemí, takže představy o tom, co je pro výchovu dítěte nejlepší, se můžou hodně lišit. Ale protože je to ta nejnáročnější část mé práce, řekla bych také, že mě nejvíc rozvíjí. Začala jsem o věcech víc přemýšlet, jsem o něco soucitnější a dokážu lépe zvládat těžké rozhovory.

Kdyby sis nyní, se všemi zkušenostmi, které v životě máš, mohla vybrat práci svých snů (bez ohledu na to, zda pro ni máš znalosti, kvalifikaci, talent), co by to bylo?

Mým snem je propojit vášně pro zahrádkářství a pěstování potravin se vzděláváním a komunitní organizací. Moc ráda bych vedla vzdělávací a komunitní programy v nějakém zahradním prostředí, které by bylo centrem vytváření komunitních vztahů a akcí zaměřených na progresivní iniciativy kolem sociální spravedlnosti.

Přejít v dospělosti z jedné kultury do druhé, přes oceán, do úplně jiného prostředí, to nikdy není lehké: proč ses rozhodla to zkusit a kolik ti bylo let? Co jsi očekávala?

Přijela jsem do ČR v osmadvaceti jako učitelka na International School of Prague. Tehdy jsem chtěla životní změnu. Vždycky jsem chtěla za moře. Když nad tím tak přemýšlím, myslím, že jsem v naší rodině úplně první, kdo se vydal za moře, a vlastně i první, kdo navštívil nějakou cizí zemi, když nepočítám cestu za hranice do Kanady.

Pracovala jsem v Miami a někteří z kolegů odjeli učit na mezinárodní školy. Do té doby jsem o téhle možnosti vůbec nevěděla – systém škol po celém světě, které učí v angličtině! Kdo by to řekl? Tak jsem se vydala na pracovní veletrh a dostala jsem nabídku, že můžu učit v Athénách, v Manile nebo v Praze. A teď jak si vybrat! Vůbec jsem nevěděla – měla jsem romantické představy o tom, že v Evropě je všechno ohromně staré a kulturní. O Praze jsem nevěděla vůbec nic. Myslím, že jsme se o zemích v sovětské sféře ve škole vlastně ani neučili. Chodila jsem do školy

„Uvědomila jsem si, že v tom, co dětem předávám, nejsou ani tak důležité vědomosti, spíš spousta úplně jiných věcí.“ (Foto Karen Ercolino.)

v 80. letech, za studené války. Když jsme se učili o evropských dějinách, tak to byla Francie a Anglie, spousta králů a válek, a pak první a druhá světová. Pamatuji si, že když jsem přijela, viděla jsem v Praze reklamu, že si můžete koupit auto a dostanete k němu džíny! Samozřejmě, že jsem slyšela něco o Havlovi a roce 1989, a když jsem vzala tu práci, začala jsem si o tom víc číst, ale upřímně řečeno, jak vypadá všední život v Praze, jsem neměla vůbec představu.

A co přišlo, když porovnáš očekávání s realitou?

Je to tak dávno, že už si přesně nevzpomínám, ale byla jsem moc nadšená z toho, že tu můžu žít, tak jsem byla prostě hodně otevřená tomu, co jsem viděla. Byl rok 1995 a Praha byla skvělé místo! Bylo to tu náramně vzrušující. Věci se začínaly měnit, ale ve vzduchu byl ještě optimismus z roku 1989, lidé ještě nebyli tak zklamaní.

Jednou z věcí, na které si vzpomínám, je, že první zimu nebyla v našem obchodě zelenina, kromě cibule, mrkve, brambor a zelí. Trocha jablek. Byla jsem strašně překvapená. V centru bylo pár obchodů, kde měli výběr zeleniny, ale byla fakt drahá. Pivo bylo levnější než voda. Měla jsem hrůzu jít na poštu nebo do banky, protože se mi zdálo, že ať dělám, co dělám, vždycky na mě řvou, že je něco špatné nebo nemám ty správné papíry. Roky jsem se fakt bála chodit do banky! V některých směrech to tu bylo trochu zastaralé, ale upřímně řečeno jsem se tu díky tomu cítila víc doma. Pocházím z hodně malého města, moc jsme toho neměli a zdejší život v devadesátkách dost připomínal moje dětství v sedmdesátých letech! Moje zkušenosti ovlivňovalo, že jsem pracovala skoro pořád s cizinci a v anglojazyčném prostředí, takže ten kulturní šok nebyl zas tak velký. Chvilí trvalo, než jsem se v Čechách dostala do situací, kdy jsem byla jediná cizinka nebo kdy nás cizinců bylo jen pár.

Proč ses rozhodla zůstat?

Ze dvou důvodů. Hodně mezinárodních učitelů to dělalo tak, že pracovali několik let v jedné škole a pak se přesunuli zas jinam. Mám kolegyně, co za svou kariéru pracovali v osmi nebo deseti zemích! Bylo mi jasné, že tohle nechci. Moc se mi tu líbilo – nikde jinde to pro mě nebylo ono. A dalším důvodem je, že jsem potkala českého kluka a za pár let jsme měli dvě česká miminka. A pak už jsem opravdu nikdy nemyslela na to, že bych odjela.

Ale vážně, mám to tu moc ráda. Jsem tu doma a vždycky jsem se tu nějak cítila jako doma. Je to legrační, ale měla jsem to tak, ještě než jsem začala mluvit česky. Připomínalo mi to tu rodné město mnohem víc než Miami, kde jsem pracovala předtím! Lidi byli podobní. Spousta cizinců si stěžovala (a dodneška si na to stěžují), že Češi se nechovají přátelsky a nejsou vlídní, ale popravdě jsou tu lidi hodně podobní jako tam, kde jsem vyrostla. Když jsme se v tom maloměstě přestěhovali ze třetí do šesté ulice, trvalo sousedům půl roku, než se s námi začali bavit! Musím říct, že přátelskost některých Američanů se mi dneska zdá trochu sentimentální.

A teď žiju tady. Žiju tu už víc než půl života, a tak mi to někdy připadá naopak trochu cizí v USA. Samozřejmě že když tam přijedu, mám jazykové a kulturní schopnosti, o které se tady pořád marně snažím. Není tam pro mě tak náročné fungovat, ale pak se vždycky stane, že začnu mít pocit, že tam nepatřím. Lidi se mě pořád ptají, kde se cítím skutečně doma, a já odpovídám, že tady i tam. Když letadlo přistává v Americe, mám pocit, že jsem doma. Jiskřička vzrušení a pocit, že tam patřím. A od jisté doby mám stejný pocit, když přistanu v Praze.

Kdybys měla říct, čeho si ceníš na americké a čeho na české kultuře (nebo na způsobu života), co by to bylo?

Zrovna v téhle době je hodně obtížné mluvit o americké kultuře. Připadá mi opravdu strašné, že jsem tak pesimistická z toho, co vidím, ale zdá se mi, že jsme ztratili svou cestu. A je těžké neříct, že to, co dnes vidíme, je ve skutečnosti rozšířením některých hodně ošklivých prvků americké kultury, které tu byly vždycky a teď

se víc ožívají nebo jsou víc vidět. Nebo se vyvinuly do extrémističtější podoby. Netěší mě to.

Od samého začátku mi ale připadá, že jedním z největších rozdílů je takový ten americký optimismus a přístup, že s tím můžeme něco udělat (takzvaný přístup „can-do“). Z českého pohledu to může vypadat trochu naivně, ale životní postoj, že věci nejenom můžou být lepší, ale že my můžeme něco udělat, aby byly lepší, člověku jaksí dodává sílu. Zdá se mi, že dějiny a tradice můžou někdy být jako těžká deka, která všechno překryje a znehybní tak, že nám připadá nemožné to změnit. Hodně často se setkávám s fatalistickým pesimismem, že všechno je špatně, a navíc se s tím nedá nic dělat. A k tomu ta byrokracie... Zdá se, že je to zakořeněné v každém!

Na české kultuře si cením toho, že se její hodnoty mnohem víc soustředí na rodinu, lidi, které máme rádi, a na to mít pěkný život; není tu ta americká posedlost tím, co je větší, rychlejší a blyštivější. Kvalita života je tady mnohem lepší. Je to tu i mnohem lepší, když chcete mít děti.

A s čím máš velký problém se srovnat – v americké, a v české kultuře?

V USA je pro mě jednou z nejtěžších věcí, že tam jen málo lidí bylo v zahraničí, a tak jim připadá, že mimo USA skoro žádný svět ani neexistuje. Nemají přístup k jiným médiím a myšlenkám. Sice takoví nejsou všichni, ale řekla bych, že asi jen deset procent Američanů má vůbec pas. To může vést k hodně omezenému pohledu na svět a k velmi uzavřenému způsobu myšlení.

Myslím, že tady v Česku je to teď velmi podobné, ale z jiných důvodů. Velmi uzavřený způsob myšlení a odmítání jakékoli myšlenky, která je odjinud. Nebo člověka odjinud.

Vybavíš si prosím, kdy sis poprvé začala říkat, že v tvém životě hraje důležitou roli něco duchovního, tedy spiritualita? A v čem se to projevilo?

Když jsem byla malá, chodili jsme do kostela dost pravidelně. Maminka taky krátce učila v nedělní škole. Nejsem si jistá, jak moc byla nedělní škola spirituální – spíš jsme se učili biblické příběhy. Byla to Sjednocená církev

Kristova (United Church of Christ), v osmé třídě jsme se připravovali na konfirmaci. Hodně jsem četla, takže jsem si přečetla celou bibli, protože mi připadalo, že bych to měla udělat, když mám projít rituálem, při němž se ofi-

ciálně přihlásím k víře a vstoupím do církve. Ta církev nebyla nijak fundamentalistická, ale v bibli je přece jenom dost věcí, které ve mně vyvolávaly otázky týkající se pojmu dobrého Boha. Starý zákon se mi zdá dost drastický.

„Domov je, když jdeš tam, kde tě musí přijmout.“ (Foto Karen Ercolino.)

Nemohla jsem se ztotožnit ani s tím, co nás učili v přípravce. Možná to bylo jen naším duchovním, ale vzpomínám si, že jedna hodina byla o tom, že křesťané jsou vyvolení lid a všichni ostatní budou uvrženi do pekla, nebo nějaké takové nesmysly. Měla jsem spousty otázek... Co moje nejlepší kamarádka, co byla židovka? Půjde do pekla. Co lidi, kteří o křesťanství nikdy neslyšeli? Do pekla. Co lidi, kteří žili před Ježíšovým narozením? Nepamatuji si, jak přesně zněla odpověď, ale vím, že jsem tomu nevěřila. Tak jsem odtamtud odešla a nikam jinam už nechodila. Maminka s tím našťěstí byla v pohodě. Zajímal ji Thoreau a spiritualita domorodých Američanů a myslím, že tohle jsem přejala od ní. Dospěla jsem k závěru, že organizované náboženství je lidský konstrukt, ale příroda na mě velmi působila. Ne že bych nějak uctívala přírodu nebo tak něco, ale trávila jsem v ní hodně času a to mi naplňovalo potřebu inspirace něčím větším, než jsem já sama.

Ty ses unitářkou stala (pro mě překvapivě) až v Praze. Můžeš popsat, co tě k tomu v životě dovedlo?

Rozhodla jsem se chodit do Unitarie, když jsme tu koupili dům a já si uvědomila, že jsem se tu usadila natrvalo. Jelikož pracuji v prostředí, kde jsou většinou cizinci, kteří přijíždějí a zas odjíždějí, říkala jsem si, že by bylo hezké najít společenství, do něhož bych patřila, a tak jsem se nejdřív poohlédla po kvakerech. Jeden kolega byl kvaker a pamatovala jsem si, jak zmiňoval, že tu mají sbor. Ale nenašla jsem ho, objevila jsem POU. Unitáře jsem znala už ze Spojených států. Jedna z mých nejbližších kamarádek na univerzitě byla unitářka – přímo z Concordu v Massachu-setts! Tak jsem našla Unitarii a vypadalo to, že by mohla být pro mě. Vlastně mi došlo, že jsem byla unitářkou po celý život, jenom jsem o tom nevěděla!

Uměla jsem natolik dobře česky, že jsem rozuměla promluvám, zvlášť když mluvil Petr. S Ivou Fischerovou to bylo trochu těžší. Ale všichni byli milí a otevření, a nakonec jsem začala na shromáždění chodit pravidelně. Tenkrát měli i dětský program, takže jsem měla radost, že by mohly chodit i moje děti. Bohužel tam byly děti starší než moje. Ty si tam nenašly nikoho,

kdo by jim byl věkově blízko, a dětský program nakonec skončil. Mile mě přijala hlavně Jarka Dittrichová a Pivcovi, kteří byli hodně přátelští a trochu se mnou mluvili anglicky. A Láda mi pořád vykládal vtipy. Eva vyprávěla o své rodině v Kanadě. Když žijete v jiné než rodné zemi, býváte obvykle ve společenství vrstevníků, kde chybí starší lidé, takže bylo moc hezké si popovídat s někým ze starší generace.

Pokud jde o spiritualitu – chodit na nedělní shromáždění mě podněcuje k přemýšlení a je to pro mě duchovní potravou. Myslím, že takovou potravu potřebujeme, ale její účinky jsou hodně pozvolné a mírné, takže ne vždycky si uvědomíme, že nám něco chybí, dokud to nepřijde a nenaplní jakousi tichou potřebu, kterou jsme měli. Aspoň tak mně to připadá.

Je pro tebe důležité být součástí společenství? Někam patřit?

To je pro lidi to nejdůležitější. Opravdu si to myslím. Je to součást pocitu, že můj domov a život jsou skutečně tady. Ten vychází z toho, že jsem součástí tohoto společenství. Nedávno jsem s jedním z kolegů mluvila o pojetí komunity v naší škole. Hodně o tom mluvíme. Musíme, protože pocházíme z celého světa a dostali jsme se k sobě nějak okolnostmi. Protože jsme většinou cizinci (tedy Nečeši, z celkem šedesáti zemí, a mluvíme víc než čtyřiceti různými jazyky), přinášíme do školy hodně rozdílné kultury a životní zkušenosti. A tak je nezbytné přemýšlet o tom, jak vytvářet společenství. Když je možné snadno přijet a snadno odjet a věci třeba zrovna nejdou dobře, všichni lehce dospějí k závěru, že se vrátí tam, odkud přišli. Myslím, že nám tím chybí zásadní prvek společenství, protože to znamená, že nezpracováváme svoje problémy. Prostě je opouštíme. Žít ve společenství znamená i zpracovávání konfliktů. Je to dlouhodobé jako manželství. Když se vzdáte, jakmile to začne být těžké, místo abyste to zpracovali, ztratíte tím hlubší propojení, které by mohlo přinést řešení. Robert Frost v jedné ze svých básní řekl (nejsem si jistá, jestli to dokážu zopakovat slovo od slova): „Domov je, když jdeš tam, kde tě musí přijmout.“ To znamená: kam patříš, ať se děje cokoli, protože spojení, které s těmi lidmi máš, nelze zrušit.

Jak důležité jsou pro tebe ideály a hodnoty společenství, a jak lidé? (Ono to někdy není ve vzájemném souladu...)

Myslím, že je celkem běžné a normální, když všichni čas od času přicházíme o ideály. Ale mít ideály mi připadá důležité. A tak chci žít v idealistickém společenství, jako jsou unitáři, ale také nacházet milost, abychom si navzájem pomáhali, když ty ideály ztrácíme. Myslím, že je těžké, když členové společnosti nemají dobrou víru. A doufám, že naše ideály mají skutečně velké ambice. To může znamenat, že se těžko uskutečňují, ale myslím, že kdybychom neměli velké aspirace, nemohli bychom vůbec jít kupředu a růst ani jako lidi, ani jako společnost.

Kdybys měla spoustu peněz a mohla podpořit jeden projekt tak, že by byl pro nejbližší budoucnost skvěle zajištěný. Co by to bylo?

To je těžká otázka! Ráda bych podpořila něco, co prosazuje sociální spravedlnost a pomáhá těm z nás, kdo se z nějakého důvodu ocitají na okrajích společnosti, získat hlas a „místo

u stolu“. Ideálně něco, co se týká environmentální spravedlnosti a pomůže to čelit existenciální krizi klimatické změny.

Co tě potěší?

Rodina, děti, kamarádi, blízcí, velké věci – samozřejmě. Ale hodně se snažím nacházet radostné chvíle v drobnostech. Když mám drobné věci, které mi dělají radost každý den, jsem šťastná. Vtip nebo nějaká legrace, hrnek silného čaje, pohled na volavku, co mi ráno přeletí nad hlavou, krásný západ slunce... každý den je nějaký důvod k radosti.

Prožila jsem depresi. Skutečnou, klinicky diagnostikovanou depresi, na kterou jsem musela brát léky. A myslím, že to vedlo k tomu, že takové chvíle dokážu v životě mnohem víc ocenit, protože byla doba, kdy jsem nedokázala mít radost vůbec z ničeho, ani z těch velkých věcí. Takže teď, když deprese odešla, si ještě víc vážím všeho, co mi dělá radost.

*Rozhovor vedla Kristýna Ledererová
Kolajová a přeložila Ruth Jochanan Weiniger.*

Co se za posledních pár měsíců v LOU událo? A co plánujeme?

Jana A. Rašková

Liberecká obec unitářů funguje na plné obrátky, každý týden se nás členů schází kolem deseti. Na pravidelných úterních shromážděních jsme od září do června kromě obvyklého sdílení, zpívání, čtení, zapalování a zhášení kalicha připravili a postupně probírali celý koloběh roku, tak jak ho možná znáte z pěticipé růžice pentagramu podle tradiční čínské medicíny. Seznámili jsme se s charakteristikou jednotlivých elementů a přirozených procesů (dřevo, oheň, země, kov a voda). Ukázali jsme si a zvědomili jejich vliv na naše stravování, na chování a jednání na úrovni těla, emocí, mysli i ducha. K ukotvení těchto teoretických znalostí MSS na konec dubna naplánoval například praktikování samoléčebných procedur na společném víkendovém pobytu v Oparenském mlýně, kde jsme však především hledali a také našli poslání a vizi naší obce, jež budou na brožurce v písemné podobě sloužit jako propagace LOU. Zaslouženě jsme odpočívali obklopeni zelení a bujícím jarem, ale také „makali“ na svém dalším směřování. Na uhrazení nákladů spojených s tímto programem v lůně přírody v CHKO na Lovosicku jsme kromě vlastní finanční spoluúčasti použili prostředky z ekologicky zaměřeného grantu NSČU. Nejen že jsme ekologicky a střídme žili a jedli, ale také jsme (někteří z nás poprvé v životě) viděli, jak funguje kořenová čistíčka odpadních vod a domácí elektrárna poháněná mlýnským kolem, o třídění odpadu a kompostování se ani nebudu rozepisovat. To je snad pro nás unitáře standard. Nestandardní a podle mě obdivuhodné bylo, že se skupina dobrovolníků (včetně dětí) vypravila na nedalekou zříceninu hradu, aby jeho okolí vyčistila od všech odpadků, které pak také vlastnoručně zlikvidovala. Respekt! Vyšel čas i na ranní rozcvičky, procházky, společné posezení u ohně, poležení za pecí, muzikoterapii, tvoření a společenské hry. Teď si říkám, že se tam snad zastavil čas. Jak jsme to všechno stihli? Asi pomohla důkladná příprava a také sehnání členů a sympatizantů obce, kterých bylo tentokrát kolem pětadvaceti. Za účast a aktivitu všech mi prosím dovoluť touto cestou dodatečně poděkovat.

Dále, jak jsme již prezentovali na sněmu, proběhla koncem kalendářního roku tradiční benefice liberecké obce s velkou účastí (přes třicet lidí). Za vyrobené předměty se podařilo vybrat vysokou částku, jež putovala jako sponzorský dar do Domova seniorů Františkov. Na konci školního roku (11. 6.) proběhla v Krajské vědecké knihovně v Liberci unitářská Květinová slavnost, na kterou jste, milí čtenáři *Tvůrčího života*, vždy srdečně zváni, stejně jako na ostatní akce: duchovní shromáždění, literární večery, besedy, workshopy, výlety s duchovním přesahem a jiné aktivity, jež jsou nabízeny na internetové stránce www.unitaria-liberec.cz, na Facebooku či ve sdíleném kalendáři akcí NSČU.

Závěrem svého příspěvku s radostí oznamuji, že zaznamenávám zájem o programy Unitářské akademie, a to nejen o ty teoretické, ale i o praktická duchovní cvičení. Snad největší radost mi udělal fakt, že se pomalu a jistě rozrůstáme. V nedávném období jsme do LOU přivítali dvě nové členky, Dagmar Kašíkovou a Leu Budinovou, o kterých i zde jistě brzy uslyšíme.

Snad jsem vás, milí bratři a sestry, příliš nezahltla, ale naopak inspirovala a nadchla pro společnou práci ve vašich báječných obcích. Těším se s vámi brzy na shledanou, kdykoliv a kdekoliv.

Zpráva o činnosti IUCP

Sarah Vinz

Informace o akci Tajné pohlednice v češtině. (Foto Annie Moir, David Wadmore and Weef.)

PROPAGACE TVOŘIVOSTI A UMĚNÍ

Jedním z dlouhodobých cílů IUCP (Mezinárodní unitářské obce v Praze) je prosazovat užití umění jako určité formy duchovního projevu a zkušenosti. Věříme, že tvořivost má skutečně moc přeměňovat život a podporovat vztahy, a proto se jí věnujeme a oceňujeme ji.

V minulém roce měla IUCP to potěšení zorganizovat výstavu Prague International Art Show. Tato událost přivedla do Unitarie několik stovek návštěvníků a vynesla přes 16 000 Kč, věnovaných Hnutí DUHA.

Ty, kterým se výstava líbila, určitě potěšila letošní umělecká dobročinná akce, kterou jsme nazvali Tajná výstava pohlednic (Secret Postcard Exhibition). Naše obec tuto jedinečnou akci organizuje společně s organizací Amelie (<https://www.amelie-zs.cz/>), což je charitativní spolek, nabízející psychologickou podporu lidem trpícím rakovinou (a jejich blízkým) po celé České republice.

Akce tajné kreativní výstavy pohlednic měla jednoduchou myšlenku: od 24. do 26. října byly v Čapkově sálu rozdány stovky pohlednic. Tvořily široké spektrum obrázků, jež byly dílem jak známých osobností, tak i lidí z široké veřejnosti; kdokoli se mohl pomocí QR kódu přihlásit do akce s vlastnoručně vyrobenou pohlednicí. Každá pohlednice byla ke koupi za pevnou cenu 299 Kč. Ale mělo to jeden háček: identita autora zůstala skrytá, dokud se pohlednice neotočila. A tak autorem mohl být člověk, který stál vedle vás, stejně tak jako nějaká známá česká osobnost (například televizní hlasatel Alexander Hemala nebo zpěvačky Martha a Tena Elefteriadu). Veškerý výtěžek byl určen na podporu vynikající práce spolku Amelie.

CO JE NOVÉHO NA SHROMÁŽDĚNÍCH

Na podzim 2023 jsme začali pořádat každou druhou sobotu v týdnu shromáždění vede-

Členka IUCP Barbara Woodard děkuje hostu Leo Collasovi za jeho promluvu.
(Foto Sarah Vinz.)

ná obcí, což doplňuje shromáždění vedená duchovními, jež se konají vždy první a třetí sobotu v měsíci. Našlo se několik dobrovolníků, kteří mají zájem vést shromáždění nebo při nich nějak pomáhat, což je krásný způsob, jak se můžeme navzájem lépe poznat a povídat si o důležitých tématech z oblasti spirituality a společnosti. V květnu jsme také s velkou radostí přivítali hostujícího řečníka z USA, jímž byl Leo Collas, člen sboru First UU Church v texaském Austinu a aktivní člen Texaské duchovenské služby UU (Texas UU Justice Ministry – <https://txuujm.org/>). Leo mluvil o tom, jaké výzvy přináší práce v oblasti sociální spravedlnosti, když žijete v konzervativním státě, a podělil se s námi o užitečné a podnětné vhledy a myšlenky. Jsme mu vděční, že si na nás udělal čas během soukromé cesty a přišel si s námi popovídat! Leo je také nadaný tvůrce videí – doporučujeme vám použít QR kód a podívat se na krátké hudební video, které vytvořil o snahách v oblasti

sociální spravedlnosti, jimž se věnují texaští unitáři a univerzalisté.

LÉPE SE SLOUŽÍ ZVÍŘECÍMU SVĚTU

Letos naše obec také prozkoumává, jak můžeme lépe sloužit jiným živočichům této planety, než jsou lidé. Poté, co jsme v březnu na valné hromadě IUCP odhlasovali rezoluci, vytvořili někteří členové naší obce skupinu, která prozkoumává možnosti – včetně té, že se zapojíme do skupiny UU Animal Ministry Network (která sídlí v USA, ale má zájem rozšířit se do dalších částí světa). Doufáme, že budeme už v tomto roce sdílet s dalšími obcemi nápady a aktivity!

Pokud máte otázky ke kterémukoli z uvedených témat, kontaktujte prosím naši duchovní-stážistku Sarah Vinz (sarah@pragueunitarians.com).

Přeložila Ruth Jochanan Weiniger.

Nadnárodní projekty Unitářské akademie

Kristýna Ledererová Kolajová

Od doby, kdy jsme v květnu za Unitářskou akademii po splnění všech náležitostí podali na rejstříkový soud žádost o zapsání Akademie jako ústavu, tedy neziskové organizace, která podle českých zákonů provozuje vědeckou, výzkumnou, vzdělávací a kulturní činnost, se dějí zajímavé věci i v našich mezinárodních vztazích. Minimálně dva projekty z této oblasti stojí za zmínku.

Prezentace
Helen Masonové
o nově zakládané
Unitarian College
na výukovém
soustředění
Unitářské akademie
v Nečtinách, podzim
2018. (Foto KLK.)

Návštěva Kristýny Ledererové na výukovém soustředění školy Unitarian College v Great Hucklow, prosinec 2022. (Foto KLK.)

Prvním je vznik systematické úzké spolupráce s britskou školou Unitarian College. Tato vzdělávací instituce britských unitářů, nezávislá na tamních vysokých školách i jejich teologických fakultách, byla založena v roce 2018, tedy necelé dva roky po naší Akademii. Záměr byl ovšem u obou těchto projektů stejný: zajistit mateřským unitářským organizacím v obou zemích vzdělávání budoucích duchovních i laických lídrů. Unitarian College však slouží mnohem větší organizaci, není tedy divu, že od počátku měla nesrovnatelně lepší finanční podmínky a rozvíjí se dynamičtěji než naše Akademie; může se například pochlubit již dvaceti studenty, které dovedla k duchovenské ordinaci, a sto padesáti účastníky laických programů.

Helen Masonovou, ředitelku College, jsme hned po jejím nástupu do funkce pozvali na naše výukové soustředění v Nečtinách v říjnu 2018 a od té doby s vedením College udržujeme velmi úzké, přátelské vztahy. Poté

co jsem na oplátku já navštívila jedno výukové soustředění College v prosinci 2022, dohodly jsme se s Helen, že do budoucna zkusíme tyhle dvě vzdělávací instituce propojit nějakými dlouhodobými společnými projekty. V roce 2023 na to nedošlo, protože jsme obě, ještě společně s Alicí Fordeovou z UUA, měly jako hlavní organizátorky plné ruce práce s přípravami prvního postcovidového mezinárodního pracovního setkání unitářských lídrů, které se konalo v říjnu v Praze.

V letošním roce se však již daří naše plány realizovat. Rozhodly jsme se každoročně pořádat dvě společná několikadenní setkání našich studentů, jedno v České republice, druhé v Británii. My čeští unitáři jsme si s britskými dost blízký přístupem k naší víře, podobným pojetím organizace, velikostí a rozložením sborů v obou zemích, věkovou i sociální strukturou členské základny, společenskými otázkami, které nás pálí a jimž se věnujeme, a na to konto i problémy, s nimiž se my i oni potýkáme. Proto

Noddfa Retreat Centre v severním Walesu, jedno z míst, kde probíhají výukové pobyty Unitarian College.

(Foto Jana A. Rašková.)

mohou být pro naše studenty taková setkání velice užitečná. Nejde jen o výměnu zkušeností a vzájemnou inspiraci. Důležitým přínosem může být, doufáme, také vytváření osobních přátelství, navazování individuálních kontaktů, které mohou být do budoucna v profesní i soukromé rovině velmi cenné a podpůrné pro obě strany.

Unitářská akademie získala letos na tyto výměnné pobyty grant, a tak mohly tři naše zástupkyně (dvě studentky a jedna čerstvá absolventka) letos v květnu odjet na čtyřdenní výukové soustředění Unitarian College, které se konalo v objektu Noddfa Retreat Centre v severním Walesu. Opomněla jsem zmínit,

že do projektu chceme na obou stranách zapojovat i absolventy, protože jejich první zkušenosti v praxi mohou ostatním studentům zprostředkovat velmi zajímavý úhel pohledu a samotným vzdělávacím institucím dávat důležitou zpětnou vazbu. Další setkání, také čtyřdenní, se konalo 26.–29. září v Praze. Jedinou drobnou nevýhodou (anebo také motivací) pro české studenty může být alespoň základní znalost angličtiny, která je pro účast v těchto projektech nezbytná.

Nyní se také chystáme vyzkoušet další rovinu propojení, a to vzájemnou spolupráci britského garanta a českého studenta. A do budoucna bych velmi ráda podobně propojo-

vala i naši mládež, protože Unitářská akademie (od letošního roku) i Unitarian College (od loňského roku) si postupně berou pod svá křídla i vzdělávací projekty pro tuto generační skupinu. Otevírá se nám tu zkrátka obrovská škála možností spolupráce, z níž naše organizace může podle mého názoru získávat mnohem více, než vkládá, protože takovéto partnerství, v němž my jsme ti menší, méně profesionálně zajištění a vybavení, nám může přinášet skvělé podněty, vzdělávací materiály i služby lektorů a dalších odborníků, které mají potenciál rozvoj českého unitářství hodně podpořit.

Druhým projektem, který chci zmínit, je spolupráce s ANZUUA (Asociací australských a novozélandských unitářů a univerzalistů). Na již zmíněném mezinárodním setkání unitářských lídrů v Praze v říjnu 2023 naše Akademie velmi zaujala dr. Rev. Ralpa Cattse, koordinátora vzdělávání a rozvoje tamní organizace. Australští a novozélandští unitáři jsou v leccems také velmi blízcí NSČU. Mají téměř stejný počet obcí (deset, osm v Austrálii a dvě na Novém Zélandu), které jsou v podstatě podobně velké jako naše, jen v současné době nemají profesionální duchovenské vedení, jsou vedené laicky.

Ralph se začal bezprostředně po pražském setkání zajímat o to, zda by naše Akademie nemohla pro jejich aktivní členy uspořádat nějaké vzdělávací kurzy prostřednictvím Zoomu. Po několika měsících jednání (nebylo to jednoduché promyslet: všechny programy i materiály musí být v angličtině, vedené a předávané pomocí Zoomu, a v úvahu je nutné brát i osmi až desetihodinový časový posun mezi námi – Českou republikou – a Austrálií, respektive Novým Zélandem) je výsledkem zatím první kurz, který pro ANZUUA naše Akademie zajišťuje. Je to kurz teologie a má v podstatě deset lekcí, sdružených do pěti dvouhodinových seminářů se čtrnáctidenní periodicitou. (Velký dík v tomto patří Petrovi Samojenskému, který se nechal přesvědčit, že velkou část kurzu odučí.)

V momentě, kdy píši tento text, již proběhly tři z nich. Když jsem s Ralphem domlouvala podrobnosti tohoto plánu, předpokládal, že o takový seminář bude mít zájem zhruba deset až patnáct jejich studentů. Výsledek však

předčil (alespoň mé) očekávání, zapsáno máme dvacet devět (!) studentů ze šesti obcí, přičemž průměrná účast na „zoomových“ přednáškách je dvacet studentů, což je z mého pohledu úžasné, vzhledem k tomu, že všichni z nich jsou laici, s neunitářským zaměstnáním, rodinami a dalšími povinnostmi. Skvěle v tomto ohledu funguje i funkce Google Workspace, kde máme společné úložiště všech materiálů, které kolegům z opačného konce světa nasdílim vždy druhý den po výuce. Ke každé lekci jim dáváme i výběr z doporučené literatury a patnáct až dvacet otázek k reflexi. Z nich si má každý vybrat dvě a ty písemně zodpovědět v rozsahu cca dvou normostran. Těm, kteří splní všechny studijní podmínky, vydá naše Akademie certifikát o absolvování kurzu.

Po pravdě řečeno jsem moc příjemně překvapená i z toho, jak aktivně a zodpovědně studenti k těmto úkolům přistupují. V podstatě téměř polovina z nich má již průběžně zadávané úkoly splněné, a přitom termín k dokončení je ještě měsíc a půl po posledním kurzu. Také úroveň jejich odpovědí je hodně vysoká, nezdá se jim píšu o souhlas, abych mohla jejich reflexe sdílet se studenty našimi; natolik mi připadají cenné a nosné. A také jsem nadšená z otevřenosti, s jakou uvádějí své vlastní životní zkušenosti, prožitky, postoje. To významně pomáhá otevírat další dialog a poznávat se víc. Studenti sami se pak rozhodli pořádat v každém druhém týdnu, když neprobíhá výuka, debatní skupiny, v nichž diskutují o tom, co se dozvěděli, i o podnětech, které jim zadáváme k reflexi.

Mám radost i z toho, že se do tohoto projektu byl ochotný pod hlavičkou Akademie (v podstatě jako náš externí zaměstnanec) zapojit také renomovaný liberální teolog dr. Paul Rasor, který mimo jiné na naší Akademii v ČR již dvakrát učil a považuje naše úsilí za natolik významné, že mu rád propůjčuje své jméno i služby. Pro ANZUUA vede dvě z pěti lekcí. A zbývá zmínit, že i pro mne osobně je to (kromě spousty práce) velmi cenná zkušenost a úžasná možnost poznat víc unitářství z „druhého konce světa“. Jsem za tuhle příležitost opravdu vděčná; dává vítaný prostor učit a zároveň učit se od druhých,

Účastníci výukového soustředění v Noddfa Retreat Centre včetně tří studentek z ČR, květen 2024. (Foto Helen Masonová.)

nutí vážit slova, uvažovat o zcela jiné kultuře s respektem a současně touhou dozvědět se víc. Prostě vystoupit ze zažitého a podívat

se na málo známé z nové pozice, a to takové, že tam kdesi u protinožců chci mít nejen kolegy, ale především dobré přátele, jimž

Ralph Catts, na fotografii uprostřed, koordinátor vzdělávání a rozvoje australských a novozélandských unitářů v říjnu 2023 na unitářské konferenci v Praze. (Foto Jonathan Dorsett.)

a jejich životům, kultuře a kořenům chci co nejlépe porozumět.

Když jsme Unitářskou akademii koncem roku 2016 zakládali, měli jsme různé plány a cíle – i ohledně mezinárodní spolupráce. Některé se ukázaly jako liché, jiné předčily očekávání. Necelých osm let od jejího založení můžeme říct, že máme respekt dvou největších unitářských organizací na světě (americké a transylvánské), které s námi vážně počítají ve všech nadnárodních vzdělávacích projektech, máme nadstandardně blízké

partnerské vztahy s nejvýznamnější vzdělávací institucí britských unitářů, co do významu dnes čtvrtou v unitářském světě (po dvou amerických a transylvánské univerzitě) a dokážeme připravit v anglickém jazyce na míru zahraniční organizaci vzdělávací projekt, který přitáhne desítky účastníků. Na to, kolik českých unitářů je a jak malými prostředky (lidskými i finančními, v porovnání se všemi zmíněnými institucemi a organizacemi) Akademie disponuje, to myslím není málo.

Medvěď: Symbolika a duchovní podstata

Helena Zvolská

Srdce bije ti na poplach,
nemusíš však mít ze mne strach,
stačí do mé jeskyně jít,
svět moudrosti v ní objevit
a počátek mystických cest.
Tak neboj se, nech se mnou vést.
Tajné kruhy ti poznat dám,
dávných cyklů a spirál chrám.
Chráním to, co chránit třeba,
tlapou seknu, vyrvu střeva.
Jestliže přicházíš v míru,
povedu tě, dám ti sílu,
tvoji cestu střežit budu,
ze všech vyvedu tě bludů.
Síla vždy ze středu prýští,
zdolá vše a odpor tříští.
Spolu do díla se dejme,
za medem poznání spějme.
Pojď za mnou, déle neváhej,
na cestu s medvědem se dej.¹

1 Jeanne Rulandová, *Duše zvířat: Průvodci našeho života*, Praha: Pavel Dobrovský – BETA 2016.

„Medvědi jsou největší zástupci řádu šelem.“ (Všechny obrázky vytvořila Helena Zvolská s pomocí AI.)

„Medvědí životní rytmus je jiný v letním a jiný v zimním období.“

Medvědi jsou největší zástupci řádu šelem. S příběhy, které hovoří o jejich velikosti, síle a odvaze se můžeme setkat v mnoha náboženských tradicích. Některé nalezneme v posvátných knihách a textech, jiné se předávaly ústně prostřednictvím lidového vypravěčství.

Jaká je symbolika medvěda a co nám kontakt s ním přináší, setkáme-li se s ním například ve snu, při meditaci, imaginaci či vizích?

Vydejme se po medvědí stopách a poznejme jeho duchovní podstatu.

V různých příbězích se můžeme setkat s proměnou člověka v medvěda, medvěda v člověka, boha či jinou bytost. Konkrétně ve francouzské báji *Chlupatec* medvěd představuje nadpřirozené a ďábelské stvoření, před kterým mohl středověké křesťany ochránit pouze svatý člověk. Zbavit se ho ale nebylo vůbec snadné, ačkoliv se o to snažilo mnoho údajně svatých mužů. Zkusili to s kostelníkem, kanovníkem, farářem i biskupem, všichni selhali, jeden byl mlsný, druhý moc pil, třetí dlouho spal a čtvrtý byl zlostný...² Nakonec se to podařilo převorovi, který medvěda dovedl ke kostelu, před nímž se zvíře náhle proměnilo v kamennou sochu. Ti, kteří si z převora za jeho čin dělali legraci,

ztratili svou krásu a museli se do konce života schovávat v brlohu stejně jako medvědi. Staré severské mýty se zase zmiňují o bohu Ódinovi, který se zjevoval v medvědí podobě. Medvědovi je přiřazena runa Thurisaz, znamená sílu, klid, introspekci, ohlédnutí, zastavení před další cestou, nový cyklus, obranu, nevědomé chtění a hybnou sílu.³ Všechny tyto atributy se medvědům přisuzují.

Z pozorování života medvědů můžeme mnohé vyčíst a využít to pro svou vlastní potřebu jako určitý příklad a vzor přirozeného jednání, které není upraveno omezeními, normami či zákony lidské společnosti.

Medvědí životní rytmus je jiný v letním a jiný v zimním období. Na jaře a v létě bývají medvědi aktivní, přebývají v lesích, putují a věnují se obstarávání potravy. V zimě jsou pasivní a její část přecházejí v brlozích nebo jeskyních, ve kterých se oddávají hlubokému spánku. V jejich režimu můžeme zaznamenat určitou rovnováhu. Připomíná nám to, jak je důležité nezapomínat na čas strávený o samotě, kdy se věnujeme jen sami sobě. Zimní období k tomu vyloženě vyzývá. Zároveň bychom se měli naučit

2 Claude-Catherine Ragache a Gilles Ragache, *Mýty a legendy: Vlci, draci, bájná zvířata*, Bratislava: Gemini 1991.

3 Tamtéž.

dobře hospodařit s rezervami. O ty medvědy během svého spánku úbytkem váhy přichází. Ti, kdo mají medvědí totem, zjistí, že cyklus zimního spánku a odloučenosti během zimního období je pro ně velmi přirozený.⁴

Tuto svou zkušenost zmiňuje i český šaman Ivo Musil:

„Když jsem byl ještě kluk, tatínek mi hlavně přes zimu nadával, že jsem líný. Medvěd mi připomněl, že přes zimu se má spát, sbírat energii a připravovat nové projekty. Teprve až přijde jaro, mám vylézt z jeskyně ven a začít je realizovat. Takže díky přijetí medvědího režimu jsem přestal mít pocit viny, že přes zimu nic neudělám a nic za sebou nevidím. To mi usnadnilo a změnilo život, osvobodil jsem se. Od té doby za rok udělám mnohem více práce, kterou zvládám levou zadní.“⁵

Většina medvědů je velmi obratná a dobře šplhá po stromech, a to i po těch vysokých. Ke stromům mají skutečně velmi blízký vztah. Navíc stromy, podobně jako medvědi, bývají v mnoha kulturách považovány za mocný symbol. Jsou prostředníky mezi nebem a zemí.⁶

Nejspíš nás tedy nepřekvapí, že medvědi je spjat také s tajemnem, magií, alchymií a meditací.

A co mají medvědi rádi? Jejich oblíbeným pamlskem je med. Obvykle ho nacházejí v hnízdech lesních včel, které sídlí ve stromech. Můžeme to chápat tak, že pro vychutnání sladkosti života je zapotřebí je nejprve objevit a vytáhnout ven na světlo.

Medvědi na nás svou poker face a absenci mimických svalů mohou působit dobrácky, až rozkošně. Vzpomeňme si na různé pohádky, jako jsou *Medvídek Pú*, *O třech medvědech*, animovaný seriál *Pojďte pane, budeme si hrát* nebo novodobější animovaný film *Medvědí bratři* inspirovaný indiánskou tradicí. Kdo by

se nad nimi nepousmál, že? Hravost a roztočilost k nim rozhodně patří. Nenechte se ale mýlit. Medvědi jsou považováni za jedny z nejnebezpečnějších šelem. Velice snadno se rozruší a poté ihned zaútočí.

O medvědí nepředvídatelnosti a nebezpečnosti vypovídá i následující starozákonní příběh:

„Mužové města řekli Elíšovi: ‚Hle, v městě se dobře sídlí, jak náš pán vidí, ale voda je zlá, takže země trpí neplodností.‘ I řekl: ‚Podejte mi novou mísu a dejte do ní sůl.‘ Podali mu ji tedy. Pak vyšel k místu, kde voda vyvěrala, hodil tam sůl a řekl: ‚Toto praví Hospodin: Uzdravuji tuto vodu, už nikdy odtud nevzejde smrt či neplodnost.‘ A voda je zdravá až dodnes podle Elíšova slova, které promluvil. Odtud vystoupil do Bét-elu. Když byl na cestě, vyšli z města malí chlapci, pošklebovali se mu a pokřikovali na něj: ‚Táhni, ty s lysinou, táhni, ty s lysinou!‘ On se obrátil, podíval se na ně a ve jménu Hospodinově jim zlořečil. Vtom vyběhly z křovin dvě medvědice a roztrhaly z nich čtyřicet dvě děti. Odtud odešel na horu Karmel a odtud se vrátil do Samaří.“⁷

Postupme ale ještě o krok dál, a to do oblasti, ve které se setkáváme s neuchopitelným a neuvědomovaným – do nevědomí. Podle Carla Gustava Junga, zakladatele analytické psychologie, ho totiž medvěd symbolizuje. Obsahy v našem nevědomí mívají schopnost nás ovládnout a podle toho pak také reagujeme. Většinou přehnaně a neuváženě. Jung medvědy zařazuje do stejné skupiny společně s draky, protože mají společný nebezpečný aspekt prvotní látky či hmoty, tzv. prima materia, která má vztah ke všem počátečním stádiím a instinktům. Medvěd tudíž může symbolizovat nevědomé pudové nutkání, obvykle se sexuálním podtextem.

Například u starých Řeků se můžeme setkat s mýtem, který vypráví o vzniku souhvězdí Velké medvědice a Malého medvěda:

Arkádská princezna Kallistó vzbudila svou krásou žárlivost Héry, manželky vládce bohů Dia. Proto ji rozhněvaná bohyně proměnila v medvědice a vyhnala do lesů. Jednou Kallistó

⁴ Ted Andrews, *Lexikon zvířecí magie: Magická síla živých tvorů a její působení*, Praha: Ivo Železný 1999.

⁵ Rozhovor ze 4. 4. 2024.

⁶ Ted Andrews, *Lexikon zvířecí magie: Magická síla živých tvorů a její působení*, Praha: Ivo Železný 1999.

⁷ 2 Kr:19–25.

Souhvězdí Velké medvědice a Malého medvěda má podle jungiánského pojetí archetypální povahu Matky.

potkala svého syna Arkase. Přiblížila se k němu a chtěla ho obejmout. Arkas ze strachu z medvěda namířil kopí, ale v posledním okamžiku zasáhl Zeus a proměnil Arkase v Malého medvěda. Poté je oba z náklonnosti umístil na oblohu. Když se to Héra dozvěděla, vyžádala si od boha Poseidona slib, že je nikdy nenechá s jinými souhvězdími odpočinout pod obzorem v mořských vlnách. Proto oba Medvědi nikdy nezapadají a musí stále obíhat kolem pólů jako souhvězdí cirkumpolární. Tato souhvězdí jsou pokládána za zdroj veškeré vesmírné síly a energie, která způsobuje změnu ročních období.⁸

Za zmínku stojí symbol medvědice s medvídkem, který prezentuje souhvězdí Velké medvědice a Malého medvěda. Podle jungiánského pojetí tento symbol odkazuje na archetyp Matky.

Psychoterapeutka a šamanka Pavla Štěpničková tuto archetypální symboliku rovněž potvrzuje. Ve své terapeutické praxi totiž získala zkušenosti, při kterých medvěd vystupuje jako spirituální spojenec – tzv. silové zvíře. Říká, že když se u klientů medvěd objeví, značí to „sílu k propojení se s vnitřním světem, překvapivě s ženským principem, spojení s tématem bezpodmínečného přijetí, mateřské lásky, objetí, bezpečí, ale zároveň odvahy být sám/sama sebou.“⁹

Z těchto příběhů, mýtů a bájí je tudíž zřejmé, že medvěd se stal součástí naší kolektivní zkušenosti, ačkoliv se, jak můžeme vidět, jeho symbolický význam u různých kultur liší – někteří ho uctívají a mají za posvátného tvora, jiní se ho obávají a považují ho za krvelačnou bestii nebo ďábla. Je ale evidentní, že se s ním můžeme v různých podobách setkávat. Proto se pokusme být pozorní a naslouchejme jeho poselství, které nám může přinést nejrůznější duševní poklady.

Na závěr si poslechněte příběh šamana Iva Musila, který vypráví o své zkušenosti, jak se silou medvěda pracuje a využívá ji v běžném životě:

„Po prvním šamanském semináři, který jsem absolvoval, jsem dost pochyboval, jestli si své prožitky z šamanských cest třeba nevymyslím. Zároveň jsem ale měl radost, že mohu pracovat se změněnými stavy vědomí sám doma. A ještě větší radost jsem měl z medvěda – silového zvířete, které jsem na tom semináři získal. Zastavil jsem se ještě v Carrefouru, abych si koupil sprchový gel. Nenechávám tyhle hypermarkety rád, ale byla neděle večer, a tak jsem neměl na výběr. Umínil jsem si aspoň, že tam vlezu bez nákupního košíku, rychle popadnu vytoužený gel a hned zamířím k nejbližší pokladně. Objevil jsem ho téměř hned, jenže byl až na horní polici. Nejsem nijak vysoký a navíc mám krátké ruce, a tak jsem na něj prostě nedosáhl. Jen jsem se nejbližší láhve zlehka dotýkal u dna konečky prstů. Nebyl jsem ani schopen ji přisunout blíž, nebo aspoň porazit, i když jsem stál na špičkách a natahoval se, jak nejvíc to šlo. Po několika marných pokusech jsem dopadl na paty a rozhlédl se, zda by mi někdo nepomohl. Nikde nikdo. Zoufale jsem v duchu zaúpěl: ‚Medvěde... Prosím...‘ Najednou cítím nějakou sílu, jak mě pod rameny zvedá do výše, i když obě chodidla zůstávají na podlaze, najednou držím v ruce jeden z gelů ve třech čtvrtinách jeho výšky. V němém úžasu zírám na tu láhev. ‚Děkuji ti, medvěde,‘ zašeptám. Kdesi vzadu v hlavě slyším ozvěnou zabručení: ‚Není zač...‘ Jdu k pokladně a v duši si odnáším zmatek, úžas, vděčnost a pokoru. Vyvolal jsem totiž průnik obou realit, způsobil, že ta jiná realita se projevila fyzicky v našem fyzickém světě a porušila naše fyzikální zákony. Podařilo se mně to, co se dříve nazývalo kouzlem.“¹⁰

8 Josip Kleczek, *Naše souhvězdí*, Praha: Albatros 2000.

9 Rozhovor ze 17. 4. 2024.

10 Rozhovor ze 4. 4. 2024.

Medvěd se většinou pase na trávě nebo borůvkách

Rozhovor s Erikem Balážem

Erik Baláž (*1978) je slovenský ekolog, aktivista, režisér a autor knih o ochraně přírody. Vystudoval obor Ekologie lesa na Lesnické fakultě Technické univerzity ve Zvolenu. Studium završil v roce 2002 prací o ekologii medvědů. V roce 2017 získal ocenění Biela vrana. Je spoluautorem dokumentárního snímku *Strážca divočiny*.

Erik Baláž je slovenský ekolog, aktivista, režisér a autor knih o ochraně přírody. (Foto Roland Gockel.)

Erik chodí do divokej prírody od patnácti let. (Foto Andrej Barát.)

Co bylo na počátku vašeho zájmu o medvědy?

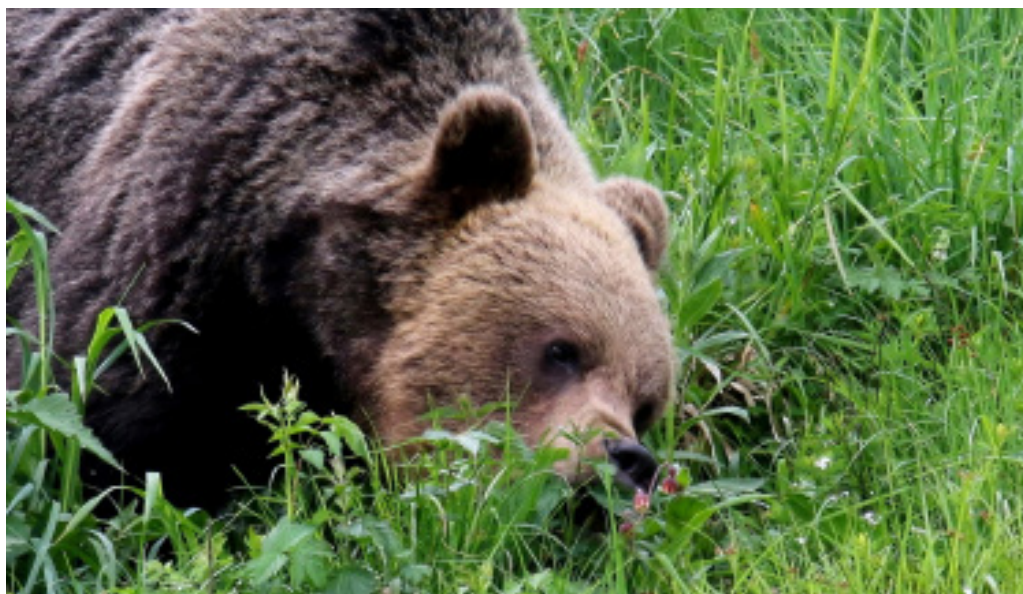
Do přírody som začal intenzívnejšie chodiť, keď som mal 15–16 rokov. No a v tom veku vás fascinujú veľké zvieratá. U mňa to boli najmä vlky a medvede. Na začiatku to bolo len dobrodružstvo, jednoducho som ich chcel pozorovať, neskôr aj fotografovať. Ako stretnutia s medvedmi pribúdali, začali ma trochu nudiť. Medveď sa totiž väčšinou len pasie na tráve alebo na čučoriedkach a to srieda so spaním. Takže je to ako sledovať kravu na lúke. Až keď boli tých pozorovaní stovky, začal som si všímať rôzne zaujímavosti, najmä vzťahy medzi medvedmi v populácii a tiež preferencie rôznych prostredí. Vtedy to začalo byť zaujímavé.

Zeptám se na takovou velmi obecnou, ale důležitou otázku: Kdo je to vlastně

medveď? Myslím, že spousta lidí má o způsobu života těchto šelem a jejich významu v přírodě nejasné, nebo dokonce zkreslené představy. Čím se živí? V jakém prostředí žije? Jaká je role medvěda v ekosystému slovenské divočiny?

Medveď je zvierka, ktoré jednoducho patrí do divokej prírody. Cíti sa dobre tam, kde má pokoj a dostatok potravy. Mám pocit, že medvede sú najradšej samy. Okrem obdobia ruje nevyhľadávajú spoločnosť iných medvedov, a už vôbec nie ľudí, dokonca si myslím, že im prekáža. Preto majú radi ťažko dostupné miesta, napríklad skalnaté svahy.

No a sú to tiež také kombajny na zber potravy rôzneho druhu. Dokážu zjesť takmer všetko – od tráv a lesných plodov až po hmyz

Medveď sa väčšinou len pasie na trávě alebo na čučoriedkach a to strieda so spaním.

(Foto © Karol Kaliský / Arolla Film.)

a odpadky. Potrava je pre medvede kľúčová hlavne v jeseni. Vtedy žerú celé dni, takmer nespia. Až napokon zaspia na niekoľko mesiacov počas zimného spánku.

Čo sa týka úlohy medvedov v ekosystéme, tak to asi nie je jednoduché komplexne zodpovedať. Určite sa dajú nájsť príklady rastlín, ktorých semená rozširujú (napríklad brusnice). Medvede tiež odstraňujú z prírody uhynuté zvieratá, čím môžu tlmiť určité choroby – napríklad mor ošípaných. Môžu tiež regulovať počet niektorých druhov zvierat a podobne.

V březnu a dubnu letošního roku proběhla slovenskými a českými médii série zpráv o útocích medvěda na člověka, které se odehrály na Slovensku. Nejvíce pozornosti si získaly první dva incidenty, kdy v Demänovské dolině zemřela po útoku medvěda mladá žena, a zejména pak útok medvědice, která o den později zranila v ulicích okresního města Liptovský Mikuláš pět kolemjdoucích. Následovala série dalších zpráv o střetech s medvědem. Co myslíte, že mohlo tyto útoky zapříčinit? Souvisejí

nějak s roční dobou (brzké jaro), kdy k nim došlo?

Sú to rozdielne udalosti s odlišnými príčinami. V tej Demänovskej doline išlo o prípad, kedy sa žena dostala do blízkosti medvedieho brloha na strmej skale. Pokiaľ viem, tak príčinou smrti bol pád z tej skaly, a nie usmrtenie medveďom. Každý návštevník národného parku by mal byť informovaný, že do takýchto lokalít v čase brloženia medvedov netreba chodiť, pretože sú to miesta s častým výskytom brlohov.

Medveď v Liptovskom Mikuláši bola vyslovene náhoda. Na jar schádzajú medvede trochu nižšie k ľuďom, pretože tam už je vegetácia a v horách ešte sneh. Tohto medveďa zjavne niekto vyplašil a nechtiac vbehol do mesta, odkiaľ sa nedokázal dostať rýchlo von. Ľudia pritom reagovali opäť nesprávne. Snažili sa ho napríklad vyhnať trúbením autami, čo zvýšilo jeho stres a aj preto došlo k tým útokom, pričom ale zranenia neboli vážne.

Potom bolo niekoľko útokov, kde je sporné, či to vôbec boli útoky, keďže tam neboli evidentné zranenia spôsobené medveďmi. Mali sme tiež prípady, kedy sa na medvede strieľalo a tie zaútočili až následne...

Z dostupných informácií vyplýva, že takmer všetkým útokom sa dá predísť pri rozumnom správaní sa. K tomu je potrebné ľudí edukovať, čo ale štát vôbec nerobí.

Medvedí zaujímajú v mysliach mnoha ľudí roli „nebezpečných predátorů“. Po stretech z letošního jara se na Slovensku debatuje o uvolnění omezení odstřelu medvědů. Zdá se, že jak politická garnitura, tak velká část slovenské veřejnosti je odstřelu tohoto vzácného zvířete nakloněna. Jakou roli při šíření strachu z medvědů hrají média?

Obrovskú. Za posledné dva týždne sa v Tatrách zranilo viac ľudí, ako napadnú medvede za rok, vrátane úmrtia. Pošmyknutie na snehovom poli by mala byť väčšia téma, ako medvede. No vďaka sociálnym sieťam a médiám je to obrátené. Keď medveď zabije jednu ovcu, sú z toho palcové titulky v bulvárnych médiách. V osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia zabili medvede ročne aj 500 oviec a nik to neriešil. Jednoducho to vnímanie problému verejnosťou je dnes úplne mimo reálnu hrozbu.

Jak by se podle vás dalo střetům mezi člověkem a medvědem předcházet? Co je v soužití mezi člověkem a medvědem na Slovensku špatně a jak by to šlo napravit?

Tie opatrenia sa dajú podľa dôležitosti zhrnúť asi takto: 1. komunikácia, 2. prevencia a 3. lov medveďov. Ak ľudia vedia, ako sa správať pri stretnutí s medveďom, akým lokalitám sa vyhýbať, ako nakladať s biologickým odpadom a podobne, tak počet konfliktov klesne možno o 90 %. Preventívne opatrenia spočívajú v elektrických ohradníkoch, strážnych psoch pri dobytku a v zabezpečení odpadu. Pri realizácii týchto opatrení medvede takmer nechodia k ľuďom. No a odstrel môže fungovať vtedy, keď sa jedná o medvede so zmeneným správaním, ktoré systematicky vyhľadávajú potravu pri ľuďoch a nie je možné iné riešenie. Samotný odstrel ale nič nerieši, pokiaľ sa napríklad nezabezpečí odpad. Ten bude lákať stále ďalšie medvede.

Kolem toho „co dělat“, když se člověk setká v přírodě s medvědem, panuje také řada mýtů, které bohužel mohou

„Mám pocit, že medvede sú najradšej samy.“ (Foto © Karol Kaliský / Arolla Film.)

stát člověka i medvěda život. Co byste (ne)doporučil člověku, který se v divoké přírodě setká s medvědem? A co dělat, pokud se s medvědem setkám v lidském osídlení, ve městě nebo ve vesnici?

No, to sú presne tie dve odlišné situácie. Pri blízkom stretnutí s normálnym medveďom, ktorý nestratil plachosť, je dôležité zmierniť napätie. Napríklad nie je dobré sa na medveďa pozeriť priamo (radšej odvrátiť pohľad), nekričať, nesťrieľať. Odvrátiť pohľad a odísť smerom, odkiaľ som prišiel. Tak znížime stres a vyhneme sa obrannému útoku. Pri medveďoch, ktorí vyhľadávajú prítomnosť ľudí, to môže byť iné. Hlavne k nim netreba chodiť blízko, aj keď vyzerajú milo. Keď vás nasledujú, môžete na nich aj zvýšiť hlas, zodvihnúť ruky a podobne. V podstate ich chcete zastrašiť.

Spolu s Robertem Rajchlem jste autorem snímku *Strážca divočiny* (2009), který se věnuje slovenské divočině, a zejména medvědům. Řekl byste o snímku něco víc?

Kdy a jak vznikl? Jak jste pořizovali záběry? A s jakým ohlasem se snímek setkal?

Ten dokument vznikol pre potreby ochrany Tichej a Kôprovej doliny. Bol súčasťou úspešnej kampane na ich ochranu. Dnes toto územie patrí k najdivokejším v celej EÚ. No a ako vedľajší efekt sme sa snažili aj vylepšiť image medveďom. Bol to náš prvý film, ktorý dopadol veľmi úspešne, a aj preto sme v rámci Arolla Film pokračovali v produkcii ďalších dokumentov o prírode.

Poslední otázka je možná trochu „bulvární“, ale nemohu si ji odpustit: Na jakou vzdálenost jste se nejbližšie setkal s medvědem? A jaké to bylo?

Asi na meter. Nechtiac som prišiel k medvedie-mu brlohu a medveď rovno utekal preč. Nič dramatické sa nestalo. Len ja som sa zľakol, asi rovnako ako medveď.

Mockrát děkuji za rozhovor!

Rozhovor vedl Matěj Čihák.

Werner Herzog: Grizzly Man

Filmová recenze

Matěj Čihák

Film *Grizzly Man* (překlad do češtiny by podle mě nedával smysl, ale nejbližší by snad mohl být název „Medvědí muž“) z roku 2005 je filmem o člověku. O člověku a o zvířatech. O setká(vá)ní člověka a zvířat. O setkávání člověka sama se sebou mezi zvířaty. Zachycuje velmi povedeným, originálním i divácky vstřícným způsobem příběh Timothyho Treadwella (1957–2003). Timothy Treadwell se v devadesátých letech a na počátku tisíciletí proslavil (především ve Spojených státech) jako zvláštní postava – neúnavný propagátor ochrany aljašské přírody, a především medvědů grizzlyů, zároveň ale i jako excentrický showman a podivín, jehož přístup k ohromujícím a mocným zvířatům – grizzlyům – byl přinejmenším „nestandardní“.

„Od chvíle, kdy se v divočině poprvé setkal s grizzly, se Treadwellův život otočil o sto osmdesát stupňů.“ (Foto © pixabay.com.)

Timothyho Treadwella přivedl k zájmu o aljašskou divočinu a medvědy grizzlye jeho celkově pohnutý osud. Veskrze obyčejný, intelektuálně

i fyzicky nadaný chlapec z amerického města dvakrát neuspěl při realizaci svého „amerického snu“. Nejprve jako sportovec (kvůli

úrazu), podruhé jako herec (snad kvůli silné konkurenci – dostatek hereckého talentu opravdu nelze Treadwellovi upřít). Dostal se tak na pomyslnou šikmou plochu, dlážděnou zejména alkoholem a tvrdými drogami, ale také depresemi a lhaním. Po letech alkoholu, drog a protloukání se životem však zasáhlo do Treadwellova života zjevení téměř náboženského charakteru. Při cestě na Aljašku spatřil medvědy.

Od chvíle, kdy se v divočině poprvé setkal s grizzlymi, se Treadwellův život otočil o sto osmdesát stupňů. Rozhodl se, že je jeho úkolem tyto impozantní tvory „chránit“. Zcela skoncoval s alkoholem i drogami a dalších třináct let svého života zasvětil mnoho měsíců trvajícím výpravám do hlubin divočiny, kde pouze se stanem a s kamerou, s minimálním vybavením a zcela neozbrojen, žil doslova a do písmene mezi medvědy. Natočil stovky hodin materiálu a jako filmový amatér natočil jedny z nejúchvatnějších záběrů divoké přírody Severní Ameriky. Velkou roli v tom hrál fakt, že se odvažoval do věcí, do kterých by se neodvážil ani profesionální filmař nebo ochránce přírody. Ani jedno Timothy Treadwell nebyl. Skoncoval s alkoholem i drogami, ale neskoncoval s jakýmsi – snad podvědomým – sebeedstruktivním šílením.

Treadwell, bez jakýchkoli povolení, školení nebo odborných znalostí pobýval po třináct let uprostřed národních parků Aljašky. Postupně se dostával do konfliktu s vedením národních parků, ochránci přírody, odborníky a velkou částí veřejnosti. Zároveň získal díky svým neuvěřitelným záběrům a upřímnému, až nábožensky zanícenému nadšení u části Američanů velkou popularitu. Během třinácti let objel stovky či tisíce amerických škol, kde dětem vyprávěl o svém životě mezi medvědy grizzlymi. Je nezpochybnitelné, že nikdo neudělal pro popularizaci grizzlyů a ochrany přírody v 90. letech v USA tolik, jako právě Treadwell. Jeho chování (nejen) ke zvířatům však bylo silně kritizováno. Postupně čím dál tím více propadal své mesiášské představě sebe jako jediného skutečného ochránce a znalce medvědů.

Časem dokonce začal věřit, že se de facto stal jedním z nich. K medvědům se běžně přibližoval na několik centimetrů a nezřídka se jich i dotýkal. A to vše zvládal natáčet. Šílenství? Jistá smrt? Treadwell svým způsobem vyvrátil rozšířený mýtus o medvědech grizzlyích jako o agresivních a krvelačných predátorech, kteří nechtějí nic jiného než člověku ublížit. Žil v těsné blízkosti těchto tvorů dlouhých třináct let. Po třinácti letech ale jeho život vyhasl. Snědl ho medvěd.

Po třinácti letech ztratil Treadwell veškeré racionální zábrany. Na podzim roku 2003 zůstal v divočině déle, než plánoval – dlouho do podzimu, kdy medvědi začínají být velice hladoví před zimním spánkem. Často doslova bojují o život, o poslední kousek potravy. Tyká se to zejména starých medvědích samců, kteří cítí blížící se smrt, a tím se v nich stupňuje agresivita. Treadwell si spolu se svou přítelkyní, kterou do divočiny vzal s sebou, postavil stan na území, kam zavítali tito starší medvědi. Jeden z nich k jejich stanu přišel a oba, řečeno prostě a jednoduše, snědl. Z této hrůzné situace existuje zvukový záznam – kamera natáčela, ale měla na objektivu kryt. Na internetu je dostupná zvuková stopa tvrdící, že je tímto záznamem. Vzhledem k tomu, co je řečeno v dokumentu o smrti Timothyho Treadwella a jeho přítelkyně, působí záznam opravdu velice autenticky. Rozhodně nedoporučuji nikomu, kdo cítí, že na to není připraven, aby si záznam vyhledával a pouštěl.

Treadwell často mluvil o tom, že se necítí dobře ve „světě lidí“ a že chce naopak „splynout se světem medvědů“, „stát se medvědem“. Často říkal, že „smrt by byla lepší“. Zbraně s sebou nikdy nenosil – představa, že by ublížil medvědovi, byla pro něj absolutně nepřijatelná. V osudný den se ho podle zvukového záznamu pokoušela bránit pouze jeho přítelkyně, a to pánví, kterou měli ve stanu. Záznam naznačuje, že Treadwell se útoku medvědího samce vůbec nebránil.

Autor dokumentu Werner Herzog pojal téma velmi hluboce – jako sondu do Treadwellovy rozervané duše. Ukazuje například,

„Treadwell, bez jakýchkoli povolení, školení nebo odborných znalostí pobýval po třináct let uprostřed národních parků Aljašky.“ (Foto © pixabay.com.)

jak Treadwell skrze svůj „environmentální aktivismus“ a „dokumentarismus“ ventiloval své zneuznané herecké já. Plyšový medvídek z jeho dětství, kterého nosil s sebou i do aljašské divočiny, zase představuje spojnicí s Treadwellovým vnitřním dítětem. Herzog se nebojí pustit se až do bezmála filozofické rozpravy se zesnulým romantikem. Problematické Treadwellovu idealizaci přírody jako „harmonické“ a „panenské“ a předkládá svou vizi přírody jako místa „chaosu“ a „krutosti“. Myslím, že obě polohy jsou extrémní a nevystihují realitu v celku. Pravda je někde mezi, nebo jsou spíše pravdivé – v jakémsi posvátném a racionálně neuchopitelném paradoxu – obě tyto pravdy. Je tu Treadwell i Herzog. Harmonie i chaos. Kožíšek i tesáky.

Pokud by byla příroda tak krutá, jak tvrdí Herzog, obtížně bychom mohli vysvětlit, že neozbrojený, nevzdělaný a do jisté míry nesoudný člověk přežíval uprostřed aljašské divočiny (v místech a situacích, kam se i skuteční profesionálové řízení pudem sebezáchovy bojí), doslova vprostřed hladových

a zápasících medvědů grizzlyů, po třináct let. Mýlil se ale i Treadwell, když si spletl živé, reálné bytosti se svým plyšovým medvídkem. Mýlil se, když přecenil své schopnosti a znalost ekosystému. Nemyslím si jako Werner Herzog, že základní problém Timothyho Treadwella, který ho stál život, bylo to, že nepochopil nelidskou krutost přírody. Myslím si, že základní problém Timothyho Treadwella, který ho stál život, bylo to, že nepochopil, co je to láska.

Treadwellovi nelze upřít – a to každý upřímný divák filmu musí vidět – že medvědy v jistém smyslu upřímně miloval. Snad by bylo přesnější říct, že je zbožňoval. Idealizoval si je. Objal je svou myslí a srdcem a zcela je pohltit do svého obrazu světa. Středem tohoto světa ale zůstával stále on, Timothy Treadwell, se svými excentricky narcistními sklony, představami o své vyvolenosti a obecné neinformovanosti o komplexitě přírody. Treadwellův problém byl, že neviděl medvědy. Viděl huňaté plyšáčky, někdy nahánějící hrůzu a zvedající adrenalin, ale

za nimi viděl především sama sebe. Svoje nevyřešené problémy, zranění, iluze, touhy. Doopravdy a zcela upřímně se snažil medvědům pomáhat. Nikdy je však nepochopil. Nikdy si neuvědomil, že skutečnou lásku zakládá naše schopnost uznat absolutní jinakost druhého. Že láska začíná tam, kde mě druhý doopravdy zajímá přesně takový, jaký je, s tím, co je na něm „světlé“, i s tím, co je na něm „temné“. Láska a idealizace nejdou dohromady. Jistě se v nějaké fázi můžou setkat, ale nakonec jsou jen obtížně slučitelné. Láska nemůže žít bez odstupu. Láska je realita. Láska není falešná představa, projekce, idealizovaná vize. Milovat medvědy by znamenalo mít k nim úctu, respekt, ctít hranice a vzít na vědomí, že mě potenciálně mohou smrtelně ohrozit. Tak, jak to po tisíciletí vnímali původní obyvatelé Ameriky. To je to, co Timothy Treadwell nepochopil a proč musel zemřít. Na druhou stranu, ani jeho smrt nevnímám jednoznačně tragicky.

Treadwellovi se zkrátka splnila jeho dlouholetá, hlubinná touha opustit svět lidí a zcela splynout s Medvědem. Hluboce tragický je příběh jeho konce pro pozůstalé, pro jeho přítelkyni, která si tuto smrt nevybrala, pro její rodinu i pro medvěda, který byl po incidentu zastřelen strážci národního parku a následně sněden ostatními hladovými medvědy.

Třináct let je ovšem dlouhá doba. Tento poněkud šílený „Walden 2“ přece jen ukazuje, že člověk a divoká příroda dokážou v delším časovém úseku společně koexistovat. Pro všechny, kdo by chtěli zneužít příběh Timothyho Treadwella jako argument pro to, že „přece jen jsou ti medvědi nebezpečné bestie“ a že „je potřeba je střílet“ a „jak jsou ti ochránci přírody pomatení“ a (jak říká i sám režisér dokumentu) že „příroda je krutá“, pro ty všechny mám jednoduchou a evidentní odpověď: Třináct let. Dlouhých třináct let.

Tvůrčí život | ČASOPIS ČESKÝCH UNITÁŘŮ | Ročník 13, 2024, číslo 3**Vydává:**

Náboženská společnost českých unitářů, Karlova 186/8, 110 00 Praha 1, IČ: 00460524
Vychází 5x ročně.

Redakce:

Kristýna Ledererová Kolajová, Matěj Čihák

Na čísle redakčně spolupracovali:

Roman Figura, Rev. Petr Samojský

Jazyková korektura:

Jarmila Colombo

Grafická úprava a sazba:

Tomáš Dušek – PunxPress

Tisk:

ON tisk, s. r. o., Křesomyslova 384/17, 140 00 Praha 4

Kontakt:

kristyna-ledererova@unitaria.cz

Registrováno pod č. MK ČR E 20775.

ISSN 2336-1107

Informace o našich autorech najdete na webu NSČU, v sekci Tvůrčí život, podsekcí O autorech:
unitaria.cz/tvurci-zivot/autori.

Za původnost a věcnou správnost příspěvků odpovídají autoři. Obsah příspěvků nemusí souhlasit se stanoviskem vydavatele. Všechna práva k obsahu příspěvků náležejí autorům a jakékoli jejich další užívání musí být v souladu s autorským zákonem.

Obrázek na první straně obálky: Menší unitářská společenství ve světě © pixabay.com.

Obrázky na třetí straně obálky: Zažít město jinak 2024 © Ane.

Obrázek na čtvrté straně obálky: Země jako společenství © Marie Matásková.

